

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Jan Bárta

Ozbrojený konflikt o Náhorní Karabach v roce 2020

Diplomová práce

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Ozbrojený konflikt o Náhorní Karabach v roce 2020 vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje. Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 131 945 znaků včetně mezer.

V Olomouci dne 28. 11. 2022

Jan Bárta

Tímto bych rád poděkoval vedoucímu diplomové práce JUDr. Martinu Faixovi, Ph.D., MJI za odborné vedení, konzultace a cenné připomínky poskytnuté při psaní práce.

Obsah

Seznam použitých zkratk	5
Úvod	6
1 Ozbrojený konflikt	8
1.1 Vymezení pojmu „ozbrojený konflikt“	8
1.2 Typologie ozbrojených konfliktů	9
1.2.1 Mezinárodní ozbrojené konflikty	9
1.2.2 Vnitrostátní ozbrojené konflikty	12
2 Působnost norem MHP	14
2.1 Působnost norem ratione materie	14
2.2 Působnost norem ratione temporis	14
2.3 Působnost norem ratione loci	16
2.4 Působnost norem ratione personae	17
2.4.1 Státy	17
2.4.2 Jednotlivci	18
2.4.3 Národně-osvobozenická hnutí	18
2.4.4 Mezinárodní výbor červeného kříže	19
3 Základní zásady MHP	20
3.1 Zásada humanity a zásada válečné účelnosti	20
3.2 Zásada rovnosti stran konfliktu	21
3.3 Zásada rozlišování	21
3.4 Zásada vojenské nezbytnosti	22
3.5 Zásada přiměřenosti	23
3.6 Zásada omezenosti volby prostředků a způsobu vedení boje	23
3.7 Zásada nestrannosti	24
4 Klasifikace a průběh konfliktu	25
4.1 Okupování území	25
4.2 Charakteristika používaných zbraní	27
4.3 Porušení norem MHP Ázerbájdžánem	30
4.3.1 Nerozlišující útoky	30
4.3.2 Použití chemických zbraní	37
4.3.3 Útoky na nemocnice a zdravotnický personál	37
4.3.4 Nezákonné popravky zajatců	38
4.3.5 Mučení a nelidské zacházení	39
4.4 Porušení norem MHP Arménií	40
4.4.1 Nerozlišující útoky	40
4.4.2 Nezákonné popravky zajatců	44
4.4.3 Mučení a nelidské zacházení	45
4.5 Ukončení bojů a shrnutí	45
5 Válečné zločiny	48
6 Role Mezinárodního výboru Červeného kříže v průběhu konfliktu	51
Závěr	54
Seznam použitých zdrojů	57
Abstrakt	65
Seznam klíčových slov	66
Příloha 1 Expertní rozhovor s Mgr. Tomášem Šmídem, Ph.D.	67

Seznam použitých zkratek

MHP	Mezinárodní humanitární právo
ŽÚ	Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949
DP I	Dodatkový protokol I k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949
HRW	Human Rights Watch
ICRC	International Committee of the Red Cross
IPHR	International Partnership for Human Rights
MVČK	Mezinárodní výbor Červeného kříže

Úvod

Oblast Náhorního Karabachu je relativně malé území nacházející se na Jižním Kavkazu, v jihozápadní části Ázerbájdžánu. V roce 1991 zde došlo k vyhlášení nezávislé republiky Artsakh, která ovšem nebyla nikdy mezinárodně uznána. Ázerbájdžán s Arménií vedou o toto území dlouholetý spor, jelikož pro ně má nedocenitelný kulturní a historický význam. Z hlediska mezinárodního práva je otázka právního statusu sporná, několikrát v historii docházelo k jeho změnám, v důsledku čehož si oba státy toto území nárokují. Ještě před vypuknutím konfliktu v roce 2020 spadl Náhorní Karabach pod kontrolu Arménie, téměř výhradními obyvateli byli Arméni, kteří začali obsazovat i přilehlé oblasti původně patřící Azerům. Nelze říci, že by Arménie měla nad Náhorním Karabachem absolutní kontrolu. Karabach je ovšem na Arménii existenčně závislý nejen z ekonomických, ale i bezpečnostních důvodů, v důsledku čehož dochází k propojení obou systémů.

Konflikt z podzimu roku 2020, též nazýván jako „Druhá“ válka o Náhorní Karabach, byl nejrozsáhlejším konfliktem od konce „První“ války o Náhorní Karabach (1988-1994). Od uzavření míru v roce 1994 se zdejší situace podle teorie označovala jako zamrzlý konflikt, ačkoliv k úplnému zamrznutí nikdo nedošlo. I přes uzavřené příměří boje nikdy definitivně neskončily a docházelo k občasným konfliktům z obou stran. K větším eskalacím pak několikrát došlo v letech 2008, 2010, 2012 a v roce 2016 se odehrál konflikt označovaný jako „Čtyřdenní válka“, jehož výsledkem bylo posunutí frontové linie ve prospěch Ázerbájdžánu. Žádný z těchto konfliktů ovšem nedosahoval takové intenzity jako ten z podzimu roku 2020. Boje vyhnaly z domovů desítky tisíc civilistů na obou stranách bývalé linie kontaktu a vyžádaly si nespočet vojenských i civilních obětí.

Diplomová práce je zaměřena na ozbrojený konflikt z podzimu roku 2020, který probíhal od 27. září 2020 do 10. listopadu 2020. V rámci tohoto časového období bude zkoumáno, zda v rámci konfliktu byla dodržována pravidla stanovená mezinárodním humanitárním právem, popř. jakým způsobem docházelo k jejich porušování. Práce bude rozdělena na dvě hlavní části, první z nich bude teoretická, kde budou rozebrány teoretické aspekty důležité pro následnou aplikaci v rámci praktické části. Ta bude již zaměřena na samotný konflikt, bude zkoumáno, jaké zbraně strany používaly, jakým způsobem byly používány. Důraz bude kladen na aplikaci Ženevských úmluv a Dodatkových protokolů na vojenské operace, zejména zda použití zbraní bylo v souladu se základními pravidly a zásadami mezinárodního humanitárního práva. Pozornost bude dále věnována civilnímu obyvatelstvu, protože v rámci mezinárodního humanitárního práva mu přísluší zvýšená ochrana. Dále bude zkoumáno, jestli nedošlo

k válečným zločinů, jakožto nejhorším prohřeškům, které lze v rámci ozbrojeného konfliktu spáchat. Bude také rozebrána humanitární činnost Mezinárodního výboru červeného kříže, který v této oblasti zaujímá nezastupitelnou úlohu a aktivně v tomto konfliktu pomáhal. Dodržování pravidel mezinárodního humanitárního práva je nezbytným předpokladem pro to, aby civilní ztráty byly v konfliktu co možná nejmenší.

Práce si klade za cíl zhodnotit dodržování pravidel mezinárodního humanitárního práva v rámci tohoto konfliktu a dát odpověď na to, zda a jakým způsobem každá ze stran dodržovala, popř. porušovala tato pravidla. Význam práce spočívá v právním zhodnocení konfliktu z pohledu mezinárodního humanitárního práva. Konflikt se odehrál relativně nedávno, proto není tato problematika příliš zpracována a je tak vhodná ke zkoumání. Zatím publikované informace se týkají konfliktu jako celku, jeho objektivního zhodnocení, popř. některých problematických aspektů souvisejících s konfliktem. Analýza vojenských operací s aplikací mezinárodního humanitárního práva tak přinese zhodnocení legality provedených útoků a umožní odpovědět na otázku, zda došlo ke spáchání válečných zločinů.

Diplomová práce vychází v praktické části z volně dostupných informací na internetu, navazuje na zprávy vypracované nezávislými mezinárodními nevládními organizacemi International Partnership for Human Rights (IPHR) a organizací pro lidská práva Human Rights Watch (HRW) a dále je doplněna o rozhovor s bezpečnostním expertem Mgr. Tomášem Šmídem, Ph.D., který se specializuje na problematiku postsovětských států.

1 Ozbrojený konflikt

1.1 Vymezení pojmu „ozbrojený konflikt“

Mezinárodní humanitární právo (dále jen „MHP“) neboli právo ozbrojených konfliktů je svou věcnou působností vázáno na situaci ozbrojeného konfliktu.¹ Jedná se o klíčový pojem v rámci MHP, protože vymezuje sféru aplikace *rationae materiae*. Termín „ozbrojený konflikt“ nahradil dříve používaný výraz „válka“. Stalo se tak v druhé polovině 20. století, po skončení Druhé světové války. Ačkoliv by se na první pohled mohlo zdát, že se jedná o pouhou změnu terminologie, každý z těchto pojmů má jiný právní význam. Výraz válka byl totiž co do aplikace mnohem užší. Omezoval se na ozbrojené střety mezi dvěma nebo více státy, které dosáhly značné intenzity, a navíc bylo dle *Haagské úmluvy o počátku nepřátelství* z roku 1907 požadováno řádné vyhlášení.² V současné době je tento pojem používán spíše v ustálených spojeních („zákony a obyčeje války, „váleční zajatci“ apod).

Naproti tomu pojem „ozbrojený konflikt“ je chápán mnohem širěji. Nevyžaduje již žádnou z předchozích podmínek – intenzitu, vyhlášení a vztahuje se rovněž i na jiné konflikty než pouze mezistátní. Tento pojem má navíc vyjadřovat myšlenku, že humanitární právo se má uplatnit vždy, když mezi sebou bojují ozbrojené síly, bez ohledu na jejich klasifikaci. Nedostatek oficiálního uznání tak nebrání aplikaci MHP.

Prameny MHP neobsahují legální vymezení tohoto pojmu. První všeobecně uznávané vymezení přinesl až Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii ICTY v případě *Tadić*, kde vymezil ozbrojený konflikt takto: „*uchýlení se k ozbrojené síle mezi státy, nebo děletrvající ozbrojené násilí mezi vládní autoritou a organizovanými ozbrojenými skupinami či mezi takovými skupinami uvnitř jednoho státu*“.³

Ze samotné formulace vyplývá, že se nejedná o žádné konkrétní vymezení ozbrojeného konfliktu, jelikož zde najdeme značně neurčité pojmy. To je ovšem žádoucí, protože striktní formulace by mohla vést k přílišné rigiditě a nemožnosti použití pravidel MHP na co nejširší okruh ozbrojených konfliktů. Vzhledem k tomu, že na rozsudek v případě *Tadić* navázala i pozdější soudní praxe a zároveň nedošlo k přijetí jiného vymezení, je možné konstatovat, že se tato definice stala součástí obyčejového MHP.

¹ BÍLKOVÁ, Veronika. In: ONDŘEJ, Jan a kol. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 38.

² Tamtéž, str. 39.

³ Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu ze dne 2. října 1995, *ICTY – Prosecutor v Duško Tadić*, sp. zn. IT-94-1-A-AR72, par. 70.

Ozbrojený konflikt může zahrnovat konflikt mezi dvěma a více státy, pak se jedná o mezinárodní (mezistátní) ozbrojený konflikt; mezi státem a nestátní organizací (např. boje za národní osvobození); mezi státem a disidentskými ozbrojenými silami (vnitrostátní ozbrojený konflikt); mezi dvěma organizovanými skupinami uvnitř státu (vnitrostátní ozbrojený konflikt).

1.2 Typologie ozbrojených konfliktů

Základním dělením ozbrojených konfliktů je rozlišování konfliktů mezinárodních a konfliktů vnitrostátních. Toto dělení s sebou přináší zásadní význam v otázce aplikace příslušné právní úpravy. V praxi není vždy úplně jednoduché tyto dva typy rozlišit, protože zde není jasná hranice. Taktéž se může stát, že v průběhu konfliktu se bude tento status měnit. Odlišení ozbrojených konfliktů a jejich správnou kvalifikaci je třeba posuzovat z pohledu zúčastněných stran než podle územního rozsahu.

1.2.1 Mezinárodní ozbrojené konflikty

Mezi státy existuje obecný zákaz použití síly, jak vyplývá z čl. 2 odst. 4 Charty OSN. „*Všichni členové se vystříhají ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly jak proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, tak jakýmkoli jiným způsobem neshůčitelným s cíli Organizace spojených národů.*“⁴ Proto v tomto typu konfliktu není žádná hranice nutné míry násilí, jak je tomu při vnitrostátním konfliktu. Ani důvody vedoucí k použití síly zde nehrají žádnou roli. I drobné případy ozbrojeného násilí, jako je individuální incident na hranicích nebo dopadení jednoho vězně, mohou překročit práh pro uplatnění mezinárodního humanitárního práva.⁵

Mezinárodní konflikt je charakterizován Ženevskými úmluvami jako „*všechny případy vyhlášené války nebo jakéhokoli jiného ozbrojeného konfliktu vzniklého mezi dvěma nebo více Vysokými smluvními stranami, i když válečný stav není uznáván jednou z nich*“.⁶ Na tento typ konfliktu se aplikují všechny čtyři Ženevské úmluvy, Dodatkový protokol I z roku 1977 a všechny smlouvy haagského práva. Úmluva se vztahuje rovněž na všechny případy částečné nebo úplné okupace celého území, i když se tato okupace nesetká s odporem.

Z toho vyplývá, že mezinárodní konflikty jsou daleko více regulované oproti konfliktům vnitrostátním, kterým je poskytována menší ochrana zaručující pouze humanitární minimum. Rozdílné je pak i vymezení účastníků. V mezinárodních konfliktech existuje jasné rozlišení na komatanty a civilisty. Komatanti mají právo se účastnit boje, za tuto činnost mohou být

⁴ Článek 2 odst. 4 Charty Organizace spojených národů.

⁵ Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu ze dne 2. října 1995, *ICTY – Prosecutor v Duško Tadić*, sp. zn. IT-94-1-A-AR72, par. 70.

⁶ Společný čl. 2 odst. 1 Ženevských úmluv o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949.

následně stíhání a zároveň jsou legitimním cílem vojenských akcí. V případě jejich zajetí jim přísluší práva válečných zajatců zakotvených v Ženevské úmluvě III. Civilisté se do bojů zapojit nemohou, zároveň se nesmí stát úmyslnými cíli.⁷ Naproti tomu ve vnitrostátních konfliktech neexistuje status kombatanta ani válečného zajatce. Tím pádem zde chybí i právo bojovat a je ponecháno pouze na vůli následného vítěze, zda bojující za účast v nepřátelských akcích potrestá či nikoli.⁸

Úroveň ochrany je poskytována dle toho, do jaké skupiny osoba náleží, speciální ochranu požívají ranění, nemocní, trosečníci, zdravotnický personál, váleční zajatci a civilní obyvatelstvo. Ostatním osobám náleží pouze určité základní prvky. Základní záruky představují minimální ochranu, která je poskytnuta všem osobám, u speciálně chráněných skupin dochází k dalšímu rozšíření. Zvláštní ochrana pak připadá ženám a dětem. Nárok na ochranu mají i novináři, jsou považováni za civilní osoby, pokud se neúčastní nepřátelských akcí.⁹

V rámci mezinárodních ozbrojených konfliktů můžeme rozlišovat jednotlivé typy.

Mezistátní konflikty

Jak již vyplývá ze samostatného názvu, mezistátní konflikty se odehrávají mezi státy nebo skupinami států. Tyto skupiny mohou být dále sdruženy do mezinárodních organizací (např. OSN), kolektivní sebeobrany (např. NATO) nebo regionální či subregionální integrace (např. Evropská unie). Na základě společného článku 2 Ženevských úmluv lze rozlišit dva základní druhy mezistátních konfliktů, jimiž jsou vyhlášené války a faktické ozbrojené konflikty. Pro účely mezinárodního humanitárního práva je jim na roveň postaven stav okupace.¹⁰

Jak již bylo zmíněno v úvodu, podmínka vyhlášení války již nemá nadále v podstatě žádný význam. MHP se totiž aplikuje na všechny ozbrojené konflikty bez ohledu na způsob jejich zahájení. Tato podmínka byla stanovena Úmluvou o počátku nepřátelství (Haagská úmluva III) z roku 1907. Zde bylo obsaženo, že „*nepřátelství mezi nimi nesmí započítí bez předcházejícího a nedvojsmyslného oznámení, které bude mítí buďto formu válečného vyhlášení důvody opatřeného, nebo ultimáta s podmíněným vyhlášení války*“ (čl. 1).¹¹

Faktické ozbrojené konflikty jsou jakékoli roztržky mezi dvěma státy, které vedou k nasazení ozbrojených sil. Určujícím je přitom objektivní stav, nikoli subjektivní postoj aktérů. Je tedy irelevantní, zda jedna ze stran tento stav popírá („*i když válečný stav není uznáván*

⁷ BÍLKOVÁ: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 41.

⁸ Tamtéž.

⁹ JUKL, Marek. *Co je to mezinárodní humanitární právo* [online]. Praha: Český červený kříž, 2006, aktualizováno k 1. březnu 2018 [cit. 4. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.cervenkykriz.eu/files/files/cz/mhp/cojemhp.htm#0>.

¹⁰ BÍLKOVÁ: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 42.

¹¹ Tamtéž, s. 43.

jednou z nich“¹²). To platí i v případě, kdy tento stav neuznává více stran nebo žádná. Intenzita bojů, popř. délka trvání konfliktu, nehrají žádnou roli pro vznik konfliktu.¹³ Mohou proto probíhat bojové akce nízké intenzity nebo se dokonce nemusí bojovat vůbec, mohou se provádět výpady na nepřátelské území v malém rozsahu nebo být vyhlášena válka bez následných bojových akcí.¹⁴

Okupaci se rozumí dočasná kontrola nad cizím územím. Aplikaci MHP není překážkou, pokud se okupace neseťká s odporem.¹⁵ Rozhodujícím kritériem je to, zda došlo k překročení mezinárodně uznané hranice státu a jeho teritoriální expanzi. K okupaci dochází bez vyhlášení války a bez nepřátelských akcí.¹⁶

Boje za národní osvobození

Tyto boje jsou definovány jako „*ozbrojené konflikty, ve kterých národy bojují proti koloniální nadvládě a cizí okupaci a proti rasistickým režimům, aby uplatnily své právo na sebeurčení, jak je zakotveno v Chartě Organizace spojených národů a v Deklaraci zásad mezinárodního práva týkajících se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy v souladu s Chartou Organizace spojených národů*“.¹⁷ Z tohoto vymezení vyplývá nutnost splnění několika kumulativních podmínek. Jedná se o ozbrojený konflikt, tak jak bylo vymezeno výše; účastníky jsou národ proti koloniální nadvládě, cizí okupaci nebo rasistickému režimu; národ bojuje za právo na sebeurčení (národní osvobození). Pojem národ není jednoznačně definován, nejčastěji je národ považována skupina osob žijících na určitém území, která disponuje společnou historií, jazykem, kulturou a tradicemi (objektivní prvek), a současně mají její členové pocit sounáležitosti a vůli být za národ považováni. Národem nejsou národnostní či etnické menšiny žijící na území určitého státu.¹⁸

Právem na sebeurčení se rozumí právo „*svobodně určovat svůj politický status a svobodně uskutečňovat svůj hospodářský, sociální a kulturní vývoj*“.¹⁹ Z toho plyne právo na volbu státního režimu, formu vlády, ekonomického fungování, ale také právo rozhodnout se, zda chce žít v jednom státě s jiným národem nebo si založit vlastní stát. Vázanost účastníků Dodatkovým protokolem I závisí v případě státu na jeho ratifikaci, v případě národu se tak činí na základě

¹² Společný čl. 2 odst. 1 Ženevských úmluv o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949.

¹³ BÍLKOVÁ: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 44.

¹⁴ Mulinen, Frédéric de. *Příručka práva ozbrojeného konfliktu pro ozbrojené síly* [online]. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – VHU Praha spolu s Českým červeným křížem, 2017, s. 41. Dostupné z: <https://www.cervenýkriz.eu/files/files/cz/edicehnuti/Mulinen-MHP.pdf>.

¹⁵ Společný čl. 2 odst. 2 Ženevských úmluv o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949.

¹⁶ BÍLKOVÁ: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 44.

¹⁷ Čl. 1 odst. 4 Dodatkového protokolu I.

¹⁸ BÍLKOVÁ: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 45.

¹⁹ Čl. 1 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech z roku 1966.

čl. 96 odst. 3 DP I, a to jednostranným prohlášením orgánu, který tento národ reprezentuje, že bude v tomto konfliktu aplikovat Úmluvy a tento Protokol.

Jestliže stát nebude stranou DP I, může považovat jeho boje za vnitrostátní ozbrojené konflikty, a to dokonce i v případě, kdy naopak orgán reprezentující národ učiní prohlášení podle čl. 96 odst. 3 DP I. V případě absence prohlášení, by se na konflikt vztahoval buď pouze režim vnitrostátních ozbrojených konfliktů, který by zavazoval obě strany, nebo by se na stát vztahoval na základě čl. 1 odst. 4 DP I režim mezinárodního ozbrojeného konfliktu, zatímco národ by nebyl vázán žádnými normami, nebo by musel aplikovat humanitární minimum společného článku 3 Ženevských úmluv.²⁰ Teorie není v těchto otázkách jednotná a vzhledem absenci praktického využití tohoto režimu, nelze stanovit jednoznačný závěr.

1.2.2 Vnitrostátní ozbrojené konflikty

Vnitrostátní konflikty jsou upraveny v Dodatkovém protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter, který rozvíjí a doplňuje společný čl. 3 Ženevských úmluv z 12. srpna 1949. Dodatkový protokol II obsahuje oproti společnému čl. 3 přísnější kritéria a jeho aplikace je tak užší. Je vyžadováno, aby disidentské nebo jiné ozbrojené skupiny byly organizované, měly odpovědné velení a kontrolu nad částí území, která jim umožní vést trvalé a koordinované vojenské operace.²¹ Tyto konflikty mívají větší intenzitu bojů, v teorii jsou nazývány jako vertikální – stranami konfliktu jsou legální vláda a nestátní ozbrojená skupina.

Jestliže nejsou naplněna kritéria stanovená Dodatkovým protokolem II, na konflikt se může stále uplatnit alespoň společný čl. 3, jako minimální záruka MHP. Ten tak představuje nejnižší možnou intenzitu ozbrojeného konfliktu, při kterém bude aplikováno MHP. Podle tohoto právního režimu by mohl být veden konflikt mezi dvěma ozbrojenými skupinami bez jakékoliv účasti státních sil, takovéto konflikty jsou označovány jako horizontální a mají zpravidla nižší intenzitu bojů.

Z historického hlediska se vnitrostátní ozbrojené konflikty týkaly především občanských válek. Obecně akceptovanou definici podal Mezinárodní trestní tribunál v případě *Tadić*, kde tyto konflikty definoval jako „*déletrvající ozbrojení násilí mezi vládní autoritou a organizovanými ozbrojenými skupinami či mezi takovými skupinami uvnitř státu navzájem*“.²² Z definice vyplývají tři znaky, které musí být splněny kumulativně – intenzita bojů,

²⁰ BÍLKOVÁ: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 47.

²¹ Čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu II.

²² Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu ze dne 2. října 1995, *ICTY – Prosecutor v Duško Tadić*, sp. zn. IT-94-1-A-AR72, par. 70.

dlouhodobost, organizovanost stran. Právě tyto znaky odlišují vnitrostátní konflikt od vnitřních nepokojů a napětí, na které pravidla MHP nedopadají.²³

Dostatečné intenzity dosahují pouze otevřené boje kolektivního charakteru, které si vynucují nasazení armády nebo podobné síly a vyústí v nezanedbatelný počet obětí. Dlouhodobost je odrazem snahy mezinárodního práva nereagovat na případy dočasné, popř. svým významem zanedbatelné. Toto kritérium má být vykládáno tak, že se týká spíše intenzity ozbrojeného násilí než jeho trvání. Pro posouzení intenzity se dále posuzují počet, trvání a intenzita jednotlivých konfrontací, druh použitých zbraní a jiného vojenského vybavení, počet a ráži vystřelené munice, počet osob a druh sil účastnících se bojů, počet obětí, rozsah materiálního zničení a počet civilistů prchajících z bojových zón. Jako doplňující kritérium může posloužit i účast Rady bezpečnosti OSN.²⁴

Pokud jde o míru organizace, ozbrojený konflikt může existovat pouze mezi stranami, které jsou dostatečně organizované, aby se navzájem konfrontovaly s vojenskými silami. Pro stanovení míry organizace se posuzuje např. existence velitelské struktury a disciplinárních pravidel a mechanismů v rámci skupiny, existence ústředí, skutečnost, že skupina ovládá určité území, schopnost skupiny získat přístup ke zbraním, jinému vojenskému vybavení, rekrutům a vojenskému výcviku, jeho schopnost plánovat, koordinovat a provádět vojenské operace, včetně přesunů vojsk a logistiky, schopnost definovat jednotnou vojenskou strategii a používat vojenskou taktiku, vyjednávat a uzavírat dohody jako např. příměří nebo mírové dohody.²⁵

²³ BÍLKOVÁ: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 48–49.

²⁴ Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu ze dne 3. dubna 2008, sp. zn. IT-04-84-T.

²⁵ Tamtéž.

2 Působnost norem MHP

Aplikovatelnost norem mezinárodního humanitárního práva závisí na kumulativním splnění čtyř sfér – věcná (*ratione materiae*), časová (*ratione temporis*), místní (*ratione loci*) a osobní (*ratione personae*). Dochází tedy k jasnému vytyčení působnosti a zároveň omezení, na jaký druh společenských vztahů tyto normy dopadají. Jednotlivé sféry spolu úzce souvisejí, ale každá z nich obsahuje vlastní podmínky k jejímu naplnění. Pokud nedojde ke kumulativnímu naplnění, řídí se potom daná situace jinými normami mezinárodního práva, popř. normami práva vnitrostátního.²⁶

2.1 Působnost norem *ratione materiae*

Mezinárodního humanitární právo je svojí povahou spojeno s existencí ozbrojeného konfliktu. Proto i velká část těchto norem se aplikuje v době konfliktu, zatímco na dobu míru dopadá nepoměrně menší část. Vždy však musí být zachována vazba na ozbrojený konflikt, proto i jeho správné vymezení hraje klíčovou roli.

K vymezení pojmu ozbrojeného konfliktu viz. předchozí kapitola.

2.2 Působnost norem *ratione temporis*

Časová sféra určuje, v jakém momentu dochází k aplikaci norem, tj. zakládají práva a povinnosti. Normy MHP nemají jednotný režim časové aplikace, Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii vymezil pro většinu těchto norem působnost tak, že působí „*od zahájení ozbrojeného konfliktu přes zastavení nepřátelských akcí až po obecné uzavření míru nebo v případě vnitrostátního konfliktu po dosažení mírového urovnání*“.²⁷

Čl. 6 ŽÚ IV stanovuje aplikaci norem „*od počátku každého konfliktu nebo okupace*“. K zahájení ozbrojeného konfliktu může dojít dvěma způsoby – formálním vyhlášením a faktickým započítáním bojů. Je nutno mít na paměti, že pro účely aplikace je na stejnou úroveň postaveno započítání okupace, která se nesetká s odporem.²⁸ Vyhlášení války je institut spojovaný především s tradičním válečným právem, se kterým se v moderní době již tolik nesetkáváme. Podrobněji byl upraven v *Úmluvě o počátku nepřátelství* z roku 1907. Jedná se o jednostranný akt učiněný kompetentním orgánem státu, který buď válku přímo zahajoval, nebo měl formu ultimáta, které bylo stanoveno pro případ nesplnění podmínek. Historicky lze

²⁶ BÍLKOVÁ: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 37.

²⁷ Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu ze dne 2. října 1995, *ICTY – Prosecutor v Duško Tadić*, sp. zn. IT-94-1-A-AR72, par. 70.

²⁸ BÍLKOVÁ: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 58.

uvést např. na vyhlášení války Rakousko-Uherskem Srbsku, jež vedlo k první světové válce. Rozhodným okamžikem je samotné vyhlášení.²⁹

Faktické započetí bojů může mít různou podobu lišící se podle typu konfliktu. V mezinárodních konfliktech je spojeno se spácháním prvního násilí, kterým může být v podstatě jakýkoliv ozbrojený akt vůči druhému státu, např. i přechod státní hranice vojsky cizího státu. Intenzita ani trvání nepřátelství zde nehrají roli, MHP se tedy vztahuje i na izolované akty mezistátního násilí od okamžiku jejich realizace. Pokud dojde k situaci, kdy bude formálně vyhlášena válka a dojde i k faktickému započetí, je podstatné, která z těchto událostí nastala dříve. V případě vnitrostátních ozbrojených konfliktů je faktické započetí bojů vázáno až na okamžik, kdy násilné akce dosáhnou určité intenzity, dlouhodobosti a strany se dostatečně zorganizují. Logickým důsledkem je, že určení tohoto okamžiku je v praxi poměrně obtížné, protože situace uvnitř státu má dynamický charakter a rychle se mění.³⁰

Konec aplikace norem MHP je dle čl. 6 ŽÚ IV vázán na „*všeobecné skončení vojenských operací*“, čl. 3 DP I nadto dodává „*a na okupovaných územích při ukončení okupace*“, k tomu může dojít osvobozením území, popř. dobrovolným stažením okupanta. ICTY stanovilo konec jako „*obecným uzavřením míru*“. Tím je myšleno definitivní ukončení ozbrojeného konfliktu, typickým projevem je např. kapitulace. Pokud se bude konflikt odehrávat mezi více státy, popř. se bude bojovat na více frontách, může tento okamžik nastávat postupně. Uzavření míru se následně může potvrdit mírovou smlouvou, která má deklaratorní charakter. V oblasti tradičního válečného práva mělo toto prohlášení naopak konstitutivní charakter.³¹

Vedle ukončení je potřeba rozeznávat situace, kdy dochází pouze k dočasnému přerušení bojů. Přerušením bojů nebo zastavením palby se rozumí krátkodobé zastavení nepřátelských akcí v určité oblasti. Během této doby mohou být sebráni ranění nebo se může vyjednávat o kapitulaci. Příměřím je rovněž myšleno dočasné přerušení nepřátelských akcí, ovšem má zpravidla delší trvání a je sjednáváno na úrovni vyššího velení.³² Žádný z těchto institutů nemá vliv na trvání aplikace norem MHP.

Vedle těchto pravidel existují v rámci MHP normy, které nejsou striktně vázané na existenci ozbrojeného konfliktu. Můžeme sem zařadit např. závazky šíření znalosti mezinárodního humanitárního práva, zavedení právních poradců do ozbrojených sil, značení zvláště chráněných objektů. Dále sem spadají pravidla sankční povahy, některá primární pravidla

²⁹ BÍLKOVÁ: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 58.

³⁰ Tamtéž, s. 58-59.

³¹ Tamtéž, s. 60.

³² Tamtéž.

MHP, jako např. zákaz použití některých druhů konvenčních zbraní a zbraní hromadného ničení.³³ Rovněž v případě válečných zajatců jsou normy na jejich ochranu aplikovány až do okamžiku jejich konečného propuštění, repatriace nebo usídlení. Speciální pravidlo se uplatní též v případě okupace, kdy čl. 6 ŽÚ IV stanoví, že účinnost úmluvy skončí rok po všeobecném skončení vojenských operací.³⁴

2.3 Působnost norem *ratione loci*

Místní působnost pojednává, na jakém území právní normy působí, kde dojde k jejich aplikaci. Jelikož tuto oblast MHP ve svých smlouvách neupravuje, je zapotřebí vycházet z obvyčeje. Zásadním v této oblasti je případ *Tadić*, kde Mezinárodní trestní tribunál deklaroval, že „*mezinárodní humanitární právo se aplikuje na celém území válčících stran nebo v případě vnitrostátních konfliktů na celém území pod kontrolou bojující strany, bez ohledu na to, zda tam probíhají skutečné boje nebo nikoli*“.³⁵

Tento závěr byl dále potvrzen a rozveden Mezinárodním trestním tribunálem pro Rwandu. V návaznosti na rozhodnutí ICTY ve věci *Tadić* tribunál prohlásil, že „*samotná skutečnost, že Rwanda byla zapojena do ozbrojeného konfliktu splňujícího podmínky společného článku 3 a Dodatkového protokolu II, stačí k tomu, aby se tyto instrumenty aplikovaly na celém jejím území*“.³⁶ ICTY zde nad rámec deklaroval, že na celém tomto území by se navíc měl aplikovat stejný právní režim, tedy pouze společný článek 3 ŽÚ, nebo tento článek i DP II.

Lze tedy shrnout, že v případě mezinárodního ozbrojeného konfliktu se MHP aplikuje na:

- a) státní území všech stran v konfliktu jako celek, včetně vzdušného prostoru a teritoriálních vod, a to bez ohledu na to, zda tam právě probíhají nepřátelské akce nebo ne,
- b) na jiná území nacházející se pod jurisdikcí nebo kontrolou některé ze stran v konfliktu, opět bez ohledu na to, zda tam probíhají nepřátelské akce nebo ne,
- c) na další území, jež sice nejsou součástí státního území stran v konfliktu ani nepodléhají jejich jurisdikci, reálně zde ale probíhají nepřátelské akce nebo se tu nacházejí chráněné osoby.³⁷

³³ BÍLKOVÁ: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 61.

³⁴ Čl. 6 Ženevské úmluvy o ochraně civilních osob za války; čl. 3 písm. b) Dodatkového Protokolu I.

³⁵ Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu ze dne 2. října 1995, *ICTY – Prosecutor v Duško Tadić*, sp. zn. IT-94-1-A-AR72, par. 70.

³⁶ Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu ze dne 2. září 1998, *ICTR – Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu*, sp. zn. ICTR-96-4-T, par. 636.

³⁷ BÍLKOVÁ: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 64.

Velmi podobné je to pak i v případě vnitrostátních ozbrojených konfliktů, jelikož MHP se opět aplikuje na všechna území, která se nacházejí pod kontrolou některé ze stran konfliktu, a to bez ohledu na to, kde zrovna probíhají boje.

2.4 Působnost norem *ratione personae*

Osobní působnost říká, na jaké subjekty normy MHP dopadají. Zde se toto pojetí příliš neliší od klasického mezinárodního práva. V první řadě jsou to státy, jako hlavní aktéři mezinárodního práva s plnou subjektivitou, mimo státy se normy vztahují na mezinárodní organizace a v omezeném rozsahu na jednotlivce. Zvláštností MHP jsou ovšem tři subjekty, které se jinak v mezinárodním právu neobjevují, to sice národně osvobozené hnutí, povstalci a Mezinárodní výbor Červeného kříže. Tyto subjekty jsou zahrnuty z důvodu principu efektivity, jenž se prolíná celým MHP. Princip efektivity určuje nejen existenci, ale i konkrétní rozsah subjektivity jednotlivých aktérů, který odpovídá potřebám národního společenství.³⁸

2.4.1 Státy

Státy jsou subjektem MHP *par excellence*. Normy MHP přitom po určitou dobu dopadaly pouze na státy, tedy na klasické mezistátní války. Státy ovšem hrají svou roli i ve vztahu k dalším subjektům, protože mají např. povinnost ratifikovat smlouvy a zajistit jejich dodržování. Každý stát je vázán obecnými zásadami a obyčejovými pravidly MHP, ledaže by byl trvalým odpůrcem. Nutno podotknout, že tento institut není v rámci MHP moc používán.

Státy jsou dále vázány mezinárodními smlouvami, a to v případě jejich ratifikace nebo přistoupením ke smlouvě. Rozsah aplikace smlouvy pak závisí na tom, zda je stát přijme s výhradami nebo bez výhrad.³⁹ Mezinárodní humanitární právo je primárně, i když ne výlučně, určeno státům, které jsou stranami ozbrojeného konfliktu. Ženevské úmluvy například ukládají závazky státům a jejich vojenským silám účastnícím se ozbrojeného konfliktu a rozšiřují odpovědnost za porušení na přímé účastníky a případně na jejich civilní vedení. Tyto právní závazky nepřestávají existovat, i když stát deleguje vládní funkce na jednotlivce nebo skupiny. Stát je tedy odpovědný za zajištění toho, aby delegované činnosti byly vykonávány v plném souladu s jeho mezinárodními závazky, zejména závazky v oblasti lidských práv.

Jako primární předmět mezinárodního práva, závazky státu podle mezinárodního práva lidských práv a humanitárního práva zahrnují povinnosti vyšetřovat údajná porušení mezinárodních lidských práv a humanitárního práva a stíhat a trestat odpovědné osoby.⁴⁰

³⁸ BÍLKOVÁ: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 66.

³⁹ Tamtéž, s. 67.

⁴⁰ United Nations, Office of the High Commissioner for Human Rights. *INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN ARMED CONFLICT* [online]. New York a Ženeva: United Nations Publication, 2011, str. 22–23. Dostupné z: Digital library UN.

2.4.2 Jednotlivci

Jednotlivci byly původně bráni pouze jako nepřímí beneficiáři právní úpravy, později se z nich staly subjekty povinností v rámci institutu individuální trestní odpovědnosti za válečné zločiny. Není pochyb o tom, že pokud se jednotlivec dopustí porušení Ženevských úmluv, jejich společného článku 3 nebo jiných zákonů a obyčejů války v rámci ozbrojeného konfliktu, a to bez ohledu na své postavení a na místo, kde ke zločinu došlo, ponese za toto odpovědnost. Válečné zločiny jsou nepromlčitelné, podléhají univerzální jurisdikci a státy mají povinnost při jejich stíhání spolupracovat. Toto platí pro všechny občany bez rozdílu.⁴¹

Jednotlivci mohou teoreticky nabýt jeden ze dvou hlavních statusů, komбатant nebo civilista, postavení se může samozřejmě v průběhu konfliktu měnit. S výjimkou zdravotnického a duchovního personálu jsou komбатanty všichni příslušníci ozbrojených sil státu, stejně jako příslušníci jiných ozbrojených sil (např. povstaleckých), které mají odpovědné velení. Komбатanti mají právo účastnit se ozbrojeného konfliktu, tj. nepřátelských akcí. Komбатant se může stát legitimním vojenským cílem a v případě, že padne do zajetí, tak mu přísluší práva válečných zajatců. Komбатant má povinnost odlišit se od civilních osob alespoň v době útoku, popř. při akcích sloužících k plánování útoku. K odlišení již tradičně slouží vojenské uniformy a nošení otevřené zbraně. Status komбатanta připadá v úvahu pouze u mezinárodních ozbrojených konfliktů, úprava vnitrostátních konfliktů tento pojem nezná.

Za komбатanty nejsou považováni žoldnéři dle čl. 47 DP I. Žoldněř je osoba, která je speciálně najata, aby bojovala v ozbrojeném konfliktu, skutečně se účastní nepřátelských akcí, účastní se za vidinou osobního materiálního prospěchu, není občanem strany konfliktu ani příslušníkem jejich ozbrojených sil a nebyla vyslána státem, který není stranou konfliktu k plnění oficiálních úkolů jako příslušník jeho ozbrojených sil.

2.4.3 Národně-osvobozenecká hnutí

Národně-osvobozenecká hnutí se stávají subjektem MHP v případě, kdy vedou boj proti koloniální nadvládě a cizí okupaci a proti rasistickým režimům, aby uplatnily své právo na sebeurčení, jak je zakotveno v Chartě Organizace spojených národů a v Deklaraci zásad mezinárodního práva týkajících se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy v souladu s Chartou OSN⁴² a orgán, který je jejich představitelem, učiní prohlášení v souladu s čl. 96 odst. 3 DP I, kde se zaváže aplikovat normy tohoto práva. Právo na sebeurčení dle čl. 1 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech z roku 1966 znamená právo národu

⁴¹ Tamtéž, s. 70.

⁴² Čl. 1 odst. 4 Dodatkového Protokolu I.

určovat svůj politický status a svobodně rozhodovat o svém hospodářském, sociálním a kulturním vývoji.⁴³

Konflikty, ve kterých se účastní národně-osvobozenecá hnutí, jsou považovány za mezinárodní (mezistátní) konflikt. Národně-osvobozenecá hnutí tak mohou, stejně jako státy a mezinárodní organizace, sami rozhodnout o působnosti norem MHP vůči sobě. To odpovídá i skutečnosti, že na tato hnutí bývá nahlíženo jako stát ve státě.⁴⁴ Cílem osvobozenecá hnutí je vymanění se ze suverenity jiného státu, odtržení části státního území a vzniku nového suverénního státu.

2.4.4 Mezinárodní výbor červeného kříže

Mezinárodní výbor červeného kříže je nevládní humanitární organizací, která stála u zrodu ženevského systému, a proto je vybavena mezinárodněprávní subjektivitou. Jde o subjektivitu *sui generis*, která je vázána na specifické úlohy, které MVČK v rámci ozbrojených konfliktů vykonává. Ve statutu MVČK je uvedeno jako hlavní poslání „*plnit úkoly vyplývající pro něj ze Ženevských úmluv, dbát o řádnou aplikaci mezinárodního humanitárního práva platného za ozbrojených konfliktů a brát na vědomí všechny stížnosti na údajná porušení tohoto práva*“.⁴⁵

MVČK tak např. poskytuje pomoc obětem ozbrojeného konfliktu, dohlíží nad dodržováním MHP stranami konfliktu, rozšiřuje znalosti ohledně MHP a pracuje na jejich pochopení. Při plnění těchto úkolů disponuje právem uzavírat mezinárodní smlouvy, vystupuje vždy neutrálně a nestranně a požívá přitom rozsáhlých výsad a imunit. Zaměstnanci MVČK jsou navíc zbaveni povinnosti svědčit před trestními soudy.⁴⁶

⁴³ Čl. 1 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech z roku 1966.

⁴⁴ BÍLKOVÁ: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 71.

⁴⁵ Čl. 3 odst. c) statutu Mezinárodního výboru Červeného kříže.

⁴⁶ BÍLKOVÁ: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 74-75.

3 Základní zásady MHP

Zásadami rozumíme soubor obecně platných pravidel, přičemž jednotlivé zásady vystihují obsahové prvky vždy určité skupiny norem MHP. Pomáhají nám pochopit samotné MHP, jak správně vykládat jednotlivé normy a jak je prakticky aplikovat, jsou jakýmsi výkladovým vodítkem. Zásady MHP platí ve všech ozbrojených konfliktech, mezinárodních i vnitrostátních, a pro všechny jejich strany.⁴⁷ Tyto zásady můžeme nalézt explicitně uvedené v Úmluvách, některé jsou implicitní a některé jsou odvozeny z obyčejového práva. Výslovným uznáním existence a důležitými příklady obecných principů MHP jsou „elementární ohledy lidskosti“, jak bylo poprvé uznáno v Norimberském rozsudku nad hlavními nacistickými zločinci⁴⁸ a tzv. „Martensova klausule“. Tato klausule je uznána jako součást obyčejového práva.⁴⁹ Tvoří jakousi poslední záchranu v situaci, kdy neexistuje žádná norma zakazující určité jednání. Objevila se poprvé v Úmluvě o zákonech a obyčejích války pozemní z roku 1899, v pozdější době se dostala do preambule Dodatkového protokolu II, kde stojí, že „*v případech, které nejsou upraveny platným právem, zůstává lidská osobnost pod ochranou zásad humanitnosti a požadavkům společenského vědomí*“. Neexistují tedy žádné situace, kdy bylo možné násilí používat libovolně.⁵⁰

Z tohoto vyplývá, že se nelze řídit pouze pozitivistickým přístupem a omezovat se pouze na texty Úmluv, ale je zde řada dalších obecných nepsaných zásad, které je třeba v ozbrojeném konfliktu dodržovat. Zásady v žádném ohledu nenahrazují pravidla stanovené Úmluvami, ale doplňují je a zároveň jsou použitelné v situacích, které nejsou v Úmluvách pokryty.

3.1 Zásada humanity a zásada válečné účelnosti

Základními dvěma zásadami MHP jsou zásada lidskosti (humanity) a válečné účelnosti. Je tomu tak proto, že při ozbrojeném konfliktu proti sobě stojí tyto zásady. Na jedné straně je to snaha vojenskými prostředky eliminovat nepřítele a na straně druhé omezit lidské utrpení a ochránit osoby, ať už ty, které se přímo účastní bojů, či nikoli.

⁴⁷ JUKL, Marek. *Ženevské úmluvy, obyčejje a zásady humanitárního práva (stručný přehled)* [online]. Praha: Český červený kříž, 2020, s. 143. Dostupné z: https://www.cervenykruz.eu/files/files/cz/edicehnuti/Konvence20.pdf#section*.55.k7.

⁴⁸ Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu ze dne 1. října 1946, *Proces s německými hlavními válečnými zločinci*, Norimberk, Německo, par. 450.

⁴⁹ International Committee of the Red Cross: *Fundamentals of IHL. How does law protect in war?* [online]. [cit. 10. 4. 2022]. Dostupné z: https://casebook.icrc.org/law/fundamentals-ihl#_ftn_076.

⁵⁰ JUKL, Marek. *Hlavní zásady mezinárodního humanitárního práva. Vojenské rozhledy* [online], 2011, roč. 20, č. 4, s. 178-184 [cit. 3. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/hlavni-zasady-mezinarodniho-humanitarniho-prava>.

Zásada válečné účelnosti vychází z toho, že zlomení odporu protivníka je cílem války, uznává, že tento cíl lze dosáhnout poškozováním protivníka všemi k tomu účelnými prostředky, zejména též použitím ozbrojené síly. Tato zásada není vyjádřena v žádné specifické mezinárodní normě a je vždy vykládána restriktivně. Naproti tomu zásada humanity vyjadřuje přesvědčení, že válečné násilí není neomezené, nesmí zasáhnout ty, kteří nejsou na konfliktu přímo účastni nebo z něj byli vyřazeni, a nesmí působit nadměrné útrapy. Zásada humanity je obecnou zásadou, která je vlastní celému MHP, proto se prolíná všemi jeho normami a vykládá se vždy extenzivně, tedy i na situace výslovně neupravené.⁵¹ Plní tak obdobnou funkci jako Martensova klausule.

Zásada humanity v podstatě ohraničuje prostor, v jakém se zásada válečné účelnosti může pohybovat. Moderní přístup k ozbrojeným konfliktům postupně omezuje zásadu válečné účelnosti na úkor zásady humanity, a to tím, jak jsou stále přijímány nová pravidla ohledně používání válečného násilí. Vždy se jedná o hledání určitého kompromisu, který se dynamicky mění v čase v závislosti na tom, jaké možnosti jsou v rámci ozbrojeného konfliktu přípustné. Od těchto základních zásad jsou pak odvozeny další zásady.

3.2 Zásada rovnosti stran konfliktu

Vyjadřuje, že všechny strany konfliktu si jsou za všech okolností rovny v právech a povinnostech, které jim vyplývají z mezinárodních humanitárního práva. Zásada přímo vyplývá z účelu MHP, kterým jsou humanitární ohledy vůči účastníkům ozbrojeného konfliktu, a vytváří nutný předpoklad pro jeho naplnění. Podle této zásady se při aplikaci MHP nesmí zohledňovat povaha či původ ozbrojeného konfliktu ani právní postavení stran konfliktu v něm. Nehraje tedy roli, kdo je v konfliktu agresorem, ani zda rozpoutání konfliktu bylo v souladu s právem.⁵²

Zásada je obsažena v čl. 96 odst. 3 písm. c) Dodatkového protokolu I, který stanovuje, že Úmluvy a Dodatkový protokol I jsou stejně závazné pro všechny strany konfliktu.

3.3 Zásada rozlišování

Zásada rozlišování vyžaduje, aby každá strana konfliktu vždy odlišovala ozbrojené síly od civilního obyvatelstva, komatanty od nekomatantů a vojenské objekty od civilních.⁵³ Útok může být vedený pouze proti vojenským objektům a příslušníkům ozbrojených sil s výjimkou zdravotnického a duchovního personálu. Osoby chráněné před útokem ztrácí nárok na tuto ochranu jen v případě, kdy se účastní přímo nepřátelství, a jen po tuto dobu, poté se opět

⁵¹ JUKL: *Ženevské úmluvy, obyčeje a zásady* [online].

⁵² JUKL: *Ženevské úmluvy, obyčeje a zásady humanitárního práva*, s. 145.

⁵³ JÍLEK: *Mezinárodní humanitární právo*, s. 210.

obnovuje. Útok není přípustný proti osobám vyřazeným z bojů v důsledku nemoci, zranění nebo zajetí (*hors de combat*).

Zásada v sobě obsahuje prvek tzv. preventivního opatření, což znamená, že útok musí rozlišovat civilní a vojenské objekty a komatanty a civilisty už ve fázi přípravy útoku, ale je nutné dodržení této zásady i při jeho samotné realizaci. Z tohoto důvodu je např. zakázáno tzv. kobercové bombardování, protože při užití takové zbraně nemůže být zásada rozlišování prakticky dodržena. Strany se musí za každou cenu snažit vést útoky tak, aby tím nebylo zasaženo civilní obyvatelstvo, a pokud to není možné, snížit takové riziko na minimum. Na to může mít vliv naplánování akce, způsob provedení, výběr zbraní apod. V případě, že není možné eliminovat dopady na civilní obyvatelstvo, musí být útok odvolán.⁵⁴

Zásada rozlišování je označena v čl. 48 Dodatkového protokolu I jako základní pravidlo, které musí strany konfliktu vždy dodržovat. K uplatnění zásady dochází i v rámci preventivních opatření, které jsou vyjádřeny v čl. 57 Dodatkového protokolu I. Za nerozlišující útoky je možné považovat ty, které mají za cíl zasáhnout jak vojenské, tak civilní objekty bez rozdílu, v rámci preventivních opatření není vůbec brána v potaz civilní infrastruktura, popř. je využita munice, kterou nelze zamířit na konkrétní vojenský cíl nebo jejichž účinky nelze omezit.

3.4 Zásada vojenské nezbytnosti

Zásada omezuje druh a stupeň použité síly, protože výběr není neomezený, ale naopak musí představovat nejmenší možné násilí nezbytně nutné k dosažení daného vojenského účelu. Jednání, které převyšuje tuto minimální hranici představuje zakázané jednání a může být kvalifikováno jako válečný zločin.⁵⁵ Vždy je třeba volit takové prostředky, které budou schopny naplnit zamýšlený vojenský účel, ale zároveň musí být v souladu s touto zásadou. Není tak možné volit prostředky, které budou nepřiměřené zamýšlenému vojenskému účelu. Nepřiměřeností je třeba rozumět situaci, kdy je objektivně možné dosáhnout stejného výsledku za použití méně ničivé síly.

Zásada vojenské nezbytnosti nepředstavuje v žádném případě ospravedlnění k ničení či k omezení ochrany, pokud tuto odchylku od ochranných ustanovení z důvodů vojenské nezbytnosti neumožňuje výslovně samo MHP. Zásada rovněž neslouží k legalizaci jednání, které je MHP zakázáno, byť by bylo nezbytné k poškození protivníka. Její uplatnění lze nalézt zejména v čl. 35 Dodatkového protokolu I.

⁵⁴ JUKL: *Ženevské úmluvy, obyčejje a zásady humanitárního práva*, s. 146.

⁵⁵ JUKL: *Ženevské úmluvy, obyčejje a zásady humanitárního práva*, s. 147-148.

3.5 Zásada přiměřenosti

Též nazývána jako zásada proporcionality, spočívá v tom, že nejsou přípustné útoky, u nichž se dá očekávat, že mohou způsobit ztráty na životech chráněných osob, jejich zranění nebo poškození chráněných objektů, které by převyšovaly předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu.⁵⁶ Zásada je obsažena v čl. 51 odst. 5 písm. b) Dodatkového protokolu I.

Každý útok, i když bude v souladu se zásadou rozlišování namířen proti vojenskému cíli, může ve svém důsledku zasáhnout i chráněné osoby a objekty. Právě tyto dvě hodnoty zásada porovnává. Pokud by tedy ztráty na chráněných objektech a osobách převyšovaly konkrétní a přímou výhodu, byl by takový útok zakázaný.

V praxi může tato zásada působit značné problémy, protože stanovit pevnou hranici není možné. Je taktéž nepřipustné, aby s oprávněnou vojenskou výhodou docházelo k rozsáhlým ztrátám na chráněných osobách a objektech. Nelze tedy konstatovat, že s rostoucí vojenskou výhodou roste i množství civilních ztrát. MHP chrání civilní obyvatelstvo, ale zároveň není možné vyžadovat, aby k žádným civilním ztrátám vůbec nedocházelo (tzv. kolaterální škody). Nezamýšlené ztráty nesmí přesahovat vojenskou výhodu, ale zároveň se musí jednat o ojedinělé případy, nikoli rozsáhlé.⁵⁷

3.6 Zásada omezení volby prostředků a způsobu vedení boje

Zásada se striktně omezuje na výběr způsobů a prostředků s ohledem na možné utrpení protivníka. Způsoby a prostředky vedení boje nejsou neomezené, nesmí působit nadměrná zranění a útrapy a nesmí být proradné. Je to dalším projevem zásady lidskosti, kdy je stanoven požadavek na humánnost bojů. Zároveň se jedná o jednu z nejstarších zásad vůbec, poprvé byla kodifikována již v Petrohradské deklaraci. Zásada úzce souvisí se zásadou vojenské nezbytnosti.

Na základě této zásady jsou zcela vyloučeny určité typy zbraní, jedná se např. o rozšiřující se střely, výbušné střely, chemické zbraně a další. Ve všech těchto případech je zájem na co možná nejmenším utrpení. I když zbraň není sama o sobě zakázána, nesmí být zranění nepřítele ve zjevném nepoměru k výhodě získané jeho vyřazením z boje, a pokud je možné využít humánnějšího způsobu, je nutné tento způsob využít. To typicky platí u zápalných zbraní – nejsou výslovně zakázány, ale je-li možné nepřítele vyřadit z boje i jinou zbraní (humánnější), je nutno ji použít.⁵⁸

⁵⁶ Tamtéž, s. 148.

⁵⁷ Tamtéž, s. 149.

⁵⁸ JUKL, Marek. Hlavní zásady mezinárodního humanitárního práva. *Vojenské rozhledy* [online], 2011, roč. 20, č. 4, s. 178-184 [cit. 3. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/hlavni-zasady-mezinarodniho-humanitarniho-prava>.

Zásada je rozvedena v čl. 35–42 Dodatkového protokolu I, dle těchto pravidel je dále zakázáno provést útok, který může způsobit rozsáhlé a vážné škody na životním prostředí, zneužít rozlišovacích znaků (např. Červeného kříže), používat vlajek nebo vojenských znaků, insignií nebo uniforem protějšší strany, neutrálních nebo jiných států, které nejsou stranami v konfliktu, vydat rozkaz, že nebude nikdo ušetřen, hrozit tím protivníkovi nebo vést nepřátelské akce na tomto základě, útočit na osoby protějšší strany vyřazených z boje (*hors de combat*).

3.7 Zásada nestrannosti

Zásada nestrannosti znamená, že při aplikaci MHP je při zacházení s civilními osobami a osobami vyřazenými z boje zakázáno jakékoli nepříznivé rozlišování založené na příslušnosti ke straně konfliktu, rase, barvě pleti, pohlaví, jazyku, náboženském vyznání, politickém či jiném přesvědčení, národnosti, státní příslušnosti, sociálním původu, majetku, rodu či jiném podobném znaku.⁵⁹ Jedná se o zákaz diskriminace tak, jak je tento zákaz užíván i v jiných právních odvětvích. Zákaz vychází z lidské rovnosti, neexistuje žádný důvod tento princip neaplikovat i v rámci MHP.

Vyjádření zásady lze nalézt v celé řadě ustanovení Ženevských úmluv a Dodatkových protokolů, např. ve společném čl. 3, čl. 12 Ženevské úmluvy I, čl. 16 Ženevské úmluvy III nebo čl. 75 Dodatkového protokolu I. Zásada slouží také v případech humanitární pomoci, protože přikazuje ošetřit každého bez rozdílu založeném na některém diskriminačním důvodu.

⁵⁹ Tamtéž.

4 Klasifikace a průběh konfliktu

Stranami ozbrojeného konfliktu jsou dva suverénní státy, Arménie a Ázerbájdžán, jedná se tedy o mezinárodní (mezistátní) ozbrojený konflikt. Náhorní Karabach, respektive neuznaná republika Artsakh, je fakticky odtržené území od Ázerbájdžánu. Z jeho pohledu se tak jedná o boj za národní osvobození. Stejný postoj zaujala i Arménie, když dle prohlášení ministryně zahraničí základem pro urovnání konfliktu je uznání práva zdejšího lidu na sebeurčení. Náhorní Karabach má být suverénním státem, který nebude podléhat suverenitě, jurisdikci a územní celistvosti Ázerbájdžánu.⁶⁰ Ázerbájdžán na druhé straně tvrdil, že jediným možným východiskem je deokupace území a bezpodmínečné stažení všech arménských vojsk z Náhorního Karabachu a přilehlého území. Má tak být dosaženo obnovení suverenity a územní celistvosti Ázerbájdžánu.⁶¹

Na tento konflikt jsou aplikovatelné všechny čtyři Ženevské úmluvy z roku 1949, Dodatkový protokol I a obyčejové normy MHP. Subjektivní názory stran mohou být ukazatelem, ale nejsou určující pro klasifikaci situace. Arménie je smluvní stranou Ženevských úmluv i Dodatkového protokolu I, Ázerbájdžán přistoupil pouze k Ženevským úmluvám, ale Dodatkový protokol I neratifikoval. Všechny čtyři Ženevské úmluvy stejně jako většina ustanovení jejich dodatkových protokolů získaly status obyčejového práva. Z toho vyplývá, že i státy které je neratifikovali, musí respektovat a dodržovat jejich pravidla.⁶²

4.1 Okupování území

Od konce „První“ války o Náhorní Karabach v roce 1994 až do války v roce 2020 považoval Ázerbájdžán oblast Náhorního Karabachu a sedm okolních okresů za území okupované Arménií, a to i kvůli kontrole, kterou Arménie vykonávala nad místními úřady. Právo vojenské okupace je stanoveno v Haagské úmluvě z roku 1907 (IV) o respektování zákonů a zvyků války na zemi a její příloze: Předpisy týkající se zákonů a zvyků na zemi, v Ženevské úmluvě z roku 1949 (IV) o ochraně civilních osob za války a Dodatkovém protokolu I z roku 1977 vztahující se na mezinárodní ozbrojené konflikty.

Zvykové mezinárodní humanitární právo je použitelné i při okupaci, doplňuje ochranu poskytovanou smlouvami a zavazuje všechny strany konfliktu. Kromě mezinárodního

⁶⁰ Harutyunyan, Aneta. *Armenia is the guarantor of Artsakh's security – MFA* [online]. Armenpress, 13. prosince 2019 [cit. 19. 4. 2022]. Dostupné z: <https://armenpress.am/eng/news/998824.html>.

⁶¹ *Azerbaijani MFA issues statement on 27th anniversary of occupation of Lachyn* [online]. Defence.az, 17. května 2019 [cit. 19. 4. 2022]. Dostupné z: <http://defence.az/en/news/135928/azerbaijani-mfa-issues-statement-on-27th-anniversary-of-occupation-of-lachyn>.

⁶² BOUCHET-SAULNIER, Françoise. *The Practical Guide to Humanitarian Law* [online]. Doctors without borders, 2019. Dostupné z: <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/customary-international-law/>.

humanitárního práva v době okupace nadále platí mezinárodní právo lidských práv. Arménie i Ázerbájdžán jsou smluvními stranami Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech a Evropské úmluvy o lidských právech. Arménie zůstává vázána svými mezinárodními závazky v oblasti lidských práv na území, které okupuje.

Aby bylo území považováno za okupované, musí být podřízeno pravomoci nepřátelské armády a nepřátelské zahraniční síly musí vykonávat účinnou kontrolu.⁶³ Státy mohou k okupaci území použít zástupné síly. Jestliže stát vykonává celkovou kontrolu nad *de facto* místními úřady nebo jinými místními skupinami, které vykonávají účinnou kontrolu nad územím, tak může být stát považován za okupační síly. V takové situaci tedy musí existovat dva prvky. Cizí stát má celkovou kontrolu nad *de facto* místními orgány a *de facto* úřady vykonávají účinnou kontrolu nad územím.

Před začátkem nepřátelských akcí dne 27. září 2020 byl Náhorní Karabach a sedm přilehlých okresů⁶⁴ pod účinnou kontrolou samozvané Náhorní Karabašské republiky (NKR), jinak známé také jako Republika Artsakh. O celkové kontrole nad organizovanou skupinou lze hovořit v případě, kdy stát „má roli při organizování, koordinaci nebo plánování vojenských akcí vojenské skupiny, kromě financování, výcviku a vybavení nebo poskytování operační podpory této skupině.“⁶⁵ Arménie podporovala Náhorní Karabach vybavením, financováním, výcvikem, poskytováním operační podpory a jejím silám, ale také koordinací a pomocí při obecném plánování jejich vojenských a polovojenských aktivit.⁶⁶

Evropský soud pro lidská práva vyvinul svůj vlastní test účinné kontroly nad územím pro účely stanovení extraterritoriální jurisdikce státu podle článku 1 Evropské úmluvy o lidských právech. Test se skládá ze dvou hlavních ukazatelů: (i) počet vojáků rozmístěných státem na daném území a (ii) do jaké míry mu vojenská, ekonomická a politická podpora státu pro místní podřízenou správu poskytuje vliv a kontrolu nad regionem. Jako podpůrný argument by se v tomto případě dalo uplatnit i celkovou kontrolu Arménie nad ozbrojenými silami Náhorního Karabachu.

Ozbrojené síly Náhorního Karabachu se výrazně spoléhaly na pomoc ze strany Arménie a obě armády byly vysoce integrované. I Evropský soud pro lidská práva uznal, že z mnoha

⁶³ Čl. 42 Haagské úmluvy O respektování zákonů a zvyků pozemní války z roku 1907.

⁶⁴ Aghdam, Jabrail, Fuzuli, Kalbajar, Gubadli, Lachin a Zangilan, Ázerbájdžán.

⁶⁵ Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu ze dne 15. července 1999, *ICTY – Prosecutor v Duško Tadić*, sp. zn. IT-94-1-A, par. 137.

⁶⁶ *Military occupation of Azerbaijan by Armenia* [online]. RULAC, aktualizace k 1. únoru 2022 [cit. 20. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.rulac.org/browse/conflicts/military-occupation-of-azerbaijan-by-armenia#collapse1accord>.

zpráv a prohlášení bylo jasné, že arménská vojenská podpora „byla – a nadále je – rozhodující pro dobytí a pokračující kontrolu nad dotčenými územími.⁶⁷ Tomuto nasvědčuje i dohoda o vojenské spolupráci z roku 1994, která ukazuje, že ozbrojené síly Arménie a Náhorního Karabachu jsou navzájem propojené. Evropský soud pro lidská práva sice neurčil přesný počet arménských jednotek nacházejících se na území Náhorního Karabachu, ale zjistil, že Arménská republika, prostřednictvím své vojenské přítomnosti a poskytnutí vojenského vybavení a odborných znalostí, byla od brzkého stádia významně zapojena do konfliktu v Náhorním Karabachu. Podle zpráv byly arménské jednotky přítomny a střežily linii kontaktu, tj. hranici mezi okupovanými přilehlými regiony a Ázerbájdžánem, kde pravidelně docházelo ke konfliktům mezi oběma stranami.

Je tak možné konstatovat, že Arménie vykonávala celkovou kontrolu nad ozbrojenými silami Náhorního Karabachu, protože minimálně z vojenského hlediska byly obě skupiny zcela propojené, což potvrdil i doktor Šmíd.⁶⁸

4.2 Charakteristika používaných zbraní

Dne 7. října sestavil Sebastien Roblin, mezinárodní bezpečnostní expert, katalog různých typů zbraní používaných oběma válčícími stranami a zdůraznil přitom jejich přísně nevybíravou povahu: *„Obě válčící strany používají výkonné dělostřelecké systémy určené k devastaci rozsáhlých oblastí, aby se zaměřily na hustě osídlené městské komunity, stejně jako odpalování balistických raket na zacílení infrastruktury daleko od bojů. Většina těchto zbraní je navržena tak, aby měla velké oblasti účinku a nemohly by být pravděpodobně použity chirurgicky proti vojenským oblastem civilních komunit. Způsobují masivní ničení budov a infrastruktury a zabíjejí minimálně desítky civilistů.“*⁶⁹

Taktické balistické střely poskytují útočníkovi možnost, jak relativně přesně zaútočit na téměř jakékoliv nepřátelské jednotky, vybavení, techniku, sklady, letiště apod. bez nutnosti ovládat vzdušný prostor. Získání převahy nad vzdušným prostorem představuje zásadní taktickou výhodu, protože otevírá možnost, jak pozorovat pohyb nepřátelských jednotek a cíleně nepříteli vyřazovat z boje vojenskou techniku. V konfliktu o Náhorní Karabach nebyla používána nejmodernější technika, hlavně Arménie byla vybavena starší sovětskou technikou. Naproti tomu Ázerbájdžán investoval značné finanční prostředky do modernizace vojenského

⁶⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 16. června 2015, *Chiragov and Others v Armenia*, sp. zn. 13216/05, par. 180.

⁶⁸ Příloha I Expertní rozhovor s Mgr. Tomášem Šmídem, Ph.D.

⁶⁹ ROBLIN, Sebastien. *Rockets, Cluster Munitions And Missiles Rain Down On Armenian And Azerbaijani Civilians* [online]. Forbes, 7. října 2020 [cit. 10. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.forbes.com/sites/sebastienroblin/2020/10/07/rockets-cluster-munitions-and-missiles-rain-down-on-armenian-and-azerbaijani-civilians/?sh=dec72d142c28>.

vybavení, zejména do bezpilotních letounů, kterými si zajistil přístup ke vzdušnému prostoru. Obě strany se pak převážně soustředily na využívání balistických raket. Vzhledem k nerozmanitosti vojenského arzenálu, tak docházelo k užívání balistických raket při útocích, kdy tyto rakety způsobily mnohem větší škodu, než bylo zapotřebí, což je v přímém rozporu se zásadou vojenské nezbytnosti a zásadou přiměřenosti.

Jednou z nejpoužívanějších zbraní v průběhu konfliktu byl ruský raketový systém BM30 Smerch „Tornado“. Systém se skládá z nákladního automobilu s odpalovacím kontejnerem umístěným v zadní podvozku. Kontejner je vybaven šest odpalovacími trubicemi po dvou řadách pro rakety o průměru 300 mm a je určený k ničení útočných prostředků, tanků, motorizovaných a pěchotních jednotek, dělostřeleckých praporů, leteckých a námořních jednotek a dalších. Standardní raketa měří 7,6 m a váží 800 kg. Maximální dostřel je 70 km u běžných raket a 90 km u raket s prodlouženým doletem. Je rovněž vybaven systémem korekce dosahu a směru pro lepší přesnost a také autonomním satelitním navigačním a polohovacím systémem. Celá salva raketového systému pokryje plochu zhruba 32 ha. Může rovněž odpálit kazetovou munici 9M55K vybavenou 72 malými bombami.

K odpálení kazetové munice v rezidenční oblasti Stepanakertu byly s největší pravděpodobností použity izraelské bomby M095 DPICM (Dual-Purpose Improved Cluster Munition) s raketami LAR-160. Ázerbájdžán vlastnil přibližně 30 raketových dělostřeleckých systémů středního dosahu (dosah 45 km) a 50 EXTRA 306milimetrových raketových systémů s doletem 150 km. Arménie dále uvedla, že proti ní byly použity ještě další dva typy raketových systémů. Běloruský Polonez, který je vybaven osmi 300 mm dělostřeleckými raketami s doletem 190 km, a turecký T-300 Kasirga, který je schopen odpálit čtyři 302mm rakety s doletem 100 a 120 km.

Arménie využívala k útokům rovněž systém BM30 Smerch, ovšem s kratším doletem, proto byly nasazovány blíže u bojové linie. K jeho užití došlo např. ostřelování měst Ganja, Tartar, Barda, Mingachevir. Oproti Ázerbájdžánu byla Arménie ve vojenské nevýhodě, a to nejen z hlediska množství vojenské techniky, ale také její samotné kvality. Dříve zakoupila čínské systémy Norinco WM-80 MRL vybavených raketami o průměru 273 mm s doletem 120 km.

Podle důkazů obě strany použily i výkonnější balistické střely, které jsou vystřeleny vysoko do exosféry a poté se vysokou rychlostí vrhnou dolů. První důkazy byly evidovány 2. října, kdy byla viděna izraelská balistická raketa LORA, která byla mířena do klíčového mostu poblíž arménských hranic. Ázerbájdžán měl v letech 2016-2017 zakoupit až 50 raket LORA, namontovaných na nákladních vozidlech s odpalovacími kontejnery pro čtyři rakety

o hmotnosti 450 kg a doletem až 400 km. Rakety využívají GPS a TV navádění k dosažení přesnosti do 10 metrů od určeného cíle, díky čemuž se hodí pro útoky vyžadující přesnost.⁷⁰

Zejména Arménie dále využívala starší sovětské systém Tochka-U (SS-21 Scarab-B), který má dostřel až 120 km, zaměřit cíl dokáže přesností na 90 m², proto v tomto konfliktu napáchal nemalé škody, a SS-1C Scud-B s dostřelem až 300 km, ale odchylkou přesnosti až 450-900 m. Oba tyto systémy jsou velice nepřesné a neprosto nevhodné pro použití na civilní oblasti, proto jsou v těchto případech ze své povahy nerozlišující. Vzhledem k velkým odchylkám přesnosti nelze zaměřit konkrétní cíl s jistotou zásahu a je tak velká pravděpodobnost, že bude docházet k náhodným škodám na civilních objektech a civilním obyvatelstvu.⁷¹

Ázerbájdžán získal značnou výhodu v konfliktu, protože disponoval několika vojenskými bezpilotními letouny Bayraktar TB-2, zakoupených od Turecka.⁷² Bayraktar TB-2 je systém taktických ozbrojených bezpilotních letounů se střední výškou a dlouhou výdrží, schopný provádět zpravodajské, pozorovací, průzkumné a útočné mise. Každý systém se skládá ze šesti vzdušných vozidel, dvou pozemních řídicích stanic, tří pozemních datových terminálů, dvou vzdálených video terminálů a pozemního podpůrného zařízení. Samotný letoun dokáže nést zatížení o hmotnosti 150 kg. Bayraktar TB-2 je dále vybaven nejrůznějšími senzory, laserovými zaměřovači, schopností autonomního pohybu a dalšími, což mu umožňuje provádět dané úkoly s vysokou přesností, zatímco zůstává v relativně bezpečné vzdálenosti.⁷³

Dr. Eado Hecht, obranný analytik, označil konflikt o Náhorní Karabach prvním postmoderním konfliktem, v němž bezpilotní letouny absolutně přemohly konvenční pozemní síly a připravily tak půdu pro snadný vstup pozemních jednotek. Ázerbájdžán pomocí bezpilotních letounů zničil přes tisíc kusů nejrůznější vojenské techniky Arménie – pozemní protivzdušnou obranu, tanky, dělostřelectvo, zásobovací vozidla a další. Podle dostupných údajů Arménie zničila 264 bezpilotních letounů, ačkoliv sama neměla vhodnou techniku pro jejich zneškodnění a tu kterou měla, neuměla správně používat. Ázerbájdžán měl k dispozici daleko větší množství těchto dronů, což mu nakonec pomohlo dosáhnout značné vojenské

⁷⁰ ROBLIN: *Rockets, Cluster Munitions...*

⁷¹ GLEASUN, Jacob. *R-17 Elbrus (SS-1 Scud-B)* [online]. MDAA, červenec 2017 [cit. 1. 6. 2022]. Dostupné z: <https://missiledefenseadvocacy.org/missile-threat-and-proliferation/todays-missile-threat/russia/scud-b-ss-1c-mod-1/>.

⁷² REHIMOV, Ruslan. *Azerbaijan to purchase combat drones from Turkey* [online]. Anadolu Agency, 22. 6. 2020 [cit. 1. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.aa.com.tr/en/economy/azerbaijan-to-purchase-combat-drones-from-turkey/1885986>.

⁷³ DUDDU, Praveen. *Bayraktar TB2 Tactical UAV* [online]. Army technology, 6. ledna 2021 [cit. 1. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.army-technology.com/projects/bayraktar-tb2-tactical-uav/>.

výhody.⁷⁴ S tímto závěrem souhlasí i pan doktor Šmíd, Ph.D., který potvrdil, že nasazení bezpilotních letounů mělo zásadní vliv na průběh konfliktu. Drony umožnily Ázerbájdžánu ovládnout vzdušný prostor a dobýt těžko přístupná místa ležící vysoko v horách, kde jiná vojenská technika přestává být efektivní.

4.3 Porušení norem MHP Ázerbájdžánem

Obě strany se navzájem obviňují z porušení příměří a svou vojenskou aktivitu dávají za vinu druhému.⁷⁵ Již během prvních dnů byly hlášeny vojenské a civilní oběti a útoky na civilní infrastrukturu. Podle Arménie Ázerbájdžán zaútočil na civilisty ve městě Stepanakert,⁷⁶ při kterém došlo i ke zničení civilních budov a úmrtí civilistů. Na druhé straně Ázerbájdžán tvrdil, že šlo o protiofenzívu k potlačení bojové činnosti Arménie a zajištění bezpečnosti obyvatelstva. Nedošlo tedy k vyhlášení války, ale k faktickému započetí ozbrojeného konfliktu.⁷⁷ Normy MHP byly aplikovatelné po celou dobu okupace území, proto započetí bojů není v tomto případě rozhodujícím momentem pro jejich aplikaci. Faktické zahájení konfliktu tak lze vnímat jako signál pro důraznější dodržování norem MHP, protože právě v případě aktivního konfliktu je jejich dodržování zásadní.

4.3.1 Nerozlišující útoky

IPHR/Truth Hounds uvádí, že existuje rozumný důvod se domnívat, že 23 incidentů bombardování civilistů ozbrojenými silami Ázerbájdžánu lze kvalifikovat jako nerozlišující nebo nepřiměřené útoky v rozporu s MHP. Tyto útoky zahrnují bombardování civilních měst a vesnic za použití neřízeného dělostřelectva, leteckých bomb a přirozeně nerozlišující kazetové munice, jenž měly za následek desítky mrtvých civilistů, mnohočetná zranění a zničení civilních obydlí, obchodů a další infrastruktury. Tyto útoky představují vážné porušení Ženevské úmluvy a mohou být stíhány jako válečné zločiny.⁷⁸

Prvním útokem konfliktu byl raketový útok na město Stepanakert. Jediným možným vojenským objektem v osídlené části Stepanakertu, který se mohl stát předmětem útoku, je

⁷⁴ Hecht, Eado. Drones in the Nagorno-Karabakh War: Analyzing the Data. *Military Strategy Magazine* [online], 2022, roč. 7, č. 4, str. 31-37. [cit. 24. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.militarystrategy magazine.com/article/drones-in-the-nagorno-karabakh-war-analyzing-the-data/>.

⁷⁵ KOFMAN, A., NERSISYAN, L. *The second Nagorno-Karabakh war, two weeks in* [online]. War on the rocks, 14 října 2020 [cit. 20. 2. 2022]. Dostupné z: <https://warontherocks.com/2020/10/the-second-nagorno-karabakh-war-two-weeks-in/>.

⁷⁶ *Armenia: Azerbaijani strikes on settlements in disputed Nagorno-Karabakh region reported on September 27* [online]. CRISIS24, 27. září 2020 [cit. 20. 2. 2022]. Dostupné z: <https://crisis24.garda.com/alerts/2020/09/armenia-azerbaijani-strikes-on-settlements-in-disputed-nagorno-karabakh-region-reported-on-september-27>.

⁷⁷ Human Rights Watch. *Armenia/Azerbaijan: Don't Attack Civilians* [online]. HRW, 30. září 2020 [cit. 2. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2020/09/30/armenia/azerbaijan-dont-attack-civilians>.

⁷⁸ Čl. 85 odst. 3 písm. a) Dodatkového protokolu I.

budova sloužící jako velitelství pro civilní a vojenské vedení samozvané republiky Náhorního Karabachu. Uvnitř města se dále nacházejí objekty, jež by mohly být využívány pro vojenské účely, jako např. telekomunikační zařízení. Vzhledem k poloze těchto objektů je ale velmi obtížné naplánovat útok tak, aby nepřinesl žádné, popř. zanedbatelné zranění obyvatelstva nebo zničení civilních budov. Jednalo by se tak o nerozlišující útok, protože by mohlo dojít k úmrtí civilistů a nadměrnému poškození civilní infrastruktury, zatímco vojenská výhoda by byla v nepoměru k takto získané výhodě.

Útok se odehrál v ranních hodinách, první dopady měly nastat v 7:50. Ázerbájdžán použil rakety „Smerch“ a „LAR-160“ nesoucí kazetovou municí. Podle svědectví byl útok ze začátku mířen na vojenské objekty nacházející se na okraji města, ale další vlna již byla zaměřena na civilní infrastrukturu. Střelba pocházela asi ze 113 km vzdáleného regionu Shamkir, Ázerbájdžán. Došlo ke zničení rozvodny elektriny, hasičské zbrojnice, obytné a nákupní ulice (ulice Davida Sasuntsiho), ale také ke zranění a úmrtí civilistů. Po dopadu kazetové bomby zůstaly na zemi ležet zbytky nevybuchlé munice.⁷⁹ Již první den konfliktu tak došlo k vážným porušením MHP. Halo Trust shromáždil nejméně 250 nevybuchlých shluků submunice po bombardování Stepanakertu, což je následkem použití osmi raket (každá raketa přitom nese 104 kusů submunice).⁸⁰

Kazetová munice se skládá z kazety (kontejneru), který v sobě obsahuje několik desítek až stovek další množství munice (např. menších bomb, kovové střepiny, napalm a jiné). Kontejner se submunicí je vynesena letounem nad cílovou oblast, kde je odhozen, v určité výšce nad zemí se otevře a odhodí nesenou submunicí, která pokryje širokou oblast (řádově až tisíce m²). Užití kazetové munice je v rozporu se zásadami MHP, protože nelze zaměřit konkrétní cíl a jednoznačně určit místo dopadu. Útok kazetovou municí je ze své podstaty nerozlišující, jelikož submunice pokryje velké území a případně shoení nad městem nelze v podstatě vyloučit zásah civilních budov. Dále může dojít k porušení zásady přiměřenosti, protože kazetová munice vyvine zpravidla větší škody, než je reálně zapotřebí. Již v rámci preventivních opatření mělo být bombardování civilní oblasti zrušeno z důvodu možného porušení elementárních zásad MHP.

Dalším problémem je, že značná část munice zůstane po dopadu nevybuchlá (až 1/5), takže i následně představuje nebezpečí hlavně pro civilní obyvatelstvo – právě civilisté tvoří až 98 %

⁷⁹ International Partnership for Human Rights. *When Embers Burst into Flames: International Humanitarian Law and International Human Rights Law Violations During the 2020 Nagorno-Karabakh War* [online]. Květen 2021, str. 30. Dostupné z: https://www.iphronline.org/wp-content/uploads/2022/05/NK_final_report_2021_compressed.pdf.

⁸⁰ Tamtéž, str. 31.

obětí této munice. Z těchto důvodů došlo k prvnímu omezení užití kazetové munice v roce 1980, kdy byla přijata Úmluva o zákazu nebo omezení užívání některých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky. V roce 2008 pak byla v Dublinu přijata samostatná Úmluva o zákazu kazetové munice (Arménie ani Ázerbájdžán však k této Úmluvě nepřistoupily). Každá strana má povinnost při vedení vojenských operací neustále věnovat péči tomu, aby bylo šetřeno civilní obyvatelstvo, civilní osoby, objekty civilního rázu a učinit veškerá možná preventivní opatření, aby byly v maximální možné míře omezeny náhodné ztráty na životech civilních, zranění civilních osob a poškození civilních objektů.⁸¹

Užití kazetové munice na osídlenou civilní oblast je přitom válečným zločinem. Dle čl. 85 odst. 3 Dodatkového protokolu I je za vážné porušení Protokolu považováno a) napadení civilního obyvatelstva nebo jednotlivých civilních osob, b) zahájení nerozlišujícího útoku postihujícího civilní obyvatelstvo nebo objekty civilního rázu, a to s vědomím, že takový útok způsobí nadměrné ztráty na životech, zranění civilních osob nebo poškození objektů civilního rázu.

Podle doktora Šmída je shození kazetové munice na civilní oblast úmyslným činem, který má vést zejména k demoralizaci vojenské i civilní populace.⁸² Dosažení tohoto efektu ovšem odporuje nejen základním zásadám, na kterých je MHP vystaveno, ale také konkrétním ustanovením Ženevských úmluv.

Ve stejný den, 27. září, proběhl také útok na město Martuni raketami LAR-160 „Grad“, při kterém zahynuli nejméně tři civilisté včetně dětí, sedm jich bylo zraněno a byla zničena velká část civilní infrastruktury. Raketa dopadla v centru města před kulturním domem, ve městě se až do posledního týdne nenacházel žádný vojenský cíl, nejbližší byl vzdálený 1 km za městem. V průběhu konfliktu se město opakovaně stalo cílem bombardování, 10. a 17. října dopadaly na město salvy raket MRLS „Grad“, jenž si vyžádalo několik civilních obětí a zničení civilních budov, včetně školky, kulturního centra, zasažena byla také oblast nemocnice. Neexistoval zde žádný legitimní důvod pro vedení vojenských operací na osídlené části města bez jakéhokoliv vojenského využití. Až poslední týden konfliktu se do města stáhla vojska, když došlo k posunutí frontové linie k hranicím města.⁸³

⁸¹ HENCKAERTS, J., DOSWALD-BECK, L. *Customary International Humanitarian Law*. Cambridge University Press, březen 2005. Přeložil JUKL, M., ČČK, 2005, bod 15. Dostupné z: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/czech-irrc_857_henckarts.pdf.

⁸² Příloha 1 Expertní rozhovor s Mgr. Tomášem Šmídem, Ph.D.

⁸³ IPHR. *When Embers Burst into Flame*, str. 39-40.

Město Martakert, nacházející se na území Náhorního Karabachu, se během konfliktu dostalo několikrát pod útok neřízených střel a leteckých bomb. Z počátku konfliktu se ve městě nacházela vojenská základna, ta byla ale, dle svědectví, těžce poničena již během prvního týdne bojů. Základna byla jediným legitimním cílem ve městě, na který mohl Ázerbájdžán zaútočit, ostatní vojenské objekty se nacházely mimo město. Vzhledem k tomu, že neřízené střely a letecké bomby nelze přesně zaměřit na konkrétní vojenský cíl, bylo zaznamenáno celkem sedm nerozlišujících útoků zaměřených přímo na oblasti ve městě.

30. září odpoledne salva patnácti 122 mm raket MB-21 „Grad“ zasáhla hustě osídlené centrum Martakertu. Standardní dostřel raket Grad je zhruba 20 kilometrů. Útok přišel z ázerbájdžánského území severovýchodním směrem, podle důkazů měl Ázerbájdžán nejméně čtyři pozice, které směřovaly právě na Martakert. Odchylna přesnosti raket MB-21 Grad je 600 m, což samo o sobě vypovídá o tom, že útok na osídlenou část města bude nerozlišující, protože systém není schopen zaměřit přesný cíl. Nejbližší vojenský cíl, zákopová základna, byla od místa dopadu vzdálena 900 m a je tak pravděpodobné, že Ázerbájdžán útočil na centrum zcela úmyslně. V důsledku útoku zahynuli nejméně tři lidé, dva byli zranění, civilní infrastruktura byla značně poničena, včetně civilního obydlí, obchodů, školy, muzea a továrny.

Dne 1. října došlo ke zranění čtyř novinářů, kteří přijeli informovat o bojích v Náhorním Karabachu a napáchaných škodách. Stalo se tak při bombardování centra města Martuni trvajícího asi 40 minut.⁸⁴ Novináři přitom požívají stejné ochrany jako civilisté. Na základě čl. 79 DP I jsou novináři plnění nebezpečné profesionální úkoly v oblastech ozbrojeného konfliktu považováni za civilní osoby. Tato ochrana není účinná pouze v případě, že by vykonávali akce neslučitelné s jejich statusem civilních osob. Podle očitých svědků létal nad městem ázerbájdžánský pozorovací dron, vozidla byla jasně označena nápisy „PRESS“ a novináři si připravovali techniku pro natáčení. Okolo druhé hodiny odpoledne začala dopadat salva raket typu „Grad“ na městské centrum. V důsledku útoku zahynuli tři civilisté, včetně dvou francouzských novinářů, další byli zranění. Došlo k poškození civilní infrastruktury zahrnující obytné domy a školu.⁸⁵

Dne 2. října dopadla 300 mm naváděná raketa typu MLRS „Polonez“ v těsné blízkosti hasičské stanice Stepanakertu. V důsledku výbuchu zemřel jeden civilista, nejméně devět jich bylo zraněno, hasičská zbrojnice byla částečně poničena, a to včetně hasičských a civilních

⁸⁴ Reporters without borders. *Call for probe into origin of shelling that injured reporters in Nagorno-Karabakh* [online]. RSF, 2. října 2020 [cit. 15. 3. 2022]. Dostupné z: <https://rsf.org/en/news/call-probe-origin-shelling-injured-reporters-nagorno-karabakh>.

⁸⁵ IPHR. *When Embers Burst into Flame*, str. 40.

vozidel. MLRS Polonez dokáže vystřelit raketu s doletem 200-300 km s průměrnou přesností dopadu na 30 m. Nejbližší možný vojenský cíl se nacházel 450 m daleko a vzhledem k tomu, že raketa byla naváděná (zjištěno na základě zbytků rakety po dopadu), tak vše naznačuje tomu, že hasičská stanice byla úmyslným terčem. Jedná se ovšem rovněž o civilní objekt, na který je zakázáno zaútočit.

Ve stejný den došlo také k útoku salvě neřízených raket MLRS „Smerch“, které zasáhly a zničily civilní dům nacházející se v blízkosti sídla velení *de facto* úřadů.⁸⁶ Sídlu vojenského velení by za normálních okolností mohlo být legitimním cílem, ale v situaci, kdy se užití neřízené střely, které mohou zasáhnout i civilní infrastrukturu a způsobit tak neúměrné ztráty na civilním obyvatelstvu, je potřeba označit útok za nerozlišující.

Další útok v tento den se odehrával ve městě Hadrut. Ázerbájdžán při útoku využil neřízené střely a rakety typu MLRS LAR-160 nesoucí kazetovou municí typu M095. Ve městě se nacházela vojenská základna, takže zde byl legitimní cíl. Způsob provedení útoku ovšem odporuje normám MHP, jelikož užití kazetové munice na rozsáhlou civilní oblast, i když je zde vojenský cíl, odporuje zásadě přiměřenosti, zásadě vojenské nutnosti a zásadě rozlišování. Zasažena byla četná civilní infrastruktura a nejméně pět civilistů bylo zraněno.⁸⁷

Ve dnech 3. – 4. října došlo k opakovaným útokům zahrnujícím i kazetovou municí na Stepanakert, jejichž cílem mělo být hlavní řídicí a kontrolní středisko pro elektřinu Artsakh Energo a rozvodna.⁸⁸ Obě zařízení se nacházejí v obydlených částech města, v blízkosti školy, podniků a obytných domů. Lze je označit za objekty smíšené povahy, protože slouží jak pro civilní, tak vojenské účely, a jsou proto legitimním cílem. Jejich částečné nebo úplné zničení by přineslo přímou a konkrétní vojenskou výhodu, ovšem nesmělo by dojít k nepřiměřeným civilním ztrátám. Podle zbytků nalezených v místech dopadu se jednalo o rakety LAR-160 se submunicí M095, zbytky munice byly nalezeny asi 100 m od hlavní budovy. Druhý den okolo poledne zasáhl kazetový útok hlavní budovu, vyřadil z provozu řídicí centrum a způsobil přerušování provozu elektřiny, dva civilní zaměstnanci přišli o život (včetně vedoucího kontrolních a distribučních operací). Budova rozvodny byla poškozena v důsledku dalšího

⁸⁶ IPHR. *When Embers Burst into Flame*, str. 32.

⁸⁷ GRIGORYAN, Ani. *Azerbaijan uses rockets prohibited by an international convention against the civilian population of Artsakh* [online]. fip.am, 4. října 2020 [cit. 2. 6. 2022]. Dostupné z: <https://fip.am/en/13123>.

⁸⁸ Amnesty International. *Armenia/Azerbaijan: Civilians must be protected from use of banned cluster bombs* [online]. Amnesty.org, 5. října 2020 [cit. 15. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/10/armenia-azerbaijan-civilians-must-be-protected-from-use-of-banned-cluster-bombs>.

bombardování okolo 13:00, některé kusy submunice byly nalezeny až 400 m daleko od rozvodny.⁸⁹

Dalším cílem 4. října byla telekomunikační síť společnosti Karabakh Telecom, která poskytuje v Náhorním Karabachu mobilní komunikaci, včetně hlasových, textových a internetových služeb. Místní úřady převzaly dva dny před útokem kontrolu nad společností s odkazem na bezpečnostní situaci a potřebu udržování bezporuchové komunikace ozbrojených sil na celém území. Používáním telekomunikační sítě ozbrojenými silami se objekt stal legitimním vojenským cílem. Několik raket LAR-160 shodilo stovky submunice M095 na oblast telekomunikační sítě a vyřadilo ji z provozu, mimo to byly poškozeny tři bytové komplexy, civilní podniky, střechy a okna budov.⁹⁰

Pokud by tyto útoky byly provedené jiným typem zbraně nebo munice a soustředily se pouze na vojenské objekty, mohly by být shledány jako legitimní. Kazetová bomba nemůže být ze své povahy použita do obydlených oblastí, jelikož značně poškodí také civilní infrastrukturu, což je samozřejmě v rozporu se základními zásadami. Mezinárodní výbor Červeného kříže ostře odsoudil proběhlé nerozlišující bombardování a další nezákonné útoky na města, obce civilní oblasti.⁹¹

Bombardování Stepanakertu pokračovalo i v následujících dnech, tentokrát Ázerbájdžán využil k intenzivnímu ostřelování rakety MLRS „Smerch“, MLRS „Kaserga“ a letecké bomby. Následkem těchto útoků bylo zničení značné části civilní infrastruktury, která už byla poškozená z předchozích kazetových útoků. Došlo k ještě vážnějším škodám na civilních objektech zahrnujících školu, bytové domy, obchody a některé vojenské objekty, jako telekomunikační centrum, rozvodna elektřiny a továrna. Tři civilisté zemřeli na následky bombardování a nejméně jeden utrpěl vážná zranění.⁹² Ačkoliv některé objekty mohly být předmětem útoku, způsob vedení operací nebyl v souladu s MHP. Není přípustné plošné bombardování města, a to včetně rezidenčních oblastí. Útoky nebyly zjevně omezeny pouze na vojenské cíle, rakety mají odchylku přesnosti a jejich užití v obydleném městě může představovat nerozlišující útok s použitím nepřiměřeného typu munice.

⁸⁹ Human Rights Watch. *Azerbaijan: Unlawful Strikes in Nagorno-Karabakh* [online]. HRW, 11. prosince 2020 [cit. 2. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2020/12/11/azerbaijan-unlawful-strikes-nagorno-karabakh>.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ International Committee of the Red Cross. *Nagorno-Karabakh conflict: ICRC condemns attacks causing civilian deaths and injuries* [online]. ICRC, 4. října 2020 [cit. 15. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/document/nagorno-karabakh-conflict-icrc-condemns-attacks-causing-civilian-deaths-and-injuries>.

⁹² IPHR. *When Embers Burst into Flame*, str. 33.

8. října Ázerbájdžán ostřeloval historickou katedrálu Ghazanchetsots, která byla poničena v důsledku dvou zásahů naváděných raket. V době prvního útoku, okolo poledne, se v katedrále ukrývaly ženy a děti, při druhém útoku o 20 minut později byli zraněni tři ruští novináři, kteří dokumentovali škody způsobené prvním zásahem.⁹³ Podle zraněných novinářů mezi prvním a druhým útokem přeletěl nad oblastí dron, který musel být schopný zaznamenat shromáždění civilistů a novinářů. Další útok na kulturní památku se odehrál poblíž města Chartar, kde se na kopci poblíž kláštera nacházel velký osvětlený křesťanský kříž. Oblast byla celkem dvakrát bombardována, kříž byl při druhém útoku zničen a útoky pak ustaly.⁹⁴

V obou případech je zjevný záměr zasáhnout kulturní památku, jelikož se v těchto místech nenacházel žádný vojenský objekt ani vojenský personál. Kulturní památky spadají rovněž pod ochranu MHP, a to čl. 53 DP I. Je zakázáno provádět jakékoli nepřátelské činy namířené proti historickým památkám, uměleckým cílům nebo místům pro konání bohoslužeb, které jsou kulturním nebo duchovním dědictvím národů, využívat takových objektů k podpoře vojenského úsilí, učinit takové objekty předmětem represálií.⁹⁵

Ke konci konfliktu se Stepanakert dostal opět pod intenzivní ostřelování neřízených raket MLRS „Smerch“ a z minometů a houfnic krátkého doletu. Útoky stály životy tři civilistů a rozsáhlé škody na civilní infrastruktuře. Žádná ze zničených budov se přitom nenacházela v blízkosti jakýchkoliv vojenských cílů.⁹⁶ Např. 31. října se předmětem útoku stalo centrální tržiště ve Stepanakertu, které sloužilo pouze pro civilní účely. Rovněž se zvýšil počet útoku na druhé největší město Náhorního Karabachu, Shusha, během kterého došlo ke zničení rozsáhlé civilní oblasti a ke zranění civilistů při ostřelování tohoto strategického města.⁹⁷ Nachází se totiž na hlavní cestě spojující hlavní město Stepanakert s Arménií. 8 listopadu Ázerbájdžán získal definitivní kontrolu nad tímto místem, a přestože došlo k raketovému útoku, nebyly hlášeny žádné oběti.⁹⁸ Dobyť Shushi bylo klíčovým momentem konfliktu, jelikož arménské vojenské jednotky neměly nadále sílu pokračovat v dalších bojích.

⁹³ RFE/RL's Armenian Service, RFE/RL's Azerbaijani Service. *Armenia Accuses Azerbaijan Of Shelling Cathedral In Nagorno-Karabakh* [online]. RFE/RL, 8. října 2020 [cit. 15. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/situation-tense-in-nagorno-karabakh-after-day-of-heavy-fighting-amid-diplomatic-flurry/30881866.html>.

⁹⁴ IPHR. *When Embers Burst into Flame*, str. 97-98.

⁹⁵ Čl. 53 Dodatkového protokolu I.

⁹⁶ Ověřeno IPHR/Truth Hounds.

⁹⁷ RFE/RL. *Armenia, Azerbaijan Accuse Each Other Of New Shelling As Russia Vows Assistance To Yerevan* [online]. RFE/RL.org, 31. října 2020 [cit. 15. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/nagorno-karabakh-conflict-russia-assistance-armenia-csto/30922595.html>.

⁹⁸ MCKERNAR, Bethan. *Azerbaijan claims to have captured key town in Nagorno-Karabakh* [online]. The Guardian, 8. listopadu 2020 [cit. 15. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2020/nov/08/azerbaijan-claims-to-have-captured-key-city-in-nagorno-karabakh>.

4.3.2 Použití chemických zbraní

Dne 31. října mělo dojít k užití zbraní obsahující bílý fosfor.⁹⁹ Munice s bílým fosforem je chemickou zbraní, která při kontaktu s lidskou kůží vytváří bolestivé hluboké popáleniny a je obtížná k uhašení. Užití chemických zbraní je v rozporu se zásadami MHP, jedná se totiž o munici, která je nehumánní, způsobuje nadměrné zranění nebo zbytečné útrapy. Problematika chemických zbraní byla řešena již na počátku 20. století, v roce 1925 byl přijat Ženevský protokol. V roce 1992 došlo k přijetí komplexní Úmluvy o zákazu chemických zbraní, jenž navazuje na Ženevský protokol. Úmluva zakazuje jakýkoliv vývoj, výrobu, přechovávání, hromadění, užití chemických zbraní a ukládá jejich případné zničení. Hlavním cílem této Úmluvy je vymýtit použití chemických zbraní z důvodu jejich nehumánnosti. Rovněž dle bodu 74 Obyčejových norem MHP je užití chemických zbraní zakázáno.¹⁰⁰ Jak Arménie, tak Ázerbájdžán jsou smluvními státy Úmluvy o zákazu chemických zbraní.¹⁰¹

4.3.3 Útoky na nemocnice a zdravotnický personál

14. října zjevně úmyslně zasáhl Ázerbájdžán vojenskou nemocnici ve vesnici Aghabekalanj, nacházející se jihozápadním směrem od města Martakert. HRW potvrdilo, že bylo těžce poškozeno ubytování lékařských pracovníků, vnější stěny hlavní budovy byl poškozené výbuchem, okna byla rozbitá, na dvoře zůstaly zbytky ohořelých vojenských sanitek. Celkem vojenskou nemocnici zasáhly čtyři rakety typu LAR-160 EXTRA, které Ázerbájdžán zakoupil od Izraele. Tyto rakety nesou jednotnou hlavici obsahující 120 kg výbušnin a jsou schopné zasáhnout cíl s pomocí satelitního navádění s přesností do 10 m. Nejbližší vojenské zařízení se nacházelo zhruba 250 m daleko, lze proto předpokládat, že útok na vojenskou nemocnici byl úmyslný. Ázerbájdžán se mohl domnívat, že legitimním cílem je sklad pro nášlapné miny, umístěný asi 100 m za nemocnicí. Ten byl ovšem na začátku konfliktu vyprázdněn a nepoužíval se dále pro vojenské účely, nebyl tedy legitimním cílem. 24. října došlo k použití kazetové munice Ázerbájdžánem na tuto nemocnici. Po dopadu byly na místě nalezeny zbytky raket LAR-160 „Grad“, které nesly kontejnery se submunicí.¹⁰²

⁹⁹ KARAPETYAN, Astghik. *The Use of White Phosphorus by Azerbaijan and the Armenian Government's Slow Response* [online]. EVN Report, 7. září 2021 [cit. 15. 4. 2022]. Dostupné z: <https://evnreport.com/politics/the-use-of-white-phosphorus-by-azerbaijan-and-the-armenian-governments-slow-response-2>.

¹⁰⁰ HENCKAERTS, J., DOSWALD-BECK, L. *Customary International Humanitarian Law*. Cambridge University Press, březen 2005. Přeložil JUKL, M., ČČK, 2005, bod 74. Dostupné z: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/czech-irrc_857_henckarts.pdf.

¹⁰¹ KIMBALL, Daryl. *Chemical Weapons Convention Signatories and States-Parties* [online]. Arms Control Association, poslední aktualizace k červnu 2018 [cit. 15. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.armscontrol.org/factsheets/cwcsig>.

¹⁰² WILLIAMSON, Hugh. *Unlawful Attacks on Medical Facilities and Personnel in Nagorno-Karabakh* [online]. HRW, 26. února 2021 [cit. 2. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2021/02/26/unlawful-attacks-medical-facilities-and-personnel-nagorno-karabakh>.

28. října provedl Ázerbájdžán raketový útok „LORA“ na nemocnici ve Stepanakertu a zcela zničil nově vybudovanou porodnici. „LORA“ je řízená semibalistická střela s odchylkou přesnosti 10 m. Vzhledem k velké přesnosti těchto raket se lze důvodně domnívat, že nemocnice byla úmyslným předmětem útoku.

Na konci října 2020 tři po sobě jdoucí sanitky byly povolány k vyzvednutí zraněných arménských vojáků nedaleko města Chartar, kde se v blízkosti nacházela frontová linie. Ani jedna ze sanitek nedorazila na místo určení, protože všechny se ocitly pod palbou dronu Bayraktar TB-2, který je schopen velmi přesných úderů. Všechny tři sanitky byly zřetelně označeny červeným křížem.¹⁰³ Nemocnice, zdravotnické vybavení, transporty, personál a další jsou chráněny četnými ustanoveními Ženevských úmluv a DP I.¹⁰⁴ Zdravotnický personál, stejně jako veškeré vybavení, podléhá absolutní ochraně a nesmí se stát předmětem útoku. Naopak strany konfliktu mají povinnost zdravotnické útvary respektovat a chránit a rovněž za každé doby, zejména po boji, učinit veškerá opatření k zajištění vyhledání a sebrání raněných za účelem jejich ošetření.

4.3.4 Nezákonné popravy zajatců

14. října v odpoledních hodinách došlo k zjetí dvou arménských bojovníků Ázerbájdžánem ve městě Hadrut. Oba zajatci byli neozbrojení, nekladli žádný odpor, ale přesto byli následně v parku na jihu města zastřeleni ranami do hlavy.¹⁰⁵ Zacházení s válečnými zajatci je upraveno v Ženevské úmluvě o zacházení s válečnými zajatci z roku 1949. Okamžikem zjetí se arménští bojovníci stali na základě čl. 4 odst. 1 Úmluvy válečnými zajatci a tato práva jim přísluší až do konečné repatriace. Váleční zajatci jsou v moci nepřátelské státu, nikoliv jednotlivců nebo skupin, které zjetí provedly, proto je stát odpovědný za chování těchto jednotlivců.

Dle čl. 13 Úmluvy se s válečnými zajatci musí vždy nakládat lidsky. Každý nezákonný čin, který skončí smrtí nebo vážným ohrožením zdraví válečného zajatce, je zakázán a je považováno za vážné porušení Úmluvy, což potvrzuje i čl. 130 Úmluvy stanovující, že úmyslné zabití je vážným porušením Úmluvy. Ázerbájdžán je odpovědný za chování jednotlivců, kteří porušili ustanovení Úmluvy na ochranu života vojenských zajatců.

27. října skupina ázerbájdžánských vojáků zajala ve vesnici Madatashen, Náhorní Karabach, 69letého civilistu, který se neúčastnil bojů. Jeden z vojáků mu poté nožem uřízl hlavu, zatímco ostatní vojáci ho drželi, kopali a smáli se. Stejně dopadl další 82letý civilista, který prosil

¹⁰³ IPHR. *When Embers Burst into Flame*, str. 102.

¹⁰⁴ Např. čl. 19, čl. 24-26 Ženevské úmluvy I; čl. 12 Dodatkového protokolu I.

¹⁰⁵ WATERS, Nick. *An Execution in Hadrut* [online]. Bellingcat, 15. října 2020 [cit. 5. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.bellingcat.com/news/rest-of-world/2020/10/15/an-execution-in-hadrut-karabakh>.

o vlastní život, ale příslušník ázerbájdžánských speciálních jednotek mu podřízl hrdlo.¹⁰⁶ Existují důvodná podezření, že docházelo k podobným případům vícekrát. Jeden z civilistů měl být na místě popraven, když ázerbájdžánské speciální jednotky obsadily vesnici Avetaranots a pár posledních civilistů se rozhodlo neopustit vesnici. Další civilista byl umlácen k smrti, zatímco co byl spoutaný v kufru vozidla.¹⁰⁷ Ázerbájdžán má povinnost důkladně vyšetřit tyto incidenty, jak vyplývá z Ženevských úmluv.

4.3.5 Mučení a nelidské zacházení

Zásada lidskosti vyžaduje, aby se se všemi civilisty, zajatci a zraněnými bojovníky zacházelo lidsky. Mučení a kruté, nelidské a ponižující zacházení jsou přísně zakázány podle mezinárodního humanitárního práva. Za žádných okolností nelze jakkoliv ospravedlnit mučení a jiné formy nelidského zacházení se zajatci, a to včetně nepřiměřených podmínek ve vazbě. Mučení, nelidské zacházení a úmyslné způsobení velkého utrpení nebo těžké újmy na těle nebo zdraví jsou vážným porušením Ženevských úmluv a mohou být stíhána jako válečné zločiny.

„S osobami, které se přímo neúčastní nepřátelství, včetně příslušníků ozbrojených sil, kteří složili zbraně, a osob, které byly vyřazeny z boje nemocí, zraněním, zadržením nebo jakoukoli jinou příčinou, bude se za všech okolností zacházet lidsky, bez jakéhokoli nepřívznivého rozlišování založeného na rase, barvě, náboženství či víře, pohlaví, rodu či majetku nebo na jakémkoli jiném obdobném znaku. Jsou zakázány jakékoliv útoky na život a zdraví, zejména vražda, zmrzačení, kruté nakládání, trýznění a mučení.“¹⁰⁸

IPHR/Truth Hounds zdokumentovala fyzické a psychické týrání arménských válečných zajatců ázerbájdžánskými úřady, tři případy špatného zacházení a násilí vůči arménským civilistům ze strany ázerbájdžánských vojáků a nejméně sedm případů hrubého špatného zacházení s ázerbájdžánskými zajatci ze strany Arménie a Náhorního Karabachu.

HRW detailně zkoumalo a potvrdilo více než 20 videí zachycujících špatné zacházení se zajatci. Dva arménští zajatci byli převezeni na vojenskou policejní stanici Ázerbájdžánského ministerstva obrany, kde byli opakovaně vystaveni extrémnímu psychickému a fyzickému násilí. Jeden z nich vypověděl, že byl opakovaně kopán a mlácen pod dohledem vedoucího důstojníka. Poté byl připoután k radiátoru na samotce v poloze, která mu neumožňovala si ani

¹⁰⁶ ROTH, Andrew. *Two men beheaded in videos from Nagorno-Karabakh war identified* [online]. The Guardian, 15. prosince 2022 [cit. 6. 6. 2022]. Dostupné z: https://www.theguardian.com/world/2020/dec/15/two-men-beheaded-in-videos-from-nagorno-karabakh-war-identified?fbclid=IwAR2IfQbIRN_NzbBHe_Y1PXXjjYRZKcmMbh4GSmcH91g8H2qR801YK2--tOg.

¹⁰⁷ IPHR. *When Embers Burst into Flame*, str. 80-81.

¹⁰⁸ Společný čl. 3 Ženevských úmluv.

lehnout. Spoután byl takovým způsobem, že mu pouta rozervali kůži až na kost.¹⁰⁹ Po dobu delší než 24 hodin nedostal žádné jídlo ani pití. Následná lékařská vyšetření odhalila četné zlomeniny žeber, kostí na nohou a pohmožděnin ledvin. 26. října byl převezen do výslechové místnosti, kde ho fyzicky týralo osm příslušníků státní bezpečnosti, to zahrnovalo kopání, bití pěstmi, šoky taserem, bičování elektrickými kabely. Při dalším výslechu mu byl nasazen igelitový sáček na hlavu, aby byl dušen. Po výsleších nebyl schopen samostatné chůze.¹¹⁰

4.4 Porušení norem MHP Arménií

4.4.1 Nerozlišující útoky

HRW zkoumala raketové a dělostřelecké útoky arménských ozbrojených sil, které zasáhly města a přilehlé vesnice v Ázerbájdžánu. Celkem 18 útoků si vyžádalo 40 mrtvých civilistů, desítky zraněných a těžce poškozenou civilní infrastrukturu, včetně škol a zdravotnických zařízení. Ázerbájdžán stejně jako Arménie zbytečně umístil některé vojenské objekty do hustě osídlených měst a jejich blízkého okolí, čímž vystavil zbytečně obyvatelstvo v nebezpečí. To ale nijak neospravedlňovalo ozbrojené síly Arménie a Náhorního Karabachu k používání nepřesných výbušných zbraní s velkou ničivou silou.¹¹¹

První den konfliktu v odpoledních hodinách zasáhla Arménie vesnici Gashalti v regionu Naftalan. Dělostřelecký granát dopadl na obytný dům a zabil pět členů jedné rodiny. Satelitní snímky naznačovaly, že se v okolí vesnice mohly být rozmístěné vojenské jednotky, frontová linie se nacházela zhruba 15 km daleko. HRW nebyla schopna určit zamýšlený cíl, ale použití dělostřelectva velkého kalibru v obydlených oblastech je nutno posoudit jako nerozlišující. Kvůli své nepřesnosti bývá vystřeleno více granátů, které po výbuchu vymrští drobné úlomky v širokém okolí a ty mohou způsobit vážné škody.¹¹²

Následující den zasáhly arménské vojenské síly dělostřelectvem patrovou budovu ve městě Shikharkh v důsledku čehož zemřeli dva civilisté. Další střela zasáhla kotelnu, která dodávala teplo do okolních obytných budov. Přerušování dodávek tepla přineslo zdejšímu obyvatelstvu problémy kvůli blížící se zimě.¹¹³ Takovéto útoky jsou v přímém rozporu s pravidly MHP. Čl. 51 Dodatkového protokolu I stanovuje, že civilní obyvatelstvo a jednotlivé civilní osoby

¹⁰⁹ Human Rights Watch. *Azerbaijan: Armenian POWs Abused in Custody* [online]. HRW, 19. března 2021 [cit. 6. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2021/03/19/azerbaijan-armenian-pows-abused-custody>.

¹¹⁰ IHR. *When Embers Burst into Flame*, str. 88-89.

¹¹¹ Human Rights Watch. *Armenia: Unlawful Rocket, Missile Strikes on Azerbaijan* [online]. HRW, 11. prosince 2020 [cit. 6. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2020/12/11/armenia-unlawful-rocket-missile-strikes-azerbaijan>.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ SYNOVITZ, Ron. *Azerbaijani, Armenian Civilians Under Fire As Conflict Flares Over Nagorno-Karabakh* [online]. RFERL, 30. září 2020 [cit. 20. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/azerbaijani-armenian-civilians-under-fire-as-conflict-flares-over-nagorno-karabakh/30866896.html>.

požívají všeobecné ochrany proti nebezpečím vznikajícím v důsledku vojenských operací. Útoky, u nichž se dá očekávat, že mohou způsobit ztráty na životech civilních osob, jejich zranění, poškození objektů civilního rázu nebo kombinaci těchto případů, které by převyšovaly předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu, jsou zakázané.¹¹⁴ V tomto případě nebyla získána žádná vojenská výhoda.

Civilní obyvatelstvo ani civilní objekty nesmí být v žádném případě přímým cílem útoku, jedinou možnou legitimizací jsou tzv. kolaterální škody. V případě, kdy je veden útok proti vojenskému objektu a úspěšné dokončení takovéto akce přinese útočníkovi konkrétní a přímou vojenskou výhodu, může s sebou mohou přinášet civilní oběti. Jedná se ovšem o zásadní průlom do jinak absolutní ochrany civilního obyvatelstva a jeho použití by mělo být restriktivní. Žádný z těchto útoků ovšem pod tuto výjimku nemůžu spadat, protože nedocházelo k žádné konkrétní a přímé vojenské výhodě.

Ve dnech 4. a 5. října zasáhla série dělostřeleckých raket rezidenční a nákupní oblast ve městě Ganja. Útoky si vyžádaly nejméně jednu civilní oběť a 40 zraněných, více než 30 zničených civilních budov a přes 120 obchodů. V místě se útoku se nenacházel žádný vojenský objekt nebo personál, který by bylo možné považovat za legitimní cíl. Nejbližším přípustným cílem bylo letiště na okraji města, žádná z raket ale nedopadla ani do blízkosti letiště.¹¹⁵ Arménie přitom uvedla, že při útoku se jim podařilo zničit vojenskou základnu.¹¹⁶ Podle ázerbájdžánských úřadů byla vystřelena kazetová munice z oblasti Vardenis v Arménii. S největší pravděpodobností se jednalo o systém neřízených raket MLRS „Smerch“ 300 mm s výbušnými tříštivými hlavicemi. Útok byl nerozlišující a nepřiměřený vzhledem k absenci vojenského cíle a nemožnosti získat jakoukoliv vojenskou výhodu zničením civilních objektů.

11. října, jenom den po uzavření příměří, dopadla raketa „Scud-B“ na rezidenční oblast Shah Ismayil Khetayi Avenue ve městě Ganja. Raketa byla vystřelena z regionu Vardenis v Arménii, vzdáleného asi 70 km jihozápadním směrem od města. Následkem útoku zemřelo nejméně 10 lidí, 40 jich bylo zraněno, včetně dětí a žen, a dalších osm obytných domů bylo zcela nebo částečně zničeno. V místech dopadu se nenacházel žádný vojenský objekt,¹¹⁷ nejbližším možným vojenským cílem podle HRW mohla být dopravní vozidla vzdálená asi 200 m od místa dopadu, u kterých není ovšem potvrzeno, že byla skutečně využívána pro vojenské účely.

¹¹⁴ Čl. 51 odst. 5 písm. b) Dodatkového protokolu I.

¹¹⁵ IPHR. *When Embers Burst into Flame*, str. 47.

¹¹⁶ KOCHARYAN, Stepan. *Ganja military airbase is 'no more' - Artsakh says* [online]. Armenpress, 4. října 2020 [cit. 6. 6. 2022]. Dostupné z: <https://armenpress.am/eng/news/1030235.html>.

¹¹⁷ BBC News. *Ceasefire broken in Nagorno-Karabakh as apartment block hit by shelling* [online]. BBC, 11. října 2020 [cit. 6. 6. 2022]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=A12-oqFcXgQ&ab_channel=BBCNews.

Dalšími možnými cíli mohla být vojenská technika nacházející se 700 m a 1 km daleko od místa dopadu.¹¹⁸ Lze ovšem pochybovat, že zničení těchto cílů by představovalo převyšující vojenskou výhodu nad civilními škodami. Vojenským objektem, jehož zničení by představovalo dosažení vojenské výhody, bylo téměř 7 km vzdálení letiště. Vše tedy nasvědčuje tomu, že při útoku nebyla respektována zásada rozlišování a zásada přiměřenosti. Útok tak byl veden nevybíravým způsobem a byl zcela nepřiměřený. Rakety „Scud-B“ vzhledem ke své odchylce přesnosti nemohou být využity na hustě osídlenou oblast, protože nejsou schopné přesného zaměření cíle.

K dalšímu útoku na město Ganja došlo 17. října, když tři rakety „Scud-B“, vystřelené z regionu Vardenis, zasáhly rezidenční oblast (ulice Mukhtara Hadzijeva) a továrnu na výrobu aut. Útok si vyžádal 13 civilních úmrtí, nejméně 53 zraněných, úplné zničení zhruba 20 civilních domů a částečné zničení školy, školky a dětské kliniky. V této oblasti se nenacházel žádný vojenský cíl a rovněž nebyly nahlášeny žádné vojenské ztráty. Ačkoliv v den útoku *de facto* ministr obrany Náhorního Karabachu zveřejnil mapu s vojenskými cíli ve městě Ganja,¹¹⁹ ta se však jeví jako velmi nepravděpodobná a rozchází se s výpověďmi svědků a zpráv médií.

11. října v ranních hodinách zaútočily arménské vojenské jednotky raketovými bombami na vodní přehradu v Mingacheviru.¹²⁰ Dle čl. 56 odst. 1 DP I je takový objekt chráněn a nesmí být předmětem útoku, i když je vojenským objektem, pokud takový útok může způsobit uvolnění nebezpečných sil a vést v důsledku toho k vážným ztrátám na civilním obyvatelstvu. Odst. 2 pak obsahuje výjimky, při kterých tyto objekty ochranu ztrácejí. Jedná se o situace využívání objektu pro pravidelnou, významnou a přímou podporu vojenských operací a je-li takový útok jediným možným způsobem, jak znemožnit takovou podporu.

Přehrada v Mingacheviru je největší přehradou na Kavkaze, její protržení by dle odborníků mohlo vést k zaplavení velké části území a je klíčová pro zemědělství a výrobu energie.¹²¹ Je nepochybné, že takovýto objekt neztrácí ochranu stanovenou čl. 56 a nespadá pod žádnou výjimku. Zničení vodní elektrárny přináší útočníkovi určitou výhodu, ale následky takového

¹¹⁸ Human Rights Watch: *Armenia: Unlawful Rocket...*

¹¹⁹ Razm.info. *Locations of some of most important military objects in Ganja, Azerbaijan* [online]. Twitter, 17. října 2020 [cit. 8. 6. 2022]. Dostupné z: <https://twitter.com/razminfo/status/1317440064255889408>.

¹²⁰ Russian news agency. *Baku reports missile attack on its Mingachevir Hydro Power Plant* [online]. TASS, 11. října 2020 [cit. 24. 3. 2022]. Dostupné z: https://tass.com/world/1210919?utm_source=iphronline.org&utm_medium=referral&utm_campaign=iphronline.org&utm_referrer=iphronline.org.

¹²¹ Hydro Review Content Directors. *Azerbaijan Prosecutor General: Missile attack launched on 424-MW Mingachevir hydroelectric* [online]. HydroReview, 12. října 2020 [cit. 24. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.hydroreview.com/dams-and-civil-structures/azerbaijan-prosecutor-general-missile-attack-launched-on-424-mw-mingachevir-hydroelectric>.

útoku nese nejvíce civilní obyvatelstvo a jsou tak nepřiměřené. Arménie při této vojenské operaci porušila čl. 56 DP I a stejně tak preventivní opatření stanovená čl. 57 DP I.

15. října došlo ke zničení hřbitova ve městě Tartar arménskými jednotkami, v důsledku čehož zemřeli čtyři lidé a alespoň čtyři další byli zraněni.¹²² Hřbitov se nachází okraji města, mezi civilními domy a v době útoku zde probíhal smuteční průvod. Hřbitov je chráněn čl. 53 DP I, který stanoví, že je zakázáno provádět jakékoliv nepřátelské činy namířené proti historickým památkám, uměleckým dílům nebo místům pro konání bohoslužeb, které jsou kulturním nebo duchovním dědictvím národů. V okolí hřbitova neprobíhala žádná vojenská aktivita, proto nebyl ani důvod pro takový útok.

Útoky na civilní oblasti přicházely z obou stran i v následujících dnech i přesto, že mělo dojít k příměří.¹²³ 22. října vypálila Arménie další balistické střely „Scud-B“ na okresy Gabala, Kurdamir a Siyazan v Ázerbájdžánu. Následkem byli zranění civilisté a zničené civilní budovy. Došlo také k útoku na vodovodní potrubí Oghuz-Gabala-Baku, který zásobuje vodou poloostrov Absheron, a je tak strategicky významný. Ázerbájdžán tento útok odrazil, ale případné zničení potrubí by znamenalo vážné ohrožení dodávek vody, což by představovalo nepřiměřený dopad na civilní obyvatelstvo, a proto se se nemohlo jednat o legitimní vojenský cíl.

27. října a 28. října proběhly dva kazetové útoky v regionu Barda. První se odehrál v 17 hod. odpoledne, jenom den po třetím uzavřeném příměří. Arménie zaútočila na vesnici Qarayusifli v regionu Barda za použití kazetové munice vynesené raketou „Smerch“ obsahující submunici 9M55K. V důsledku útoku zemřelo nejméně pět civilistů, 13 jich bylo vážně zraněno a tři domy byly poškozeny. Na zemi zůstaly ležet zbytky nevybuchlé submunice, které dále způsobily smrt dalších civilistů a vážná zranění.¹²⁴ V okolí se podle veškerých zjištění nenacházel žádný vojenský objekt, na který by se mohla Arménie zaměřit. Útok byl nerozlišující, nepřiměřený, nepřinesl žádnou vojenskou výhodu a představuje tak vážné porušení norem MHP.

¹²² *Nagorno-Karabakh: 'Three dead' in attack at Azerbaijan cemetery* [online]. Aljazeera, 15. října 2020 [cit. 5. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2020/10/15/nagorno-karabakh-three-dead-in-attack-at-azerbaijan-cemetery>.

¹²³ *Nagorno-Karabakh fighting continues as second truce fails to hold*. Aljazeera, 19. října 2020. [cit. 14. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2020/10/19/nagorno-karabkh-fighting-resumes-despite-ceasefire-commitment>.

¹²⁴ Ministry of Foreign Affairs, Azerbaijan. *Press-release of the Press Service Department of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Azerbaijan* [online]. MFA.gov.az, 27. října 2020 [cit. 8. 6. 2022]. Dostupné z: <https://mfa.gov.az/en/news/no38320nbsppress-release-of-the-press-service-department-of-the-ministry-of-foreign-affairs-of-the-republic-of-azerbaijan-enru>.

O den později se uskutečnil další kazetový útok přímo na město Barda okolo 13:30 hod. Rakety „Smerch“ shodily několik kazetových bomb a vystřelily tříštivé hlavice na tři místa ve městě. Jedna raketa dopadla méně 200 m od městské nemocnice, výbuchy rozbily okna, přístroje, úlomky zranily zdravotnický personál i pacienti.¹²⁵ Útok si vyžádal nejméně 24 mrtvých civilistů, 70 zraněných, včetně dětí, a rozsáhlé škody na civilní infrastruktuře. Tříštivé hlavice po výbuchu rozmetají v širokém okolí tisíce malých úlomků, které způsobují smrtelná zranění. V blízkosti míst dopadů nebyly umístěné žádné vojenské cíle, ani nebyly hlášeny žádné vojenské ztráty.¹²⁶ Shození kazetové munice a tříštivých hlavic v hustě osídlených částech města představuje vážné porušení MHP, nebyla dosažena žádná vojenská výhoda a útok tak byl nerozlišující a nepřiměřený. Způsobené škody na civilní infrastruktuře a civilním obyvatelstvu by nemohly být ani vyváženy žádnou vojenskou výhodou.

Město Terter a přilehlé oblasti, nacházející se pouze tři kilometry od arménských hranic, byly v průběhu konfliktu pod trvalými útoky arménských jednotek. Jednalo se zejména o dělostřelecké rakety MLRS „Grad“ a „Smerch“, houfnice D-30 a další typy dělostřelectva ráže 122 a 152 mm. Útoky si vyžádaly 21 mrtvých civilistů, nespočet zraněných a úplné nebo částečné zničení civilní infrastruktury. Ve městě se po dobu konfliktu nenacházela žádná vojenská technika ani vojenský personál.¹²⁷ Mezi nejzávažnější útoky lze zařadit útok z 2. října, kdy nejméně 60 raket „Grad“ dopadalo na město a blízké okolí. 10. října v 7 hod. ráno dopadly dvě rakety „Grad“ na místní školu, během jednoho dne, 26. října, téměř 160 raket dopadlo na území města a přilehlých oblastí.¹²⁸ Plošné bombardování města je dle MHP nepřipustné.

7. listopadu vypálily arménské jednotky raketu 9M528 „Smerch“ nesoucí hlavici, která po výbuchu produkuje značný fragmentační efekt. Raketa zasáhla zemědělské pole poblíž vesnice Ayrija a zabila šestnáctileté dítě, když si hrálo s ostatními dětmi. Žádné další dítě, ani nikdo jiný, nebyl zraněn. Jednalo se tak o další útok bez jakéhokoliv vojenského ospravedlnění, okolo místa dopadu nebyla pozorována žádná vojenská technika. Rovněž se jednalo o jediný útok na tuto vesnici za celý konflikt.¹²⁹ Na základě způsobených škod je možné určit, že útok byl nerozlišující, když zásahem utrpěli pouze civilisté a nebyla získána žádná vojenská výhoda.

4.4.2 Nezákoné popravý zajatců

Příslušníci arménských ozbrojených sil se také dopouštěli nezákonného zabíjení válečných zajatců. Skupinka arménských vojáků zajala příslušníka ázerbájdžánských pohraničních sil,

¹²⁵ Human Rights Watch: *Armenia: Unlawful Rocket*.

¹²⁶ IPHR. *When Embers Burst into Flame*, str. 60-64.

¹²⁷ Tamtéž, str. 65.

¹²⁸ Tamtéž, str. 67

¹²⁹ Human Rights Watch: *Armenia: Unlawful Rocket*.

svázala ho a zacpala ústa. Jeden z arménských vojáků mu pak nožem podřízl hrdlo, zatímco ostatní do něho kopali.

Dne 4. listopadu vojáci ozbrojených sil Náhorního Karabachu ve městě Martuni popravovali zraněné ázerbájdžánské vojáky z bezprostřední blízkosti. Příslušnost vojáků byla určena na základě zkoumání jejich uniforem a jazyka, kterým mluvili.

Poprava zraněných vojáků, kteří jsou vyřazeni z boje (*hors de combat*) a nepředstavují tak žádnou reálnou hrozbu, je vážným porušením pravidel MHP a hrubým porušením práva na život. Arménské orgány mají povinnost provést nezávislé, rychlé, veřejné a účinné vyšetřování těchto incidentů. Pokračující absence takového vyšetřování je porušením závazku Arménie podle Ženevských konvencí a porušením práva na život.¹³⁰

4.4.3 Mučení a nelidské zacházení

IPHR/Truth Hounds zdokumentovalo a ověřilo celkem sedm případů špatného zacházení s ázerbájdžánskými zajatci ze strany arménských ozbrojených sil (popř. sil Náhorního Karabachu), které dosáhly určité intenzity a dají se označit jako mučení nebo kruté, nelidské a ponižující zacházení. Dva ázerbájdžánští vojáci byli zajati v regionu Martuni, následně byli násilně omezováni, těžce biti do hlavy a trupu arménskými vojáky. Jeden ze zajatců popsal, že byl několik týdnů držen ve sklepě bez oken, připoután k železné posteli. Během toho byl opakovaně vyslýchán a brutálně bit.

Podobné zacházení potvrdili i další ázerbájdžánští zajatci. Jeden z nich uvedl, že poté, co byl zraněn zásahem do nohy, byl tažen za nohy z kopce a opakovaně kopán do zraněné nohy, aniž by mu byla nabídnuta lékařská pomoc. Cestou do nemocnice byl nadále mlácen klackem do obličeje a zraněné nohy, a dokonce opařen vroucí vodou. Z dalších výpovědí vyplývá, že zajatci byli trýznění jehlami a jinými nástroji a nebylo jim poskytováno dostatečné množství jídla, jeden uvedl, že dostal tři jídla během 14 dnů.¹³¹

Neustálé bití, mučení, trýznění, ponižování, špatné a nelidské podmínky ve vazbě, odepření lékařské péče a jiných základních potřeb představují vážné porušení Ženevských úmluv.

4.5 Ukončení bojů a shrnutí

Dne 9. listopadu bylo podepsáno příměří,¹³² tato v pořadí již čtvrtá dohoda ukončila boje následující den, 10. listopadu, kdy se ruské mírové jednotky rozmístily podél linie kontaktu. Na základě dohody Ázerbájdžán znovu získal kontrolu nad všemi sedmi okolními okresy a částmi

¹³⁰ IPHR. *When Embers Burst into Flame*, str. 83.

¹³¹ Tamtéž, str. 91.

¹³² *Statement by the President of the Republic of Azerbaijan, Prime Minister of the Republic of Armenia and President of the Russian Federation* [online]. President.az, 10. listopadu 2020 [cit. 17. 4. 2022]. Dostupné z: <https://president.az/en/articles/view/45923>.

samotného Náhorního Karabachu. Pod kontrolou separatistů podporovaných Arménií zůstalo pouze jádro oblasti Náhorního Karabachu. Ozbrojený konflikt si vyžádal životy 2 425 arménských vojáků a 2 783 ázerbájdžánských vojáků. Mezi oběťmi na obou stranách jsou podle odhadů desítky civilistů a stovky zraněných.

Ruský kontingent mírových sil v Náhorním Karabachu a Lačinském koridoru je považován za zásadní při stabilizaci situace jako záruku proti eskalaci. Dohoda o příměří předpokládá nasazení 1 960 vojáků vyzbrojených střelnými zbraněmi, 90 obrněných vozidel a 380 motorových vozidel a jednotek speciální techniky. Doba trvání mírové mise je pět let a automaticky se prodlužuje o další pětiletá období, pokud některá ze stran neprohlásí šest měsíců před koncem aktuálního období svůj úmysl toto ustanovení ukončit. Podle některých pozorovatelů se bezpečnostním patronem stalo Rusko, nikoli Arménie.

Na základě vyšetřování a analýzy prováděné IPHR/Truth Hounds byly na území Arménie/Náhorního Karabachu a Ázerbájdžánu během šestitýdenní války mezi 27. zářím a 10. listopadem 2020 spáchány následující porušení MHP.¹³³

Nejméně 32 zdokumentovaných bombových útoků na civilisty a civilní infrastrukturu se kvalifikuje jako nevybíravé a/nebo nepřiměřené útoky na civilisty v rozporu s MHP a právem na život, 23 z nich bylo spácháno ázerbájdžánskými ozbrojenými silami. Příslušníci ázerbájdžánských ozbrojených sil jsou odpovědní za nezákonné popravy čtyř zajatých arménských bojovníků a tří arménských civilistů a dále jsou odpovědní za násilné zmizení nejméně jednoho arménského civilisty a úmrtí arménského civilisty v ázerbájdžánské vazbě v důsledku podmínek svého zadržení. Ázerbájdžánské úřady jsou odpovědné za mučení a kruté, nelidské nebo ponižující zacházení s arménskými válečnými zajatci. Členové ázerbájdžánských ozbrojených sil podrobili nejméně čtyři civilisty mučení a krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení v průběhu vojenských operací a nejméně dva ázerbájdžánští vojáci jsou obviněni ze spáchání činů pustošení mrtvých arménských vojáků.

Ázerbájdžánské ozbrojené síly se zřejmě záměrně zaměřily a poškodily místa náboženského nebo kulturního významu pro etnické Armén – katedrálu Ghazanchetsots ve městě Shusha a kříž u města Chartar. Vše nasvědčuje tomu, že ázerbájdžánské ozbrojené síly úmyslně zaútočily na arménské nemocnice, zdravotnický transport a zdravotnický personál v nejméně pěti zdokumentovaných incidentech.

Ozbrojené síly Arménie/Náhorního Karabachu spáchaly alespoň 9 útoků, jenž měly za následek 80 mrtvých civilistů a desítky zraněných. Členové ozbrojených sil jsou zodpovědní za

¹³³ IPHR. *When Embers Burst into Flame*, str. 103.

dva případy poprav zraněných ázerbájdžánských bojovníků. Nejméně sedm ázerbájdžánských válečných zajatců bylo vystaveno mučení a krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení ze strany ozbrojených sil Arménie/Náhorního Karabachu. Příslušníci ozbrojených sil jsou dále odpovědní za nejméně osm případů pustošení mrtvých.

5 Válečné zločiny

Za válečné zločiny jsou považovány činy, které jsou vážným porušením MHP. Aplikace se tak vztahuje na širší okruh činů než pouze těch vyjmenovaných některou z Ženevských úmluv nebo Dodatkovým protokolem I. Činy kvalifikované jako vážná porušení v Ženevských úmluvách jsou vážnými porušeními Dodatkového protokolu I, jsou-li spáchány proti osobám v moci protější strany chráněných DP I jako váleční zajatci, osoby zúčastněné nepřátelských akcí, uprchlíci a osoby bez státní příslušnosti nebo proti raněným, nemocným a třešníkům protější strany, zdravotnickému nebo duchovnímu personálu, zdravotnickým jednotkám nebo zdravotnickým přepravním prostředkům, které jsou pod kontrolou protější strany a jsou chráněny DP I.¹³⁴

Všechny smluvní strany jsou povinny za všech okolností zachovávat a zajistit zachování Ženevských úmluv a Dodatkových protokolů.¹³⁵ Z toho vyplývá státům závazek nikdy nepostupovat v rozporu s pravidly obsaženými v těchto dokumentech a zároveň zajistit, aby všechny osoby podléhající vlivu daného státu tyto normy dodržovaly. Tzn, že stát, respektive jeho ozbrojené složky, už při přípravě vojenských akcí musí respektovat normy MHP a dále musí zajistit, aby vojenská operace proběhla v souladu s těmito normami. Strany jsou dále povinny zamezovat a předcházet porušení norem MHP (např. vzděláváním o normách MHP) a všechna případná porušení prošetřit a postihnout. Strana v konfliktu je odpovědná ze veškeré škody napáchané osobami příslušejícími k jejím ozbrojeným silám.¹³⁶

Každá osoba je odpovědná za porušení, kterého se dopustila. Tato odpovědnost zůstává zachována i v případě, kdy je porušení vykonáno na příkaz, popř. pod hrozbou nebo nátlakem nadřízeného. Spolu s těmi, kdo provedli určitý příkaz, zůstává odpovědný i nadřízený, který tento příkaz vydal, jestliže věděl nebo měl informace, které by mu umožňovaly dojít k závěru, že podřízená osoba spáchala nebo se chystá spáchat takové porušení, a jestliže neučinil všechna možná opatření v rámci svých možností k zabránění porušení nebo k jeho stíhání.¹³⁷

Válečné zločiny, resp. vážná porušení ŽÚ, je možné nalézt přímo v samotných Úmluvách. Vážnými porušeními mohou být některé z uvedených činů, jsou-li spáchány na osobách nebo na majetku chráněných některou z Úmluv. Jedná se např. o úmyslné zabití, mučení nebo nelidské zacházení včetně biologických pokusů, úmyslné způsobení velkého utrpení nebo vážné tělesné zranění a ohrožení zdraví, zničení a přisvojení si majetku neodůvodněné

¹³⁴ Čl. 85 odst. 2 Dodatkového protokolu I.

¹³⁵ Společný čl. 1 Ženevských úmluv; čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu I.

¹³⁶ Čl. 91 Dodatkového protokolu I.

¹³⁷ Čl. 86 odst. 2 Dodatkového protokolu I.

vojenskou nutností a provedené ve velkém měřítku a nezákonným a svévolným způsobem.¹³⁸ Dodatkový protokol I obsahuje vymezení vážných porušení v čl. 85 odst. 3 a 4. Aby se jednalo o vážné porušení Protokolu, musí daný čin být úmyslný a způsobit smrt nebo vážné tělesné zranění nebo újmu na zdraví. Jedná se o činy:

- a) napadení civilního obyvatelstva nebo jednotlivých civilních osob,
- b) zahájení nerozlišujícího útoku postihujícího civilní obyvatelstvo nebo objekty civilního rázu, a to s vědomím, že takový útok způsobí nadměrné ztráty na životech, zranění civilních osob nebo poškození objektů civilního rázu,
- c) zahájení útoku proti stavbám a zařízením obsahujícím nebezpečné síly, pokud je známo, že takový útok způsobí nadměrné ztráty na životech, zranění civilních osob nebo poškození objektů civilního rázu,
- d) napadení nechráněných míst a demilitarizovaných zón,
- e) napadení osoby, o níž je známo, že je neschopna boje,
- f) proradné používání rozeznávacího znaku (např. Červeného kříže).¹³⁹

Válečné zločiny jsou dále uvedeny ve Statutu Mezinárodního trestního soudu.¹⁴⁰

Ačkoliv není stanoven přesný práh, kdy je možné určité jednání kvalifikovat jako válečný zločin, tak na základě analýzy v předchozí kapitole je možné konstatovat, že obě strany v průběhu konfliktu neustále porušovaly normy MHP, které svou intenzitou naplnily znaky nejrůznějších válečných zločinů. Ty se týkaly zejména nerozlišování mezi civilními a vojenskými objekty a úmyslné útočení na civilní infrastrukturu.

Prokazatelně došlo ke spáchání válečných zločinů:

- úmyslného zabití,
- mučení nebo nelidského zacházení,
- úmyslného způsobení velkého utrpení nebo vážné tělesné újmy či poruchy zdraví,
- svévolné zbavení válečného zajatce nebo jiné chráněné osoby práva na spravedlivé a řádné řízení,
- úmyslné vedení útoků proti civilnímu obyvatelstvu jako takovému nebo proti osobám jednotlivým osobám neúčastnících se nepřátelských akcí,
- úmyslné vedení útoků proti civilním objektům,

¹³⁸ Např. čl. 50 Ženevské úmluvy I; čl. 51 Ženevské úmluvy II; čl. 147 Ženevské úmluvy IV.

¹³⁹ Čl. 85 odst. 3 Dodatkového protokolu I.

¹⁴⁰ Definice válečných zločinů v Římském statutu Mezinárodního trestního soudu ze dne 17. července 1998, ve znění od 6. prosince 2019 [online]. Dostupné z: https://www.cervenykruz.eu/files/files/cz/mhp_zlociny/cl-8-RS.pdf.

- úmyslné zahájení útoku s vědomím, že v souvislosti s takovým útokem dojde ke ztrátám na životech nebo zranění civilních osob či poškození civilních objektů,
- používání zbraní, projektilů a materiálů a způsobů vedení boje, které svou povahou způsobují nadměrné zranění či zbytečné utrpení nebo mají inherentně nerozlišující účinky,
- útok nebo bombardování měst, vesnic, obydlí nebo budov, které nejsou bráněny a nejsou vojenskými cíli,
- zabití nebo zranění komatanta, který již složil zbraň a bezpodmínečně se vzdal,
- úmyslné vedení útoků proti budovám určeným k náboženským a školským účelům, historickým památkám, nemocnicím či místům, kde jsou shromažďováni nemocní a ranění,
- používání dusivých, jedovatých a jiných plynů, úmyslné vedení útoků proti budovám, materiálu, zdravotnickým jednotkám a transportům a proti personálu označenému rozlišovacími znaky Ženevských úmluv v souladu s mezinárodním právem.¹⁴¹

Smluvní strany a strany v konfliktu musí stíhat a prošetřit všechna vážná porušení a přijímat nezbytná opatření ke stíhání všech ostatních porušení Úmluv nebo tohoto Protokolu, která vznikla z opomenutí povinnosti jednat.¹⁴² Z dosud proběhlého jednání obou stran nevyplývá žádná ochota porušení řádně prošetřit, což samo o sobě porušuje Ženevské úmluvy.

Každý konflikt s sebou přináší válečné zločiny, ačkoliv MHP obsahuje nespočet pravidel, která tomu mají zamezit. Obě strany se dopustily celé řady válečných zločinů, ale Ázerbájdžán byl v tomto ohledu aktivnější a porušoval Ženevské úmluvy více než Arménie, což bylo pravděpodobně způsobeno větším množstvím vojenského vybavení. To mu dalo možnost provádět více útoků, při kterých se mohl dopustit válečných zločinů. I v případě zacházení s válečnými zajatci obě strany jednaly v rozporu s pravidly MHP. Nejednalo se pravděpodobně o pochybení jednotlivců, ale o systematický postup napříč celou armádou.

K válečným zločinům docházelo již od prvního dne a následně i po celou dobu trvání konfliktu. Vzhledem k velikosti území a doby trvání konfliktu bylo páchaní válečných zločinů poměrně intenzivní a mělo za následek zbytečně velké ztráty na civilních životech a civilní infrastruktuře.

¹⁴¹ Čl. 8 odst. 2 písm. a) a písm. b) Římského statutu Mezinárodního trestního soudu ze dne 17. července 1998

¹⁴² Čl. 86 odst. 1 Dodatkového protokolu I.

6 Role Mezinárodního výboru Červeného kříže v průběhu konfliktu

Práce Mezinárodního výboru Červeného kříže je založena na Ženevských úmluvách z roku 1949 a jejich dodatkových protokolech. MVČK je nezávislá, neutrální organizace zajišťující humanitární ochranu a pomoc obětem ozbrojených konfliktů a jiných násilných situací. Přijímá opatření v reakci na mimořádné události a zároveň prosazuje respekt k mezinárodnímu humanitárnímu právu. Snaží se předcházet a zmírňovat lidské utrpení, ať se vyskytne kdekoliv na světě. Jeho smyslem je ochrana života a zdraví a zajištění úcty k lidské bytosti. Podporuje vzájemné porozumění, přátelství, spolupráci a trvalý mír mezi všemi národy.¹⁴³

Mezinárodní výbor Červeného kříže působí v Arménii a Ázerbájdžánu od roku 1992, a to v návaznosti na „První“ válku o Náhorní Karabach. Zaměřuje se na problematiku pohřešovaných osob a osob zadržovaných v důsledku konfliktu nebo z bezpečnostních důvodů, pomáhá s ochranou a pomocí komunit žijících u mezinárodní hranice mezi Arménií a Ázerbájdžánem. Šíří povědomí o MHP, pomáhá s jeho implementací do vnitrostátního práva a jeho zařazení do výcviku ozbrojených a bezpečnostních složek. Na žádost stran konfliktu fungoval jako neutrální prostředník, když strany vracely civilisty nebo bojovníky jejich rodinám, vyměňovaly si a ověřovaly informace o případech pohřešovaných osob a předávaly lidské ostatky.¹⁴⁴

Lidem zasaženým důsledky ozbrojeného konfliktu nebo dočasně vysídleným v důsledku bojů pomohl pokrýt jejich základní potřeby. Ti, kteří zažívali psychické strádání způsobené nebo zhoršené konfliktem, byli vyhledáni a byla jim poskytnuta psychosociální nebo psychologická péče. MVČK obnovoval nebo podporoval obnovu poškozených domů a veřejné infrastruktury a modernizoval nebo poskytoval materiály pro modernizaci zařízení v budovách, kde se ukryvali lidé, kteří uprchli z bojů. Nemocnicím a záchranářům, kteří se starali o zraněné, byly poskytnuty léky, obvazové sady, nosítka, příkrývky a další potřeby.¹⁴⁵ Kromě pomoci při mimořádných událostech také pokračoval v mobilizaci úřadů a místních a mezinárodních nevládních organizací a dalších organizací, aby navrhly dlouhodobá řešení potřeb obětí min, rodin pohřešovaných lidí a dalších lidí zasažených konfliktem.

¹⁴³ International Committee of the Red Cross. *Mandate and Mission* [online]. ICRC. [cit. 10. 6. 2022] Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/who-we-are/mandate>.

¹⁴⁴ International Committee of the Red Cross. *Annual report 2020. Volume II* [online]. ICRC, 2020, str. 400. Dostupné z: <https://library.icrc.org/library/docs/DOC/icrc-annual-report-2020-2.pdf>.

¹⁴⁵ International Committee of the Red Cross. *Nagorno-Karabakh conflict: Operational Update December 2020* [online]. ICRC, 15. prosince 2020 [cit. 10. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/document/nagorno-karabakh-conflict-operational-update-december-2020>.

MVČK zintenzivnil svůj dialog se stranami konfliktu o ustanoveních MHP upravujících vedení nepřátelských akcí a když konflikt zesílil, vyzval strany, aby udělaly vše pro to, aby civilisté a civilní infrastruktura byli chráněni v souladu s MHP. Zvláštní pozornost věnoval vedení nepřátelských akcí, zdokumentoval obvinění z porušování mezinárodního humanitárního práva a vyzval k zastavení takového porušování.¹⁴⁶ Po eskalaci konfliktu byl jedinou mezinárodní humanitární organizací přítomnou v oblastech přímo zasažených bojem. Informoval média, diplomaty a mezinárodní organizace o humanitární situaci v těchto místech.

MVČK zasílal zprávy, vydával plakáty a letáky, vedl informační schůzky v komunitách a krytech, aby lidem řekl, jak se chránit během ostřelování a jiných vojenských akcích a proti minám a zbytkům výbušnin. Zároveň s tím byly zúčastněné strany odborně poučeny, aby zajistily řádnou údržbu bezpečných místností (např. školní sklepy) a pravidelné provádění evakuačních cvičení. MVČK poskytl Arménskému centru pro humanitární odminování odbornost pro práci a doporučení k revizi jejich společné strategie proti minám a změně návrhu zákona o odminování. Tisíce dočasně vysídlených osob dostaly příkrývky, ohřívače, hygienické sady a skládací postele, které jim pomohly usnadnit životní podmínky. Pomohl obnovit nebo zlepšit vodní, elektrickou a další infrastrukturu v krytech.

MVČK vyzval strany, aby vojákům vydaly identifikační průkazy a přijaly další opatření k zabránění zmizení během bojů, což také pomohlo identifikovat ostatky lidí zabitých v bojích. Pracovníci navštívili zadržené osoby v souladu se svými standardními postupy a zajistili kontakt s jejich příbuznými prostřednictvím telefonních hovorů. Monitoroval situaci civilistů žijících v blízkosti mezinárodních hranic mezi Arménií a Ázerbájdžánem a situaci lidí, kteří uprchli do Arménie. Dočasně vysídleným lidem, kteří uprchli před násilím v Náhorním Karabachu, poskytl potřebnou pomoc.

MVČK nadále pomáhal komunitám vyrovnat se s dlouhodobými dopady konfliktu na jejich životy, zejména na jejich bezpečnost, duševní zdraví a socioekonomickou situaci. Nadále se snažil přesvědčit úřady, aby přijaly dlouhodobější opatření ke zlepšení situace zejména dvou skupin, a to civilních obětí min a výbušných zbytků a lidí žijících poblíž hranic s Ázerbájdžánem. Mobilizoval úřady a místní a mezinárodní nevládní organizace a další organizace, aby podpořily vlastní reakci na tyto záležitosti.

¹⁴⁶ International Committee of the Red Cross. *Nagorno-Karabakh conflict: ICRC strongly condemns latest surge in violence as civilian casualties mount* [online]. ICRC, 28. října 2020 [cit. 10. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/document/nagorno-karabakh-conflict-icrc-strongly-condemns-latest-surge-violence-civilian>.

Sledoval situaci osob zadržovaných v souvislosti s konfliktem, zadržovaných ve výkonu doživotního trestu, cizinců, hladovkářů a dalších zranitelných zadržovaných. Zjištění z těchto návštěv a doporučení, kdykoli to bylo nutné, byly důvěrně sděleny zadržujícím orgánům, aby se zajistilo, že zacházení se zadržovanými bude v souladu s mezinárodním humanitárním právem. Pomáhal také rodinám v Arménii zůstat v kontaktu s příbuznými zadržovanými v Ázerbájdžánu.

MVČK spolu s ministerstvem zdravotnictví a Arménským červeným křížem v reakci na eskalaci konfliktu zintenzivnil nouzovou podporu. Lidem zraněným v bojích byla poskytnuta života zachraňující léčba ve zdravotnických zařízeních nebo záchrannými jednotkami podporovanými MVČK. Zákodárcům a dalším osobám zapojeným do legislativních reforem byly poskytnuty odborné rady ohledně začlenění ustanovení o mezinárodním humanitárním právu do návrhů zákonů.

Mezinárodní výbor Červeného kříže poskytl za dobu konfliktu materiální a finanční pomoc tisícům lidí, pomohl zprostředkovat kontakt mezi zadržovanými a jejich rodinnými příslušníky, podílel se na opravách nejnnutnější civilní infrastruktury. Zajistil lékařskou pomoc zraněným, udržoval chod nemocnic a mobilních lékařských týmů, poskytl vybavení nutné pro ošetřování zraněných. Vyzýval k ukončení bojových akcí, které nepřiměřeně dopadaly na civilní obyvatelstvo. Jako prostředník vedl rozhovory mezi stranami k navrácení zajatců a těl mrtvých, pomáhal s jejich identifikací. Apeloval taktéž na strany, aby dodržovaly normy MHP a sám poskytoval vzdělávání v této oblasti. MVČK tak měl naprosto zásadní roli v konfliktu a pomohl alespoň k jeho částečné humanizaci. Nebýt této práce, měl by konflikt pro nejpostiženější civilní obyvatelstvo, daleko horší následky.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo zhodnocení průběhu konfliktu o Náhorní Karabach z pohledu mezinárodního humanitárního práva a posouzení toho, zda byl konflikt veden v souladu se zásadami a pravidly stanovenými Ženevskými úmluvami a Dodatkovými protokoly. Výzkum se rovněž zabýval ochranou civilního obyvatelstva, válečných zajatců, posouzením o spáchání válečných zločinů a prací Mezinárodního výboru Červeného kříže.

V rámci výzkumu ozbrojeného konfliktu o Náhorní Karabach z podzimu 2020 došlo k potvrzení četného porušení zásad a pravidel mezinárodního humanitárního práva. Jak Arménie, tak Ázerbájdžán, po celou dobu konfliktu prováděli vojenské operace, které odporovaly způsobu vedení bojů, jak je vyžadováno MHP. Kvůli systematickému nedodržování pravidel vedení boje si konflikt vyžádal nespočet civilních obětí a značně poničenou civilní infrastrukturu. Ani jeden z aktérů při svých vojenských operacích nedbal náležité ochrany civilního obyvatelstva, útočil na hustě osídlené oblasti ve městech, kde se nenacházely legitimní vojenské cíle.

Změnou v konfliktu byla především modernizace vojenské techniky ze strany Ázerbájdžánu, který měl značnou převahu nad Arménií, jelikož ekonomická situace mu umožnila investovat značné finanční prostředky do nového vybavení. S jeho vyzbrojením pomohlo hlavně Turecko, které má s Ázerbájdžánem velmi dobré vztahy a aktivně ho podporovalo. Jedním z klíčových faktorů bylo nasazení bezpilotních letounů, které zajistily Ázerbájdžánu naprosto zásadní výhodu a pomohlo mu ovládnout vzdušný prostor. Vojenské vybavení Arménie bylo již na samém počátku ve špatném stavu, a to jak z hlediska kvality, tak kvantity. Arménie byla závislá na vojenské pomoci Ruska, které se do bojů, kromě dodávek zbraní, nijak aktivně nezapojilo. Samotné dodávky zbraní od Ruska pro obě strany konfliktu byly motivovány jeho finančními zájmy, proto do Arménie proudilo starší a méně kvalitní vybavení. Jedinou výhodou Arménie tak byla kontrola strategicky významných lokalit ležících vysoko v hornatém území.

Vzhledem k poloze Náhorního Karabachu bylo v bojích klíčové zejména dělostřelecké bombardování a použití bezpilotních letounů. To se potvrdilo především v dobytí strategicky významného města Shusha, které poskytuje ideální kontrolu nad zbytkem území. Jak bylo uvedeno, Náhorní Karabach byl přemilitarizovanou „pevností“, kde se nacházela vojenská technika téměř na každém kroku. Obě strany umísťovaly některé vojenské objekty, např. velící střediska, dovnitř městských částí a zbytečně tak vystavily civilní obyvatelstvo nebezpečí. To však neznamenal ospravedlnění útočení na tato místa raketami, které svou destruktivní silou

napáchaly velké škody na civilní infrastruktuře a zranily nebo usmrtily stovky civilistů. K zabránění vzniku těchto škod slouží i preventivní povinnost neustále vyhodnocovat možné dopady provedení útoku na civilní obyvatelstvo. Žádná ze stran tuto povinnost nedodržovala, naopak cíleně útočila na městské části, a to včetně opakovaného užití kazetových bomb, jejichž užití je v přímém rozporu s MHP.

Nerespektování pravidel provázelo i otázku zacházení s válečnými zajatci. Došlo k potvrzení mučení, nelidského a ponižujícího zacházení a k nezákonným popravám. Příslušníci ozbrojených sil některé z těchto incidentů dokonce natáčeli na mobilní telefony a videa pak umísťovali na internet. O pravosti těchto videí není po jejich ověření dáno žádných pochybností. Nejednalo se navíc o výjimečné incidenty jednotlivců, podobné jednání se objevovalo i vedoucích důstojníků, kteří takto sami konali.

MHP stanovuje samostatnou ochranu i na kulturní, historické a náboženské památky. Ázerbájdžán naprosto cíleně a opakovaně útočil na významné památky na území Náhorního Karabachu. Stejně jako v případě zacházení s válečnými zajatci se příslušníci ozbrojených sil Ázerbájdžánu často chlubili na sociálních sítích ničením těchto památek.

Na základě analýzy provedených vojenských akcí je možné konstatovat, že v průběhu konfliktu došlo z obou stran ke spáchání celé řady válečných zločinů. Jednalo se především o úmyslné vedení útoků proti civilnímu obyvatelstvu, vedení útoků, které jsou ze své povahy nerozlišující (např. kazetová munice), používání zbraní, které svou destruktivní silou způsobují nadměrné utrpení, svévolné zbavení života kombatanů vyřazených z boje, použití chemických zbraní a další. Státy mají povinnost tato jednání řádně prošetřit a vyvodit patřičné důsledky, ale z dosavadního jednání vyplývá, že ani jedna strana v tomto ohledu nic nekoná.

V poslední kapitole došlo k přiblížení práce Mezinárodního výboru Červeného kříže, jenž výrazným způsobem pomohl k humánnějšímu průběhu konfliktu. Jednalo se o pomoc nejrůznějšího charakteru – poskytnutí zdravotní péče a zdravotnického materiálu, obnovení zničené civilní infrastruktury, pomoc při předávání válečných zajatců, vyhledání jejich těl a následné předání, zprostředkování kontaktu mezi zajatci a jejich rodinami. MVČK upozorňoval v průběhu konfliktu na porušování MHP, vyzýval k zastavení bojů a vykonával další činnosti vedoucí ke zmírnění negativních dopadů na obyvatelstvo.

Konflikt oficiálně ukončila až čtvrtá dohoda o příměří, což bylo způsobeno vzájemnou nedůvěrou obou stran. K nastolení skutečného příměří přesto nedošlo a konflikt opět definitivně nezamrzl. Arménie ani Ázerbájdžán nejsou s nastolenou situací spokojeni. Ázerbájdžán sice získal zpět většinu území, ale musí strpět oficiální přítomnost cizích (ruských) ozbrojených sil na svém území. Nespokojenost Arménie plyne zejména ze samotného neúspěchu v konfliktu

a ztráty území, navíc obyvatelé si dlouhodobě stěžují na to, že ruské mírové jednotky mají zajišťovat ochranu a klid, k čemuž ale reálně nedochází. Přetrvávající nespokojenost zvyšuje riziko obnovení konfliktu a je tak možné do budoucna počítat s tím, že znovu dojde k další eskalaci.

Závěry, které vyplynuly z výzkumu konfliktu, potvrzuje i Mgr. Tomáš Šmíd, Ph.D. v expertním rozhovoru. Přiložený rozhovor přináší komplexnější představu o konfliktu, vysvětluje příčiny jeho vzniku včetně širších okolností, které byly v otázce Náhorního Karabachu podstatné. Dále je v rozhovoru přiblížen průběh konfliktu, se zaměřením na vybrané vojenské operace a posouzením jejich dopadu, popř. záměrů, které mohly tyto útoky motivovat. Věnuje se také možnému budoucímu vývoji. Expertní rozhovor tak slouží nejen jako zdroj informací, ale zároveň potvrzuje správnost výzkumem zjištěných skutečností a díky osobním zkušenostem pana Šmída umožňuje hlubší pohled na věc.

Seznam použitých zdrojů

Právní předpisy

Charta Organizace spojených národů.

Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949.

Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I).

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1966.

Statut Mezinárodního výboru Červeného kříže.

Haagská úmluva O respektování zákonů a zvyků pozemní války z roku 1907.

Římský statut Mezinárodního trestního soudu ze dne 17. července 1998.

Judikatura

Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu ze dne 2. října 1995, *ICTY – Prosecutor v Duško Tadić*, sp. zn. IT-94-1-A-AR72.

Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu ze dne 3. dubna 2008, *Prosecutor v. Haradinaj et al.*, sp. zn. IT-04-84-T.

Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu ze dne 2. září 1998, *ICTR – Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu*, sp. zn. ICTR-96-4-T.

Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu ze dne 1. října 1946, *Proces s německými hlavními válečnými zločinci*, Norimberk, Německo.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 16. června 2015, *Chiragov and Others v Armenia*, sp. zn. 13216/05.

Literatura

ONDŘEJ, Jan a kol. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, 536 s.

JUKL, Marek. *Co je to mezinárodní humanitární právo* [online]. Praha: Český červený kříž, 2006, aktualizováno k 1. březnu 2018 [cit. 4. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.cervenyriz.eu/files/files/cz/mhp/cojemhp.htm#0>

United Nations, Office of the High Commissioner for Human Rights. *INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN ARMED CONFLICT* [online]. New York a Ženeva: United Nations Publication, 2011, 119 s. Dostupné z: Digital library UN.

Mulinen, Frédéric de. *Příručka práva ozbrojeného konfliktu pro ozbrojené síly*. 2. vydání. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – VHÚ Praha spolu s Českým červeným křížem, 2017. 230 s. Dostupné z: <https://www.cervenyriz.eu/files/files/cz/edicehnuti/Mulinen-MHP.pdf>.

JUKL, Marek. *Ženevské úmluvy, obyčejné a zásady humanitárního práva (stručný přehled)*. Praha: Český červený kříž, 2020, 160 s. Dostupné z: https://www.cervenyriz.eu/files/files/cz/edicehnuti/Konvence20.pdf#section*.55.k7.

HENCKAERTS, J., DOSWALD-BECK, L. *Customary International Humanitarian Law*. Cambridge: Cambridge University Press, březen 2005. Přeložil JUKL, M., ČČK, 2005. Dostupné z: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/czech-irrc_857_henckarts.pdf.

BOUCHET-SAULNIER, Françoise. *The Practical Guide to Humanitarian Law* [online]. 3. vydání. Doctors without borders, 2019. Dostupné z: <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/customary-international-law/>.

Odborné články

JUKL, Marek. Hlavní zásady mezinárodního humanitárního práva. *Vojenské rozhledy* [online], 2011, roč. 20, č. 4, s. 178-184 [cit. 3. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/hlavni-zasady-mezinarodniho-humanitarniho-prava>.

Hecht, Eado. Drones in the Nagorno-Karabakh War: Analyzing the Data. *Military Strategy Magazine* [online], 2022, roč. 7, č. 4, str. 31-37. [cit. 24. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.militarystrategymagazine.com/article/drones-in-the-nagorno-karabakh-war-analyzing-the-data/>.

International Partnership for Human Rights. *When Embers Burst into Flames: International Humanitarian Law and International Human Rights Law Violations During the 2020 Nagorno-Karabakh War* [online]. Květen 2021. Dostupné z: https://www.iphronline.org/wp-content/uploads/2022/05/NK_final_report_2021_compressed.pdf.

Internetové zdroje

International Committee of the Red Cross: Fundamentals of IHL. *How does law protect in war?* [online]. [cit. 10. 4. 2022]. Dostupné z: https://casebook.icrc.org/law/fundamentals-ihl/#_ftn_076.

Harutyunyan, Aneta. *Armenia is the guarantor of Artsakh's security – MFA* [online]. Armenpress, 13. prosince 2019 [cit. 19. 4. 2022]. Dostupné z: <https://armenpress.am/eng/news/998824.html>.

Azerbaijani MFA issues statement on 27th anniversary of occupation of Lachyn [online]. Defence.az, 17. května 2019 [cit. 19. 4. 2022]. Dostupné z: <http://defence.az/en/news/135928/azerbaijani-mfa-issues-statement-on-27th-anniversary-of-occupation-of-lachyn>.

Military occupation of Azerbaijan by Armenia [online]. RULAC, aktualizace k 1. únoru 2022 [cit. 20. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.rulac.org/browse/conflicts/military-occupation-of-azerbaijan-by-armenia#collapse1accord>.

ROBLIN, Sebastien. *Rockets, Cluster Munitions And Missiles Rain Down On Armenian And Azerbaijani Civilians* [online]. Forbes, 7. října 2020 [cit. 10. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.forbes.com/sites/sebastienroblin/2020/10/07/rockets-cluster-munitions-and-missiles-rain-down-on-armenian-and-azerbaijani-civilians/?sh=dec72d142c28>.

GLEASUN, Jacob. *R-17 Elbrus (SS-1 Scud-B)* [online]. MDAA, červenec 2017 [cit. 1. 6. 2022]. Dostupné z: <https://missiledefenseadvocacy.org/missile-threat-and-proliferation/todays-missile-threat/russia/scud-b-ss-1c-mod-1/>.

REHIMOV, Ruslan. *Azerbaijan to purchase combat drones from Turkey* [online]. Anadolu Agency, 22. 6. 2020 [cit. 1. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.aa.com.tr/en/economy/azerbaijan-to-purchase-combat-drones-from-turkey/1885986>.

DUDDU, Praveen. *Bayraktar TB2 Tactical UAV* [online]. Army technology, 6. ledna 2021 [cit. 1. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.army-technology.com/projects/bayraktar-tb2-tactical-uav/>.

KOFMAN, A., NERSISYAN, L. *The second Nagorno-Karabakh war, two weeks in* [online]. War on the rocks, 14 října 2020 [cit. 20. 2. 2022]. Dostupné z: <https://warontherocks.com/2020/10/the-second-nagorno-karabakh-war-two-weeks-in/>.

Armenia: Azerbaijani strikes on settlements in disputed Nagorno-Karabakh region reported on September 27 [online]. CRISIS24, 27. září 2020 [cit. 20. 2. 2022]. Dostupné z: <https://crisis24.garda.com/alerts/2020/09/armenia-azerbaijani-strikes-on-settlements-in-disputed-nagorno-karabakh-region-reported-on-september-27>.

Human Rights Watch. *Armenia/Azerbaijan: Don't Attack Civilians* [online]. HRW, 30. září 2020 [cit. 2. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2020/09/30/armenia/azerbaijan-dont-attack-civilians>.

Reporters without borders. *Call for probe into origin of shelling that injured reporters in Nagorno-Karabakh* [online]. RSF, 2. října 2020 [cit. 15. 3. 2022]. Dostupné z: <https://rsf.org/en/news/call-probe-origin-shelling-injured-reporters-nagorno-karabakh>.

GRIGORYAN, Ani. *Azerbaijan uses rockets prohibited by an international convention against the civilian population of Artsakh* [online]. fip.am, 4. října 2020 [cit. 2. 6. 2022]. Dostupné z: <https://fip.am/en/13123>.

Amnesty International. *Armenia/Azerbaijan: Civilians must be protected from use of banned cluster bombs* [online]. Amnesty.org, 5. října 2020 [cit. 15. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/10/armenia-azerbaijan-civilians-must-be-protected-from-use-of-banned-cluster-bombs>.

Human Rights Watch. *Azerbaijan: Unlawful Strikes in Nagorno-Karabakh* [online]. HRW, 11. prosince 2020 [cit. 2. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2020/12/11/azerbaijan-unlawful-strikes-nagorno-karabakh>.

International Committee of the Red Cross. *Nagorno-Karabakh conflict: ICRC condemns attacks causing civilian deaths and injuries* [online]. ICRC, 4. října 2020 [cit. 15. 3. 2022].

Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/document/nagorno-karabakh-conflict-icrc-condemns-attacks-causing-civilian-deaths-and-injuries>.

RFE/RL's Armenian Service, RFE/RL's Azerbaijani Service. *Armenia Accuses Azerbaijan Of Shelling Cathedral In Nagorno-Karabakh* [online]. RFE/RL, 8. října 2020 [cit. 15. 3. 2022].

Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/situation-tense-in-nagorno-karabakh-after-day-of-heavy-fighting-amid-diplomatic-flurry/30881866.html>.

RFE/RL. *Armenia, Azerbaijan Accuse Each Other Of New Shelling As Russia Vows Assistance To Yerevan* [online]. RFE/RL.org, 31. října 2020 [cit. 15. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/nagorno-karabakh--conflict-russia-assistance-armenia-csto/30922595.html>.

MCKERNAR, Bethan. *Azerbaijan claims to have captured key town in Nagorno-Karabakh* [online]. The Guardian, 8. listopadu 2020 [cit. 15. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2020/nov/08/azerbaijan-claims-to-have-captured-key-city-in-nagorno-karabakh>.

KARAPETYAN, Astghik. *The Use of White Phosphorus by Azerbaijan and the Armenian Government's Slow Response* [online]. EVN Report, 7. září 2021 [cit. 15. 4. 2022]. Dostupné z: <https://evnreport.com/politics/the-use-of-white-phosphorus-by-azerbaijan-and-the-armenian-governments-slow-response-2>.

KIMBALL, Daryl. *Chemical Weapons Convention Signatories and States-Parties* [online]. Arms Control Association, poslední aktualizace k červnu 2018 [cit. 15. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.armscontrol.org/factsheets/cwcsig>.

WILLIAMSON, Hugh. *Unlawful Attacks on Medical Facilities and Personnel in Nagorno-Karabakh* [online]. HRW, 26. února 2021 [cit. 2. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2021/02/26/unlawful-attacks-medical-facilities-and-personnel-nagorno-karabakh>.

WATERS, Nick. *An Execution in Hadrut* [online]. Bellingcat, 15. října 2020 [cit. 5. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.bellingcat.com/news/rest-of-world/2020/10/15/an-execution-in-hadrut-karabakh>.

ROTH, Andrew. *Two men beheaded in videos from Nagorno-Karabakh war identified* [online]. The Guardian, 15. prosince 2020 [cit. 6. 6. 2022]. Dostupné z: https://www.theguardian.com/world/2020/dec/15/two-men-beheaded-in-videos-from-nagorno-karabakh-war-identified?fbclid=IwAR2IfQblRN_NzbBHe_Y1PXXjYRZKcmMbh4GSmcH91g8H2qR801YK2--tOg.

Human Rights Watch. *Azerbaijan: Armenian POWs Abused in Custody* [online]. HRW, 19. března 2021 [cit. 6. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2021/03/19/azerbaijan-armenian-pows-abused-custody>.

Human Rights Watch. *Armenia: Unlawful Rocket, Missile Strikes on Azerbaijan* [online]. HRW, 11. prosince 2020 [cit. 6. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2020/12/11/armenia-unlawful-rocket-missile-strikes-azerbaijan>.

SYNOVITZ, Ron. *Azerbaijani, Armenian Civilians Under Fire As Conflict Flares Over Nagorno-Karabakh* [online]. RFERL, 30. září 2020 [cit. 20. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/azerbaijani-armenian-civilians-under-fire-as-conflict-flares-over-nagorno-karabakh/30866896.html>

KOCHARYAN, Stepan. *Ganja military airbase is 'no more' - Artsakh says* [online]. Armenpress, 4. října 2020 [cit. 6. 6. 2022]. Dostupné z: <https://armenpress.am/eng/news/1030235.html>.

BBC News. *Ceasefire broken in Nagorno-Karabakh as apartment block hit by shelling* [online]. BBC, 11. října 2020 [cit. 6. 6. 2022]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=A12-oqFcXgQ&ab_channel=BBCNews.

Razm.info. *Locations of some of most important military objects in Ganja, Azerbaijan* [online]. Twitter, 17. října 2020 [cit. 8. 6. 2022]. Dostupné z: <https://twitter.com/razminfo/status/1317440064255889408>.

Russian news agency. *Baku reports missile attack on its Mingachevir Hydro Power Plant* [online]. TASS, 11. října 2020 [cit. 24. 3. 2022]. Dostupné z: https://tass.com/world/1210919?utm_source=iphronline.org&utm_medium=referral&utm_campaign=iphronline.org&utm_referrer=iphronline.org.

Hydro Review Content Directors. *Azerbaijan Prosecutor General: Missile attack launched on 424-MW Mingachevir hydroelectric* [online]. HydroReview, 12. října 2020 [cit. 24. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.hydroreview.com/dams-and-civil-structures/azerbaijan-prosecutor-general-missile-attack-launched-on-424-mw-mingachevir-hydroelectric>.

Nagorno-Karabakh: 'Three dead' in attack at Azerbaijan cemetery [online]. Aljazeera, 15. října 2020 [cit. 5. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2020/10/15/nagorno-karabakh-three-dead-in-attack-at-azerbaijan-cemetery>.

Nagorno-Karabakh fighting continues as second truce fails to hold. Aljazeera, 19. října 2020. [cit. 14. 4. 2022]. Dostupné z: <https://www.aljazeera.com/news/2020/10/19/nagorno-karabkh-fighting-resumes-despite-ceasefire-commitment>.

Ministry of Foreign Affairs, Azerbaijan. *Press-release of the Press Service Department of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Azerbaijan* [online]. MFA.gov.az, 27. října 2020 [cit. 8. 6. 2022]. Dostupné z: <https://mfa.gov.az/en/news/no38320nbsppress-release-of-the-press-service-department-of-the-ministry-of-foreign-affairs-of-the-republic-of-azerbaijan-enru>.

Statement by the President of the Republic of Azerbaijan, Prime Minister of the Republic of Armenia and President of the Russian Federation [online]. President.az, 10. listopadu 2020. [cit. 17. 4. 2022]. Dostupné z: <https://president.az/en/articles/view/45923>.

International Committee of the Red Cross. *Mandate and Mission* [online]. ICRC. [cit. 10. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/who-we-are/mandate>.

International Committee of the Red Cross. *Annual report 2020. Volume II* [online]. ICRC, 2020. Dostupné z: <https://library.icrc.org/library/docs/DOC/icrc-annual-report-2020-2.pdf>.

International Committee of the Red Cross. *Nagorno-Karabakh conflict: Operational Update December 2020* [online]. ICRC, 15. prosince 2020 [cit. 10. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/document/nagorno-karabakh-conflict-operational-update-december-2020>.

International Committee of the Red Cross. *Nagorno-Karabakh conflict: ICRC strongly condemns latest surge in violence as civilian casualties mount* [online]. ICRC, 28. října 2020

[cit. 10. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/document/nagorno-karabakh-conflict-icrc-strongly-condemns-latest-surge-violence-civilian>.

Abstrakt

Diplomová práce je zaměřena na ozbrojený konflikt o Náhorní Karabach z podzimu roku 2020. Diplomová práce je rozdělena na dvě hlavní části, první je teoretická, kde jsou vymezeny podstatné aspekty, které jsou následně aplikovány v praktické části na samotný průběh konfliktu. Hlavním cílem práce je posouzení porušování základních zásad a pravidel stanovených mezinárodním humanitárním právem. Pozornost je věnována především tomu, jaké zbraně byly v průběhu konfliktu použity a zda způsob vedení vojenských operací odpovídal požadavkům vyplývajícím z Ženevských úmluv a Dodatkových protokolů. Práce se dále věnuje ochraně civilního obyvatelstva, zacházení s válečnými zajatci a řeší, zda porušení pravidel MHP představovalo spáchání válečných zločinů. V poslední kapitole je rozebrána činnost Mezinárodního výboru Červeného kříže, který přispívá k humanizaci ozbrojených konfliktů a zmírnění negativních dopadů na civilní obyvatelstvo.

Abstract

The diploma thesis is focused on the armed conflict over Nagorno-Karabakh from the fall of 2020. The diploma thesis is divided into two main parts, the first is theoretical, where essential aspects are defined, which are subsequently applied in the practical part to the course of the conflict itself. The main objective of the work is the assessment of violations of basic principles and rules established by international humanitarian law. Attention is mainly paid to what weapons were used during the conflict and whether the way military operations were conducted corresponded to the requirements arising from the Geneva Conventions and Additional Protocols. The thesis also deals with the protection of the civilian population, the treatment of prisoners of war and whether the violation of IHL rules constituted the commission of war crimes. The last chapter discusses the activities of the International Committee of the Red Cross, which contributes to the humanization of armed conflicts and the mitigation of negative impacts on the civilian population.

Seznam klíčových slov

Ozbrojený konflikt, mezinárodního humanitární právo, Náhorní Karabach, Arménie, Ázerbájdžán, Ženevské úmluvy, Dodatkový protokol I, základní zásady, civilní obyvatelstvo, civilní infrastruktura, válečný zločin

Key words

Armed conflict, international humanitarian law, Nagorno Karabakh, Armenia, Azerbaijan, Geneva conventions, Additional protocol I, fundamental principles, civilian population, civilian infrastructure, war crime

Příloha 1 Expertní rozhovor s Mgr. Tomášem Šmídem, Ph.D.

Mgr. Tomáš Šmíd, Ph.D. je politolog a bezpečnostní analytik. Jeho odborným zaměřením jsou především ozbrojené konflikty, organizovaný zločin, zahraničně bezpečnostní problémy v postsovětských zemích se zaměřením na region Kavkaz.

„Moje první otázka se týká vůbec samotného počátku konfliktu. Konflikt o Náhorní Karabach se nazýval jako zamrzlý konflikt. Byla ta situace před začátkem samotného konfliktu klidná, nebo mezi oběma stranami panovalo nějaké napětí?“

„Situaci před podzimem 2020 už rozhodně nemůžeme označovat za zamrzlý konflikt. Konflikt o Náhorní Karabach byl zamrzlý, řekněme po první karabašské válce, která byla ukončena v květnu 1994. Zde to zamrzlo určitým způsobem, byť tam k nějakým sporadickým přestřelkám docházelo již v prvních letech po skončení války, ale ty byly natolik sporadické, že to můžeme označovat za zamrzlý konflikt. Nicméně už od přelomu nultých a 10. let jednadvacátého století, situace na linii kontaktu byla doprovázena stále častěji nějakými ozbrojenými střety hlavně v kontextu toho, že Ázerbájdžán se stále více cítil frustrován jakousi nehybností té situace, která byla vyvolána statutem quo nebo prakticky nulovým pokrokem v jednáních, což Arménii, a ještě bych řekl spíš kočarjanovskému režimu, vyhovovalo.

To nakonec vyvrcholilo, tedy to rozmrzání konfliktu, dubnovou „čtyřdenní“ válkou, která se odehrála v dubnu 2016. Od dubna 2016 už v žádném případě nemůže hovořit o zamrzlém konfliktu. To už je skutečně konflikt, který se dostal na určitou míru intenzity, sice nízké, ale přece jenom intenzivní. Od dubna 2016 je to konflikt nízké intenzity, který probíhá na linii kontaktu, vzájemné přestřelky jsou relativně časté, dochází tam k obětem na životech či ke zraněním na obou stranách linie, a celé to potom tedy kulminuje v roce 2020. Už v létě 2020 docházelo k ozbrojeným střetům poměrně intenzivním, a to nakonec tedy kulminuje v 44 denní válku, která docela zásadní způsobem statut quo posunula v arménský neprospěch, v ázerbájdžánský prospěch, byť já si osobně myslím, že ani Ázerbájdžánci nejsou úplně spokojeni s uzavřením nebo zamrznutím té situace, na zakonzervování situace z listopadu 2020, kdy podepsali příměří, poněvadž doufali, že zisky budou větší. Podle mého názoru doufali, že to vyřeší celé, že plně obnoví svoji teritoriální integritu a ostatně ta jakási nespokojenost Baku s touto situací je zřejmá z kroků, které podnikají u Arménie.“

„Dle prohlášení ministryně zahraničí Arménie bylo základem pro urovnání konfliktu uznání práva zdejšího lidu na sebeurčení a Náhorní Karabach měl být suverénním státem, který nebude podléhat suverenitě, jurisdikci a územní celistvosti Ázerbájdžánu. Měla by neuznaná republika Arcach v případě osvobození nějakou budoucnost jako samostatný stát, mohla by vůbec existovat?“

„A to je právě velká otázka, je to vůbec otázka mezinárodně politické praxe, které ty státy mají vůbec schopnost fyzicky přežít a které nemají, že? Náhorní Karabach, nebo republika Arcach, jak jí říkají Arméni, vzhledem ke geografickým a demografickým okolnostem podle mého názoru šanci na samostatné přežití nemá, aby existoval jako nezávislý stát. Stejně jako třeba nemá Jižní Osetie. V tom abcházském případě už je to trošičku zajímavější, protože tam kromě toho, že hraničí s Gruzii a Ruskem, tak mají i přístup k otevřenému moři, nicméně je velký problém v nízké, málo početné populaci v Abcházii. Podněstří je také de facto stát, který nemá podle mého názoru přežít a samostatně obstát jako plnohodnotný aktér mezinárodních vztahů, ale třeba případ Čečenska by byl podle mého názoru podstatně odlišný, byť je také velmi složitý geograficky, protože mezinárodní hranice by se kromě Ruska nacházela také s Gruzii, což je velehorské prostředí, kde vybudovat nějakou smysluplnou infrastrukturu je náročné. Kosovo už samozřejmě by byl zase jiný případ, to území jednak už je o něco větší, jednak ta populace kosovských albánců je zhruba dvoumilionová, takže Kosovo vlastně je stát řekněme typu např. Estonska, které je plnohodnotným členem mezinárodních vztahů.

V případě Náhorního Karabachu, podle mého názoru, to fyzické přežití jako plnohodnotný aktér mezinárodních vztahů a fyzická základna republiky Arcach je nedostatečná, jak z hlediska území, tak z hlediska populace, tak z hlediska nějaké politicko-ekonomické základny. Takže Náhorní Karabach, pokud by chtěl být vně jurisdikce Ázerbájdžánu, tak má podle mého názoru jedinou možnost, a tou referendum, připojit se k Arménii.“

„Co pro Ázerbájdžán znamená území Náhorního Karabachu, když se kvůli němu znovu pustil do ozbrojeného konfliktu?“

„Tak je to do značné míry prestiže samozřejmě, také teritoriální integrita. To je vždycky otázka, teritoriální integrita je hodně prestiže, ale hlavně je třeba si tu uvědomit jednu zásadní věc, že ten konflikt nebyl jenom o Náhorním Karabachu, ale i o sedmi okresech vlastního Ázerbájdžánu, které vlastně Arménie od roku 1994 kontrolovala. Nešlo jenom o Náhorní Karabach, ale také o okresy Zangelan, Fizuli, Džebrail, Kubatly a další. Arméni nekontrolovali jenom Náhorní Karabach, ale i zhruba 13–15 % ázerbájdžánského teritoria, což není málo, a navíc v těch okresech mimo Náhorní Karabach žila celá řada Ázerbájdžánců. To byly

převážně ázerbájdžánské okresy a ti lidé byli vyhnáni, stejně jako byli vyhnáni Ázerbájdžánci z Arménie a viceméně Arméni z Ázerbájdžánu. Na jihu Kavkazu je vůbec to arménsko-ázerbájdžánské osídlení je velmi promíchané.

Ono to trochu připomíná Bosnu, že? Protože nějak smysluplně oddělit ty populace od sebe, aby ta etnika žila ve svých monoetnických útvarech, není možné bez nějakých etnických čistek, přesunu obyvatelstva a tak dále. To neplatí jenom pro Karabach a řekněme západní Ázerbájdžán, který ovládali Arméni do té druhé války, do „šestitýdenní války“, jak se jí říká, ale je to právě i otázka jižní Arménie a kaspického pobřeží Baku. Takže ten problém je v tomto ohledu mnohem komplexnější.

Je taky, ale třeba dodat, že stejně jako pro Armény, tak i pro Ázerbájdžánce, byť kdybychom to příliš historizovali, tak arménské osídlení tam bylo dříve, tak i pro ty Ázerbájdžánce přinejmenším část Náhorního Karabachu, hlavně město Shusha, které se jim podařilo dobýt nakonec zpět, tak to bylo řekněme historické centrum kavkazských, karabašských Ázerbájdžánců. To každý, řekněme kriticky myslící, vzdělaný Armén uzná, že Shusha konkrétně bylo primárně ázerbájdžánské město. Bylo to vlastně centrum kultury, poezie, náboženství a další. Je tam jakýsi řekněme historicko-kulturní, emocionální vztah k té části území Náhorního Karabachu. Je to ale samozřejmě otázka suverenity, prestiže, statebuildingu a tak dále.

Každý stát, který už nějaké území získal, tak o něj nerad přichází, byť v Náhorním Karabachu arménský život vždycky převažoval. Jakkoliv se to postupem existence Sovětského svazu trochu ázerbájdžánizovalo, tak stále, sice už to nebylo 91 %, jak na začátku 20. let, ten populační podíl Arménů v Náhorním Karabachu byl pořád nějakých 65–70 %.“

„Existuje podle Vašeho názoru důvod, proč Ázerbájdžán začal s konfliktem právě na podzim roku 2020? Jednalo se o eskalaci tohoto letního období, nebo se stalo ještě něco zásadního?“

„Tam už to můžeme sledovat skutečně od toho roku 2016. Dubnovou válku v roce 2016 můžeme pojímat do jisté míry jako jakousi rozvědku bojem, kdy oni v podstatě testovali připravenost arménské strany. Ale byla to souhra příhod pro Ázerbájdžán, příhodných okolností k ozbrojení, vůle Tayyipa Erdogana nějakým způsobem nasadit poměrně velké diplomatické úsilí k vojenské pomoci svému klientovi na Kavkaze. Samozřejmě také využívání velkých rozporů v arménské společnosti, kde po sametové revoluci, která právě přivedla k moci Pašinjana, panovala velká míra nejednoty, a hlavně dramaticky se snížila podpora ruské federace v pašinjanovské Arménii, což samozřejmě v Baku velice dobře vnímali.

Pašinjan, jakožto produkt jakési „barevné revoluce“, přestože nijak výrazně v zahraničněpolitickém smyslu slova protiruské postoje nevykazoval, tak v Moskvě oblíben nebyl, a i Ázerbájdžán to přečetl tak, že přístup Moskvy ve prospěch Arménie je mnohem menší, než tomu bylo za Kočarjanovy éry. Tzv. „karabašský klan“, což byli většinou politici pocházející z Náhorního Karabachu, jako byl např. i Kočarjan, byli velmi proruští, takže možnost, že ruská federace výrazněji zasáhne v arménský prospěch byla mnohem větší než za Pašinjana, který byl brán jako Sorosův pohůnek a všechna ostatní propagandistická klišé, které Kreml používá.“

„Částečně jste na to odpověděl, ale vykonávala Arménie dle Vašeho názoru účinnou kontrolu nad *de facto* úřady Náhorního Karabachu a do jaké míry byly síly Arménie a Náhorního Karabachu propojené?“

„Zcela. Vojensky zcela, to je naprosto integrální součást bez jakékoliv diskuze. Jsou tam různé lokální a partikulární zájmy, které samozřejmě produkují konflikty v rámci arménské tábora, ale vojenské síly jsou zcela propojeny. Arménští branci, především z chudších rodin, které neměly na úplatky pro to, aby jejich synové sloužili jinde, nebo nesloužili vůbec, byli povoláváni na základní vojenskou službu do Náhorního Karabachu na linii kontaktu. Celá řada zbrojních dodávek třeba z Ruska do Arménie končila na území Náhorního Karabachu a přilehlých územích. Jednoznačně existoval předpoklad, že Náhorní Karabach, přestože sama Arménie ho nikdy mezinárodně neuznala, což je celkem zpětně vzato možná taktická chyba, se připojí k Arménii.

A jak moc je to celé provázané? Měnově, ekonomicky ale samozřejmě i ta vůle – nějaká mocenská nezávislost náhorně karabašských elit byla také limitovaná právě vztahy s Jerevanem. Celá řada karabašsko-arménských politiků dokázala při určitých neshodách s Jerevanem ten Jerevan obejít a volat přímo do Moskvy. Celá řada těch elit z Náhorního Karabachu to řešila tak, že komunikovala napřímou s Moskvou a neobtěžovala se hlavně při nějakých otázkách, které měly s Jerevanem konfliktní. Ono jich nebylo málo, protože Arménii jako takovou náhorně karabašský konflikt strašně zatížil. Těch 30 let bylo vítězství opravdu v plné parádě, celá řada Arménů měla Karabachu prostě plné zuby. A ostatně i podpora mnohem více kompromisně naladěného Pašinjana do značné míry ukazovala, že velká část arménské populace na ty velké kompromisy už je připravená, protože je to strašně vysává, že konflikt zamrzl, že je politicky neřešený.“

„Teď bych se přesunul na vojenské vybavení, jak byste zhodnotil vojenské vybavení Arménie/Náhorního Karabachu a Ázerbájdžánu, popřípadě vojenskou podporu od cizích států?“

„Co se týče vojenského vybavení, tak já nejsem odborník na technologie, ale ostatně jeden z velkých diplomatických skandálů, který v posledních letech vznikl mezi Jerevanem a Moskvou, se týkal raket Iskander. Pašinjan se ne úplně uctivě vyjádřil o kvalitě ruských raketových systémů Iskander, což přineslo obrovskou politickou krizi, která završila jakýmsi až pokusem o vojenský puč, byť on to, podle mého názoru, pokus o vojenský puč nebyl. Vojáci udělali něco, co vůbec voják dělat nemá, natož v demokratické zemi – cpát se do politiky. Politická neutralizace arménských ozbrojených sil byla jednoznačně porušena, ale na druhou stranu proti Pašinjanovi vůbec nepoužili nějaké násilné prostředky, vojenské ozbrojené prostředky a Pašinjan dokázal jakožto hlavní politický činitel nakonec důstojníky zbavit funkce, což potvrdil i arménský ústavní soud.

Dostávám se k tomu, že Rusko je největší zbrojní dodavatel pro obě strany konfliktu, což do značné míry ukazuje jeho obojetnost. Nicméně pro Arménii je to naprosto klíčový, fatální dodavatel (cca 55 % zbrojních dodávek). Pro Ázerbájdžán to byl taky vždycky hlavní dodavatel, ale jejich procentuální podíl postupem času trochu klesal. A hlavně, co mám informace z terénu, tak do Arménie, a to je samozřejmě do značné míry otázka arménských elit a jejich zkorumpovanosti, proudilo opravdu méně kvalitní vojenské vybavení a zbrojní systémy z ruské federace – zastaralé, dlouhodobě uskladněné. Ostatně to bylo vidět i na celé řadě fotodokumentace z války, kdy vojáci arménských sil táhli děla, která byla zastaralá, pomalu z 80. let, kdežto do Ázerbájdžánu proudily dodávky kvalitnější. A proč? Jeden prostý důvod, Ázerbájdžán platil cash. Arménie to dostávala na dluh, nedocházelo k přímým platbám, kdežto Ázerbájdžán platil. Takový zákazník má ve zbrojním průmyslu prostě přednost, protože peníze se dostávali rovnou do kapes činitelů vojenskoprůmyslového komplexu elit. Arménii se dodávalo na dluh za to, že bude víceméně politicky loajální, což Arménie přestala do určité míry být po zvolení Pašinjana.

Navíc není třeba ještě zapomínat, že Ázerbájdžán požíval také výhod nákupu mnohem modernější vojenské techniky z Turecka a z Izraele, hlavně co se týče bezpilotních prostředků izraelského typu. Ty hrály zásadní roli hlavně při dobytí Shushi, která při klasickém pozemním šturmu, to je jak dobývat hrad, takže díky převaze bezpilotních prostředků tam prostě ty vojáky vymlátily. Kvalita zbrojního arsenálu byla do značné míry na ázerbájdžánské straně.

Co se týče kvality velení, tak tam jednoznačně, prokazatelně byly turečtí vojenští poradci. Ázerbájdžánská armáda sama o sobě nepodávala žádné velké výkony, veleli jim Turci.

Takticko-organizační postupy určovali Turci, a dokonce existují podezření, ačkoliv je k tomu opravdu málo dat, že celé to naplánovali izraelští vojenslí odborníci. Když to řeknu úplně natvrdo, politicky nekorektně, tak na ázerbájdžánskou armádu to byl příliš dobrý výkon na to, aby to spáchali sami. Na arménské straně byla vojenská nevýhoda taková, že ani ojedinělé hrdinné výkony některých jednotek neznamenaly vůbec nic, v ten daný moment.

Podle mého názoru, a to je můj osobní názor, který se rozchází s celou řadou příslušníků arménské diaspory, Pašinajn udělal v ten daný moment to, co bylo nejrozumnější, že přistoupil v určitý moment na příměří, protože jinak by ztráty na arménské straně byly mnohonásobně vyšší. Když vidíte za těch šest týdnů, kolik tam přišlo o život lidí a kolik mladých arménských chlapců ve věku i pod dvacet let budou doživotně chodit v protézách, protože se z nich stali invalidé, tak se podařilo zabránit totálnímu zničení. A vojenská prohra z logiky věci, pokud uvažujete kriticky a nepředpojatě, nemůže být nikdy hozena na Pašinjanovu garnituru, protože budování armády a opravy kapacit je mnohem dlouhodobější proces stejně jako zbrojní akvizice čistě z časové logiky. Znovu opakuji, bylo to nejrozumnější v ten daný moment, co mohl udělat tváří v tvář té vojenské, fyzické asymetrii mezi oběma bojujícími stranami, ke kterým ještě můžeme přidat syrské džihádisty, kteří se tam prokazatelně pohybovali.

Na arménské straně nebyl nikdo, spekuluje se o účasti ruských Vagnerovců. Asi se tam nějakým způsobem objevili, ale byli to spíše jedinci, řekněme jakoby instruktoři. Rozhodně to nebylo v takové míře, v jaké třeba se nyní pohybují na Ukrajině. Rusko žádným způsobem v arménský prospěch nezasáhlo, vymlouvaje se na to, že nebylo napadeno území Arménie, ale Náhorního Karabachu. “

„Už jste na to částečně narazil, jak velký přínos znamenalo nasazení bezpilotních letounů do konfliktu?“

„Jednoznačně na ázerbájdžánské straně nasazení bezpilotních prostředků, dronů, umožnilo totálně ovládnout vzdušný prostor nad Náhorním Karabachem a mělo to zásadní roli k dobytí strategicky důležitého, obtížně dobytelného města Shusha. Mělo to v určitých fázích výrazný dopad na bojovou morálku arménské motorizované pěchoty, protože ty kluky to kosilo ze vzduchu. Čili zásadní a byl to jeden ze zásadních benefitů ázerbájdžánské strany.

Když to potom srovnáváte s Ukrajinou, to je mnohem rozsáhlejší území, takže tam už to tolik nevidíte, byť v některých taktických nebo dílčích záležitostech hrají hodně zajímavou roli. Na tom relativně malém území Náhorního Karabachu hráli velmi důležitou roli a jejich nasazení výrazně prospělo ázerbájdžánské straně k prosazení svých vojenských cílů. “

„Dá se tedy říci, že bezpilotní letouny znamenaly zásadní změnu pro vývoj a vůbec dobytí hornatých území tím, že je to vlastně vhodná technika do takového prostředí?“

„Přesně tak, ono je to mnohem vhodnější než tam riskovat vrtulníkové eskadry a podobně. Když si vezmete třeba i zkušenosti z Afghánistánu, tak v těch horských průsmycích je vrtulník taky docela dobrý, ale jenom když se s tím umí a už tam riskujete posádku a tak dále. To ten dron je mnohem operativnější, je menší a neriskujete živou sílu.“

„Když jste mluvil o tom, že Ázerbájdžán byl daleko více podporovaný oproti Arménii, tak byla hlavní výhoda Arménie v tom, že na počátku konfliktu ovládala vysoko položená místa v hornatém území?“

„Ano, já jsem už v Karabachu byl několikrát, ono to skutečně bylo do značné míry pevnosti, nesmírně militarizované území, všude potkáváte vojáky, vojenskou techniku, takže se skutečně jedná o jakousi pevnost. Jenže pevnost celkem dobře opevněná a vyzbrojená tak do válečnictví druhé generace, pro ten typ válek, který byl veden dejme tomu ve 2. světové válce, možná v Korejské válce, možná snad ještě v afghánské válce v 80. letech, ale pro tuto generaci válečnictví, která je hodně modernizovaná, navázaná na IT, bezpilotní prostředky, úplně jiný typ komunikace, tak to prostě nestačilo na převahu, kterou Ázerbájdžán dokázal nashromáždit.“

Jestliže to stačilo v roce 1992 na to, aby Arméni dobyli slavně Shushi pod vedením Ter-Tadevosjana a využili také ázerbájdžánského, řekněme psychologického otřesu, když tam byl Basajev, který vystupoval na ázerbájdžánské straně. Ten řekl, že Ázerbájdžánci prostě zdrhli, že to vzdali. Technologie teď hrála velkou roli a Ázerbájdžán celou řadu svých zisků investoval do zbrojení, do nákupu know-how, vojenských odborníků a stočilo to, je to jiný typ válečnictví.“

„Teď už bych přešel na 27. září, když přišel první útok na hlavní město Náhorního Karabachu – Stepanakert. Došlo tam podle svědectví k užití kazetové munice. Byly uvnitř města nějaké vojenské cíle, které by mohly vůbec odůvodnit, proč Ázerbájdžán zvolil právě kazetovou munici?“

„Ve Stepanakertu jsou samozřejmě vojenské cíle, to ne že ne, byť spíše takového typu jako vojenské úřady, velitelství. Na okrajích Stepanakertu najdete i vojenské sklady, uskladněnou vojenskou techniku a podobně. Já znova upozorňuji, že ten relativně malý Náhorní Karabach byl přemilitarizovaný. Takže bezesporu ano, ale samozřejmě na druhou stranu je Stepanakert největší sídlo Náhorním Karabachu. Co se týče populace, tak trošku větší než Olomouc bych řekl. Všichni Karabaši/Arméni žili ve Stepanakertu (s nadsázkou), možná ještě v Martakertu, ale třeba Shusha byla oproti sovětské éře prakticky vylidněná.“

Kazetová munice tak jako tak by se používat neměla, že? Jenomže ona se používá. Používá se také na Ukrajině, používali to spojenci při útoku na Srbsko. Jak to kdysi říkal Švejk, nemělo by se, ale děje se to. Stoprocentně mám celou řadu svědectví od svých kontaktů z Náhorního Karabachu, a i kdybych připustil, že jsou zaujatí, což u většiny z nich tomu tak nebude, tak i ze strany zahraničních reportérů a podobně, které znám, kteří se tam nějakým způsobem ochomýтали, tak k použití kazetové munice skutečně došlo, není to zlovolná pomluva. Ale znovu upozorňuji Ázerbájdžán v tom rozhodně není žádnou výjimkou, ne že by je používal více.“

„Jak velké ztráty na civilním obyvatelstvu ten útok způsobil, jaký měl dopad na civilní obyvatelstvo?“

„Přesně to nikdo nedokáže spočítat. Já vám to řeknu úplně jednoduše, ze všech mých výzkumů, zkušeností – Čečensko, Karabach, teď Ukrajina, všichni vám řeknou, že absolutně nejhorší vliv vůbec na psychiku a největší strach vzbuzuje v civilních obyvatelích, ale i ve vojácích, letecké bombardování. To je něco, když se skutečně psychicky cítíte jako nic, jako nikdo. Nejen klasické dělostřelectvo, ale to může být i ten dron, bzučící potvora, to má největší, nejdestruktivnější dopad vůbec, a to i na psychiku již tak nesmírně deprimované populace.“

Každý takový útok, navíc ještě za použití tak zákeřných zbraní, jako je kazetová bomba a podobně, má neskutečně demoralizační účinky, především na civilní populaci. Když ve Stepanakertu, hlavně v listopadu, můžete napočítat stovky civilistů, tak to taky není málo, že? Útoků tam probíhala celá řada a když nepočítáme lidi, co utekli, tak o život přišlo hodně lidí. Navíc to trvalo šest týdnů jenom, a nikoli, jak tomu bylo v roce 1988 při první karabašské válce, kde zahynulo nějakých 30 000 lidí. Zahynuli během šesti let, tady máte tisíce obětí během šest týdnů, to je velký rozdíl. Válka byla mnohem intenzivnější ve smyslu nasazení zbraní, úmrtí, míry destrukce a tak dále oproti první válce, a hlavně pro arménskou stranu.“

„Přinesly útoky na Stepanakert nějakou přímou vojenskou výhodu v porovnání k civilním ztrátám?“

„Vždycky dobytí, např. hlavního města nebo správního střediska, je do značné míry považováno za vítězství ve válce, což samozřejmě neznamená, že pak nezačne válka partyzánská, jak se stalo Američanům v Iráku. Bagdád dobyli, ale konec to rozhodně neznamenalo. Mnohem důležitější z vojenského hlediska je Shusha. Protože ze Shushi máte Stepanakert jako na dlani, takže oni tím, že ovládli Shushu, tak ovládli Stepanakert. Když jste v Shusha a díváte se na Stepanakert, tak to máte jako byste se ze Svatého kopečku díval na Olomouc, ale ještě uzavřeněji, blíže k té dolině, takže to působí „kompaktněji“.“

„Myslíte si, že užití kazetové munice na civilní oblasti bylo úmyslné?“

„Ano, vždycky to užívají úmyslně. To není, že by se někdo popletl. Je to úmyslný čin, který má přispět k demoralizaci populace protivníka. Vždycky je to úmyslné, ve všech případech.“

„Máte nějaké informace o tom, že Ázerbájdžán použil zbraně obsahující bílý fosfor?“

„Já jsem se o tom dočetl, doslechl, tak jako vy. Jeden můj kontakt z Náhorního Karabachu trvá na tom, že k tomu došlo. Já si nevybavuji, že by tam byly nějaké přímější důkazy, typu nálezů, lékařských zpráv apod. Na druhou stranu by mě to nepřekvapilo, když jsou schopni použít kazetovou pumu. Vůbec by mě nepřekvapilo, kdyby tam používali skutečně nějaké chemické nebo dejme tomu i biologické zbraně. Když se podívám zase třeba do toho Čečenska, tam po dvou rusko-čečenských válkách, byť se k tomu Rusko nikdy nepřiznalo a nepřizná, tak celá řada nemocí, které se začaly objevovat a deformaci plodů malých miminek v Čečensku, prostě byla jedním z nepříjemných důkazů toho, že Rusové používali biologické zbraně. Já vám neřeknu ano, použili, ale považuji to za pravděpodobné.“

„Přesunul bych se k Arménii a jejím útokům vůči Ázerbájdžánu, a to konkrétně na město Ganja. Byly ve městě nějaké vojenské cíle, které mohly být zasaženy, protože zde rovněž došlo k velkým civilním ztrátám. Mohly mít útoky nějaké vojenské ospravedlnění nebo se jednalo zase o zastrašení civilního obyvatelstva?“

„Spíš obojí, protože Ganja je druhé největší ázerbájdžánské město a díky relativní blízkosti k linii kontaktu tam byla dislokována celá řada vojenských sil. Navíc, u Ganji je ten rozměr, že v jejím okolí prochází první řekněme „neruský“ ropovod na Kavkaze, ropovod Baku-Tbilisi-Ceyhan, který jde z Ázerbájdžánu, přes Gruzii do Turecka. Ázerbájdžánská část prochází poměrně blízko linii kontaktu a není vůbec vyloučeno, že Arméni chtěli nějakým způsobem útočit na tuto oblast. Takže motivace je možná vlastně trojí – zasažení kritické infrastruktury, vojenská a zastrašení/demoralizace civilní populace protivníka není nikdy na škodu, tyto tři důvody bych u útoku na Ganju hledal.“

„Při vojenském útoku na Bardu byla použita ze strany Arménie kazetová munice. Je nějaké srovnání mezi užitím kazetové munice ze strany Ázerbájdžánu a Arménie?“

„Srovnání je akorát možné v tom, že Arménie ji používala v menší míře, nejspíše díky kapacitě. Neviděl bych v tom nějakou větší bohuľibost jejich postupu jako spíše menší zásoby. Já mám mimochodem v Bardě kamaráda, a tam to skutečně otrásló populaci a došlo

k zastrašení obyvatelstva. Navíc Barda není úplně malá, je to město, která má okolo 40 tisíc obyvatel, na místní poměry relativně velké.“

„Arménie zaútočila 11. října na vodní přehradu v Mingacheviru. Co by znamenalo její případné zničení? Ázerbájdžán se vyjádřil, že útok odrazil, takže ke zničení nedošlo.“

„Obecně otázka útoku na vodní přehradu má poměrně velký dlouhodobý dopad. Jednak bezprostřední zaplavení oblastí, které se nacházejí pod přehradou, ale pak to samozřejmě má dopad do zásobování, zemědělské činnosti a s takovými následky se potom v závislosti na velikosti přehrady potýkáte třeba i celá desetiletí. Navíc tady se jedná o oblast, kde je relativně problém s vodními zdroji. To není ten krásný horský Karabach, ale spíše stepní oblasti, které jsou relativně suché a voda je tam nesmírně důležitá, třeba i pro zemědělskou činnost. Případné dopady by v tom mikroregionu byly skutečně velké. A to platí obecně pro útoky na přehradu, navíc to může mít výkyv v hygienicko-epidemiologické stabilitě, protože může dojít k narušení daného ekosystému.“

„Je podobně důležité i vodovodní potrubí Oghuz-Gabala-Baku, na které měla Arménie rovněž zaútočit?“

„To by mělo velké následky už jenom proto, že Baku je zhruba dvou/třímilionová aglomerace – velmi suchá, velmi horká (hlavně v létě), takže přerušeni dodávky pitné vody do Baku by mohlo mít velmi, velmi závažné důsledky. Otázka, jestli skutečně Arméni o takovém útoku uvažovali, nebo to je jenom ázerbájdžánská rétorika. To je něco, co se těžko prokazuje.“

„Došlo v průběhu konfliktu k úmyslným útokům na historické památky?“

„Ázerbájdžán řádl, pokud vím, v Amarasu, což je klášter, který je nesmírně důležitý z hlediska arménského, a do jisté míry i gruzínského písemnictví, poněvadž tam sídlil učenec, který vytvořil arménské a gruzínské písmo a abecedu. Střílení na chačkary, křížové kameny, a vůbec zneuctívání křesťanských památek, je poměrně dobře zdokumentováno i samotnými ázerbájdžánskými jednotkami, které se tím chlubily na sociálních sítích. Je potřeba dávat pozor, protože v tomto prostředí je spousta fake příspěvků, ale není dobře možné, aby v takové míře bylo vše zmanipulováno.“

„Docházelo, ať už z jedné nebo druhé strany, k nějakým útokům na zdravotnický personál, popřípadě na nemocnice?“

„To upřímně řečeno nevím, že bych zaznamenal, ale zase se vracím k tomu Švejkovi, protože ten to vlastně říkal v souvislosti právě s nemocnicí, že se nesmí, ale může – střílet na vojenský personál. Děje se to často a často to samozřejmě bývají incidenty nechtěné. Vyhodnotíte špatně situaci, charakter určitého objektu, ale za určitých okolností je to naprosto cílený válečný zločin.“

„Takže to není úplně vyloučeno?“

„Jasně, ani z jedné strany.“

„Tady o tom už jsme se bavili na začátku, tak možná jenom pro zopakování. Znamenalo dobytí Shushi definitivní zlom v konfliktu, po kterém Arménie nebyla schopná dál pokračovat?“

„Psychologicky určitě, stejně jako mělo obrovský psychologický dopad dobytí Shushi Arménií v roce 1992, byť tam se válka ještě protahovala, tady to bylo taky tak. Navíc na způsobu dobytí Shushi se ukázalo, že Arménie je v tak fatální vojenské nevýhodě, že to může znamenat totální katastrofu. Takže ano.“

„Máte nějaké informace o zacházení s válečnými zajatci? Jestli docházelo k nějakým nezákonným popravám, mučením nebo nelidskému zacházení?“

„Celou řadu. Novináři, odborné servery a podobně o tom píší dennodenně. Především s tím, že z toho nezákonného zacházení s válečnými zajatci a porušování Ženevských a Haagských konvencí, se obviňoval hlavně Ázerbájdžán, a to i proto, že zajatců měli nepoměrně více. Je iluzí se domnívat, že by z arménské strany k žádným incidentům nedošlo. Tam je potom hrozně důležité, jestli se jedná o incidenty dané nedisciplinovaností těch konkrétních jednotek, které ty zajatce drží, nebo je to systematická politika. A tady se podle dosavadních informací ukazuje, že Ázerbájdžán byl mnohem činorodější v porušování konvencí, mučení zajatců, popravování a tak dále. A to úplně ponechávám výpovědi zajatců, protože jejich vyhodnocení je velmi náročná věc.“

„Konflikt podle údajů mělo ukončit až čtvrté uzavřené příměří. Proč myslíte, že předchozí příměří selhala?“

„Když to vezmu historicky od začátku 90. let pamuje i na poměry válečných konfliktů obrovská míra elementární nedůvěry válčících aktérů, kteří si vůbec nevěří. Což je ostatně taky jeden z důvodů, proč vlastně nikdy nedošlo k uzavření nějaké smysluplné mírové dohody od

roku 1994. Oni si v ničem vůbec nevěří. Je tam úplně minimální míra vůle ke kompromisu. V historii docházelo k vzájemnému prohlubování nedůvěry a nenávisti. Už mladá generace je vychovávána ve vzájemné nenávisti a je to jeden z důvodů, proč je ten konflikt velmi obtížně řešitelný. Je to důsledek toho, že přijatá příměří byla porušována, a i to poslední je pořád porušováno.“

„Vy sám byste konstatoval, že docházelo v průběhu konfliktu k válečným zločinům?“

„Každá válka s sebou nese válečné zločiny, naprosto jednoznačně. Je to otázka míry a systematickosti porušování pravidel. Vzniká pak otázka, koho za to vinit? Jestli velitele nebo ty přímé vykonavatele. Obecně se říká, jaký velitel, taková jednotka. Kdo zahájí útočnou válku, nevyprovokovanou, tak je válečným zločincem více méně. Tady to zahájil Ázerbájdžán, ačkoliv to popírá, jestli ta válka je nevyprovokovaná. Není možné označit Ázerbájdžán za jediného agresora. Byl to ten aktér, který užil ozbrojenou sílu, ale v otázce, která je dlouhodobě neřešená. Byl bych k Ázerbájdžánu velmi kritický, už jenom díky podstatě nedemokratického režimu a zapojení turecké vlády. Tady to není tak jednoznačné, že by Ázerbájdžán byl jediný válečný agresor, ale to, že se rozhodl k vojenskému řešení ukazuje, že k vojenským útokům na Náhorní Karabach byl mnohem více odhodlán, což nevylučuje že na určité úrovni nedocházelo k válečným zločinům ze strany arménských jednotek.“

„Já bych už jenom krátce přesunul k dnešní situaci. Jak byste popsal to, co dnes panuje mezi oběma stranami zejména na linii střetu, co se tam dnes odehrává?“

„Tak především linie kontaktu se strašně přiblížila. Jestliže do roku 2020, určitě do roku 2016, tam mezi dvěma zákopovými systémy bylo třeba i několik kilometrů. Nyní jsou nepřátelští vojáci od sebe často vzdálení opravdu jenom jednotky metrů, což riziko různých incidentů a reeskalaci dramaticky zvyšuje. Dále je to ovlivněno uzavřením křehkého příměří, kdy ani jedna strana není spokojena. Ázerbájdžán čekal víc, musel akceptovat přítomnost ruských mírových sil, takže najednou se zase na formálně ázerbájdžánském území nacházejí ruské síly. Ty tam navíc hrají takovou roli, že je nemají rádi ani jedni. Arménci si stěžují, že je nedostatečně chrání.“

Když se Rusko rozhodlo pro agresi vůči Ukrajině a jeho mezinárodní pozice se dramaticky oslabilo a otrásla se, tak Ázerbájdžán toho evidentně stále využívá víc a víc, a jak zaznamenáváme poslední týdny a měsíce, tak útočí přímo na vojenské území čím dál častěji a opravdu testuje a ukazuje, že Rusko nemá vůli plnit dohody. A není tady potom samozřejmě vůbec vyloučeno, že Arménie přijde nakonec na obrovský kompromis, navíc s tím, že se od

Ruska do značné míry odvrátí, a nakonec dojde k nějaké výzvě „tak si tu základu vyklidíte, to my vás tady živíme“, a uvědomte si, že ta základna je jediná ruská vojenská základna, a že to platí ten hostitel. Veškeré věci jako elektřinu, přívod vody, tepla, plynu, to všechno jde z národní útraty. A může dojít k tomu, že Rusko Arménii ztratí, takové obavy se objevují mezi jinak spíše prokremelskými ruskými analytiky. Tady může dojít k poměrně významným geopolitickým přesunům, může dojít ke skutečně proarménskému obratu a západnímu obratu. Rusko nebude reálně nic přinášet.“

„Stávající situace, která momentálně nastala, tedy není udržitelná?“

„Určitě ne, jednak není udržitelná ani z hlediska typu a poměrně nejasného mandátu ruských mírových sil. Otázka koridorů, které procházejí jižní Arménií, kde panuje velká obava, že Ázerbájdžán si chce přivlastnit Zangezúr, jihoarménskou provincii, kde také dříve byla celá řada ázerbájdžánských vesnic. Tím by došlo k propojení exklávy Nachičevan s oblastí Karabachu a Arménie by tak byla odříznuta od iránských hranic. To jsou velké otázky, které pro Arménii mají až charakter státní existence.“

„6. 10. 2022 se na pražském summitu evropského společenství v Praze setkali premiér Arménie s prezidentem Ázerbájdžánu. Myslíte, že tohle setkání může mít nějaký zásadní vliv na konflikt?“

„Zásadní určitě ne, to už bychom dnes (pozn. 11. října 2022) zaznamenávali např. v médiích, že tam došlo k nějakým výrazným pokrokům nebo naopak zhoršením. Může to být určitý střípek k posílení té mizerné, téměř nulové vzájemné důvěry, ale nic fatálního bych neočekával.“

„Jak byste popsal intenzitu případných konfliktů, které se teď dějí mezi Arménií a Ázerbájdžánem z vojenského hlediska? Jedná se o časté, nebo pouze náhodné incidenty?“

„Když vezmu ten rok 2022, tak to je konflikt nízké až střední intenzity, i z hlediska typu nasazených zbraní. Při některých incidentech došlo k úmrtím až stovek vojáků na obou stranách. Rozhodně i přes příměří uzavřené v listopadu 2020 ten konflikt zase nezamrzl, tak jak zamrzl v roce 1994. Ázerbájdžán stále má vůli k boji a prosazení svých požadavků vojenskou cestou.“

„Jaké vidíte řešení této situace, aby došla do stádia, kdy obě strany budou tak spokojené, aby samotný konflikt ustal?“

„Můj názor se hodně vyvíjel za ty roky, co to sleduji, ale v současné době, když vycházím ze současné geopolitické reality, tak si myslím, že nejrealnějším řešením je obnovení teritoriální integrity Ázerbájdžánu. Představa, že by se Karabach vyjmul z ázerbájdžánské jurisdikce, považuji za nereálnou, s tím, že tam bude široká míra autonomie pro karabašské Armény a budou se vracet uprchlíci, i když ne všichni se samozřejmě vrátí, jsou to již nové generace, ale část se jich určitě vrátí do svých domovů v Náhorním Karabachu a bude to pod mezinárodním protektorátem. Bez jakéhokoliv mezinárodního protektorátu, navíc multilaterálního, ne pouze ruského, tak si myslím, že to je dlouhodobě nereálné. To je podle mě jediná smysluplná možnost, jak v Karabachu dopřát alespoň jedné generaci klid.“

„To je za mě vše, mockrát Vám děkuji za velmi přínosný rozhovor.“